

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLÂM EDEBİYATI BİLİM DALI

FÂ'İK, MU'ÇİZÂTÜ'N-NEBÎ: İNCELEME-METİN
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep Esra BİLGİN

BURSA 2010

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLÂM EDEBİYATI BİLİM DALI

FÂ'İK, MU'CİZÂTÜ'N-NEBÎ: İNCELEME-METİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep Esra BİLGİN

DANIŞMAN

Prof. Dr. BİLÂL KEMİKLİ

BURSA 2010

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk İslâm Edebiyatı Bilim Dalı'nda
700722003 numaralı Zeynep Esra BİLGİN'in hazırladığı "Fâ'ik, Mu'cizâtü'n-Nebî:
İnceleme-Metin" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, ~~2007~~2010 günü ~~11:00.-~~
~~12:30~~...saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin
(başarılı / ~~başarısız~~) olduğuna (oybirliği / ~~oy çokluğu~~) ile karar verilmiştir.

(Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Osman ÇETİN
U. Ü. İlahiyat Fakültesi

Üye
Prof. Dr. Bilâl KEMİKLİ
U. Ü. İlahiyat Fakültesi

Üye
Doç. Dr. Salih KARACABEY
U. Ü. İlahiyat Fakültesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

20.07/2010

ÖZET

“*Fâ'ik, Mu'cizâtü'n-Nebî: İnceleme-Metin*” adını verdiğimiz bu çalışmada, Fâ'ik'in kim olduğu ve Mu'cizâtü'n-Nebî adlı eseri üzerinde araştırma yapmak hedeflenmiştir. Mu'cizâtü'n-Nebî; XIV. yüzyılda Anadolu sahasında yazılmış, Mu'cizât-ı Nebî türüne örnek bir mesnevîdir.

Çalışmamız, bir Giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş'te, mu'cize kavramının tanımı yapılmış ve mu'cizenin divan şiirine nasıl konu olduğu hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Birinci Bölüm'de, Fâ'ik'in kim olduğu ve Mu'cizâtü'n-Nebî'nin nasıl bir eser olduğu hakkında yaptığımız araştırmalara yer verilmiştir. Araştırmalarımızın neticesinde, elimizdeki eserin *Yûsuf-ı Meddâh*'ın *Hikâyet-i Kız ve Cühûd* adlı mesnevîsi olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, Yûsuf-ı Meddâh'ın hayatı ve eserleri ele alınmıştır. Ardından elimizdeki eserin, şekil, dil ve ifade özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci Bölüm'de, elimizdeki eserin nüshalarıyla ilgili bilgiler verilmiş ve metnin çeviri çalışması yapılmıştır.

Çalışmamızla ilgili değerlendirmeler de Sonuç başlığı altında ele alınmıştır.

ABSTRACT

In this research, which titled “*Fâ’ik, Mu‘cizâtü’n-Nebî: İnceleme-Metin*”, I tried to find out who Fâ’ik is and to examine his work Mu‘cizâtü’n-Nebî. Mu‘cizâtü’n-Nebî is an example of Mu‘cizât-ı Nebî, a sort of mesnevi describing miracles of Prophet Muhammed, which was written in fifteenth century.

Our research consists of an introduction and two main parts. In introduction we made the definition of the miracle and gave a brief explanation about how miracle was used, as a subject, in Turkish Divan Literature.

In the first chapter the search about Fâ’ik’s real identity and the very character of the Mu‘cizâtü’n-Nebî was held. Through this research I found that this work is Yûsuf-ı Meddâh’s work Hikâyet-i Kız ve Cühûd, in the form of Mesnevi. Knowing this I studied Yûsuf-ı Meddâh’s life and Works. After doing this, I studied this work through form, language and literary style.

In the second chapter, I gave explanations about copies, manuscripts, of the work and tried to translate the into modern Turkish.

I put my own Assessments about this work in conclusion

Key words: Mu‘cize, Mesnevî, Fâ’ik, Mu‘cizâtü’n-Nebî, Yûsuf-ı Meddâh, Hikâyet-i Kız ve Cühûd.

ÖNSÖZ

Türkler; İslâmiyet'ten sonra, konu, şekil ve tür açısından İslâmî kaynaklardan beslenen, zengin bir dinî edebiyat ortaya koymuşlardır. Bu dinî edebiyat ürünleri arasında, şiir yönü en fazla gelişmiş ve en çok örnekleri teşekkül etmiş eserlerin başında Hz. Peygamber'le ilgili olanlar gelir. Türkler'in, Hz. Peygamber'e duydukları derin sevgi, saygı ve bağlılık, onun hakkında manzum mensur, büyük küçük pek çok eserin kaleme alınmasını sağlamıştır.

Dinî edebiyatımızın ilk mahsulleri arasında, Hz. Peygamber'in hayatı, yaşayışı, ahlâkı, savaşları, sözleri, mu'cizeleri, fiilleri ve fiziksel özellikleri etrafında kaleme alınan eserler, başta edebî özellikleri olmak üzere çoklukları ve tanınmışlıklarıyla hemen dikkati çekerler. Hatta bu eserlerin zenginliğinden, zamanla Hz. Peygamber'i konu alan Siyer, Hilye, Mevlid, Na't, Mi'râciye, Esmâ-ı Nebî, Gazavât-ı Nebî, Mu'cizât-ı Nebî, Hicretü'n-Nebî, Ahlâku'n-Nebî, Şefaât-nâme, Hadîs-i Erbaîn gibi değişik adlarla anılan alt türlerin oluştuğu görülür.

İşte biz, bu çalışmamızda, Mu'cizât-ı Nebî türüne ait eserlerden biri olan, *Fâ'ik* adına kayıtlı *Mu'cizâtü'n-Nebî* adlı eseri ele aldık. Çalışmamızı, giriş ve iki bölüme ayırdık.

Giriş bölümünde; Mu'cize kavramının lügât ve ıstılâhî manası ele alındı, özellikleri ve çeşitleri üzerinde duruldu, son olarak da mu'cizenin divan şiirine nasıl konu olduğuna değinildi.

Birinci Bölüm'de; *Fâ'ik*'in kimliği tespit edilmeye ve ona ait olduğu belirtilen *Mu'cizâtü'n-Nebî* şekil ve dil açısından incelenmeye çalışıldı. Fakat çalışmamız esnasında, *Fâ'ik*'in müellif ismi olmadığı ve onun adına kayıtlı gösterilen eserin gerçek isminin de *Mu'cizâtü'n-Nebî* olmadığı görüldü. Ardından hem müellif hem de eser adı ile ilgili yapılan bu yanlışı nasıl ortaya çıkardığımız açıklandı. Kütüphane kayıtlarının

aksine, elimizdeki eserin Yûsuf-1 Meddâh'ın *Hikâyet-i Kız ve Cühûd* adlı mesnevîsi olduğu tespit edilerek Yûsuf-1 Meddâh'ın hayatı ve eserleri hakkında bilgi verildi.

İkinci Bölüm'de ise; *Fâ'ik* adına kayıtlı üç *Mu'cizâtü'n-Nebî* nüshasının tavsifi yapıldı ve metnin kurulmasında izlenen yol anlatıldı.

Sonuç kısmında da, çalışmamızla ilgili değerlendirmelerimiz maddeler halinde sunuldu; Ekler'de nüshaların ilk ve son varaklarına ait fotoğraflara yer verildi.

Bu çalışmanın oluşmasında, benden hiçbir yardımını esirgemeyen muhterem danışman hocam Prof. Dr. Bilâl KEMİKLİ'ye şükranlarımı sunmayı, ifası gereken bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	İ
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	1
GİRİŞ	
MU‘CİZE KAVRAMI.....	1
I. LÜGÂT VE İSTİLÂHÎ MANASI.....	2
II. MU‘CİZE’NİN ÖZELLİKLERİ VE ÇEŞİTLERİ	3
III. DİVAN ŞİİRİNDE MU‘CİZE	8
BİRİNCİ BÖLÜM	
ESERİN ADI VE KİME AİT OLDUĞU SORUNU	25
I. FÂ‘İK’E VE MU‘CİZÂTÜ’N-NEBÎ’YE DAİR KAYNAKLAR VE TETKİKLER	26
A. KAYNAKLARDA FÂ‘İK İSMİNİN TESPİTİ	26
B. MU‘CİZÂTÜ’N-NEBÎ HAKKINDA TETKİKLER	29
II. YÛSUF-I MEDDÂH’IN HAYATI VE ESERLERİ	35
A. XIV. YÜZYIL ANADOLU SAHASI MESNEVÎ EDEBİYATI.....	35
B. YÛSUF-I MEDDÂH’IN HAYATI.....	46
C. ESERLERİ	48
D. HİKÂYET-İ KIZ VE CÛHÛD	50
III. MU‘CİZÂTÜ’N-NEBÎ (METİN-İNCELEME).....	51
A. ESERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	51
1. Vezin:.....	51

2. Kafiye:	52
B. ESERİN DİL VE İFADE ÖZELLİKLERİ	56
İKİNCİ BÖLÜM	
MUCİZÂTÜ'N-NEBÎ (İNCELEME-METİN).....	72
I. TENKİTLİ METNİN HAZIRLANMASI.....	73
II. KARŞILAŞTIRILAN NÜSHALAR VE TAVSİFLERİ.....	74
III. TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	76
METİN.....	77
SONUÇ.....	111
BİBLİYOGRAFYA	114
EKLER.....	121
ÖZGEÇMİŞ.....	130

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser	N.	: Neşriyat
a.g.m.	: Adı geçen makale	Nr., nr.	: numara
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi	ö.	: ölümü
AÜ	: Ankara Üniversitesi	s.	: sayfa
a.y.	: aynı yer	S.	: Sayı
b.	: Bin, ibn	SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
B.	: Basımevi, Baskı	ss.	: sayfadan sayfaya
Bkz., bkz.	: Bakınız	TALİD	: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
bl.	: Bölümü	TDED	: Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
c.	: cilt	TDK	: Türk Dil Kurumu
çev.	: çeviren, çeviri	TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi	ter.	: Tercüme, tercüme eden
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı	thk.	: Tahkik
haz.	: Hazırlayan, Hazırlayanlar	ts.	: Tarihsiz
H.z.	: Hazreti	TTK	: Türk Tarih Kurumu
İSAM	: İslami Araştırmalar Merkezi	TTV	: Türk Tarih Vakfı
İÜ	: İstanbul Üniversitesi	TVY Y.	: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	vb.	: ve benzeri, ve başkası, ve bunun gibi
K.	: Kitabevi	v.dğr.	: ve diğerleri
KB	: Kültür Bakanlığı	vr.	: varak
Ktp.	: Kütüphanesi	Y.	: Yayıncılık, Yayınevi, Yayınları
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı		

GİRİŞ
MU‘CİZE KAVRAMI

I. LÜGÂT VE İSTİLÂHÎ MANASI

“Mu‘cize” (“المُعْجَزَةُ”), “A.C.Z” “ع ج ز” kökünden türemiş “الإعْجَازُ” dan ism-i fâil’dir.¹ Çoğulu “Mu‘cizât” (ç. “المُعْجَزَاتُ”) olan “Mu‘cize” (“المُعْجَزَةُ”) kelimesi, lügâtte “beşerin bir benzerini meydana getirmeye güç yetiremediği olağanüstü iş” olarak tanımlanmaktadır.²

İstilâhî mânâda “mu‘cize”; peygamberlerin, Allah tarafından gönderilen elçiler olduklarını ümmetlerine ispat etmek için, Allah’ın izniyle gösterdikleri olağanüstü olaydır.³ Mu‘cize; nübüvvetini iddia eden kişinin elinde, davasına uygun olarak zuhur eden,⁴ insanların bir benzerini ortaya koymaktan aciz kalacağı olağanüstü olay, dolaylı biçimde zuhûr eden ilahî bir fiil olarak tanımlanmıştır.⁵

Mu‘cize, peygamberlerin peygamberlik davalarının doğruluğunu teyid için Cenâb-ı Hakk tarafından yapılan harikulâde bir hadisedir.⁶

Mu‘cize’nin temel özelliği, tabiat kanunlarının üstünde ve bu kanunlara aykırı, doğaüstü olay olmasıdır. Mu‘cize’nin gerçekleşmesi, “Âdetullah” ve “Sünnetullah” denilen tabiat kanunlarının, sadece peygamberler için, geçici bir süreliğine icrasından alıkonulmasıdır. Yoksa Allah’ın âdeti ve sünneti değişmez. Çünkü mu‘cize, aklın ve tabiatın üstünde, Allah’ın izni ve kudretiyle meydana gelen istisnâî bir hâdisedir. Genel ve kapsayıcı olan ise, Sünnetullah dediğimiz tabiat kanunlarıdır. Bu nedenle, mu‘cizeleri tabiat kanunlarıyla izah etmeye çalışmak, mu‘cizeyi mu‘cize olmaktan çıkarmak olur. Mu‘cizelerin amacı, peygamberlerin nübüvvet iddiasını ispat ve doğrulamaktır.⁷

¹ et-Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali, *Keşşâfu Istilâhâtî'l-Fünûn*, II, Kahraman Y., İstanbul, 1984, (Kalküta 1872’den ofset), s. 975.

² et-Tehânevî, a.g.e., II, 976.

³ Uludağ, Süleyman, *İslam’da İnanç Konuları ve İtikadî Mezhepler*, 4.bs., Marifet Y., İstanbul, 1998, s. 199.

⁴ et-Tehânevî, a.g.e., a.y.

⁵ Sami, Şemseddin, *Kâmus-ı Türkî*, II, 3.bs., Çağrı Y., İstanbul, 1989, s. 1370; Bulut, Halil İbrahim, “Mu‘cize”, *DİA*, XXX, İstanbul, 2005, ss. 350-352, s. 350; Bkz. Mevdûdî, Seyyid Ebu’l-Alâ, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, ter. Ahmed Asrar, I, 3.bs., Pınar Y., İstanbul, 1992, s. 325-347.

⁶ Mevlânâ Şiblî, *Asr-ı Saadet*, ter. Ömer Rıza Doğrul, II, Eser K., İstanbul, 1974, s. 213.

⁷ Bkz. Uludağ, S., a.g.e., 199-201; Mevdûdî, a.g.e., I, 327.

II. MU‘CİZE’NİN ÖZELLİKLERİ ve ÇEŞİTLERİ

Bir hâdisenin, fiilin mu‘cize olabilmesi için şu özelliklere sahip olması gerekir:

- a) Tabiat kanunlarına aykırı, doğaüstü, hârikulâde olay olması.
- b) Allah’ın izniyle sadece peygamberlerin elinde zuhûr etmesi.
- c) Peygamberlik iddiasında bulunan kişinin davasına hizmet etmesi, amacına uygun olması.
- d) Peygamberin sözüyle uyum içinde olması, yani söylediği şeyin aynen gerçekleşmesi.
- e) Tehaddî (meydan okuma) içermesi.
- f) Diğer insanların bir benzerini ortaya koymaya güç yetirememesi, âciz kalması.
- g) Karışıklığa sebebiyet vermeksizin, doğrudan yahut dolaylı biçimde ilâhî bir fiil olması. Bunlar, mu‘cizenin şartlarıdır.⁸

Kur’ân’da, mu‘cize kelimesi yer almamaktadır. Mu‘cize deyimini yerine “âyet (âyât), delil (delâil, edille), hucce (hucec), bürhân (berahin), beyyine (beyyinât), hak, sultan, furkân” gibi deyimler kullanılmıştır.⁹

Peygamberlerin Allah tarafından gönderilmiş gerçek elçiler olduğunu kanıtlayan harikulade olaylar, Kur’ân’da daha çok âyet (âyât) kelimesiyle ifade edilmiştir. Hz. Eyyub’un ayağını yere vurmasıyla yerden su fışkırması (es-Sa’d 38/41-42), Hz. İbrahim’in ateşten korunması (el-Ankebût 29/24; es-Saffât 37/97-98), Hz. Süleyman’ın kuşların dilini bilmesi (en-Neml 27/16), Hz. Salih’in dişi devesi (el-Hûd 11/64-68; eş-Şems 91/11-15), Hz. Musa’nın asasının yılanı dönüşmesi, elinin parıltılı bir ışık vermesi (el-A’raf 7/107-108, 117-122; et-Tâhâ 20/19-22, 67-70), Hz. İsa’nın beşikteyken konuşması, ölüleri diriltmesi, hastalıklara şifa vermesi, gökten yiyecek dolu bir sofraya indirmesi (Âl-i İmran 3/49; el-Maide 5/110-115; el-Meryem 19/27-33), Bedir ve Hendek savaşlarında meleklerin Müslümanlara yardım etmesi (Âl-i İmran 3/123-127; el-Ahzâb 33/9) gibi, peygamberlerin gösterdikleri olağanüstü olaylar genellikle bu kelime ile anlatılmıştır.¹⁰

⁸ et-Tehânevî, a.g.e., a.y.; Bulut, H. İ., a.g.m., XXX, 350.

⁹ Uludağ, S., a.g.e., 199; Bulut, H. İ., a.g.m., a.y.

¹⁰ Bkz. Bulut, H. İ., a.g.m., XXX, 350-352; Mevdûdî, a.g.e., I, 328-347.

Mu‘cizeler, konusu, gayesi, tabiat kanunları, mu‘cize istekleri, tehattî özelliği, harikulâde olması ve kudret açısından olmak üzere yedi kısma ayrılır. Konusu açısından mu‘cizeler, hissî, haberî ve aklî olmak üzere üçe; gayesi açısından mu‘cizeler de, hidâyet/irşâd mu‘cizeleri, nusret/yardım mu‘cizeleri, ikrâm mu‘cizeleri ve helâk mu‘cizeleri olmak üzere dörde ayrılır.

Hz. Peygamber’in mu‘cizeleri; aklî, hissî ve haberî olmak üzere üç başlık altında ele alınır. Hz. Peygamber’in, belli bir zaman ve mekanla sınırla kalmayıp, her asırda insanların akıllarına hitap eden en büyük mu‘cizesi Kur’ân-ı Kerim’e “aklî” veya “manevî mu‘cize” denir. Kur’ân’ın, dil, üslûp, hitâbet bakımından üstün özelliklere sahip ve insanların bir benzerini meydana getirmekten âciz kaldıkları eşsiz bir kitap olduğu, Allah’ın kelâmı olduğu (el-Bakara 2/23-24,82; el-Enfâl 8/31; el-Yûnus 10/38-40; el-Hûd 11/13-14; en-Nahl 16/103; el-İsrâ 17/88; eş-Şuarâ 26/210-212; el-Lokman 31/27; el-Fussilet 41/41-42; et-Tûr 52/34; et-Tâhâ 20/133; el-Ankebût 29/49-51) pek çok âyette belirtilmiştir.¹¹ Aklî mu‘cizelerin, hissî ve haberî mu‘cizeler gibi zaman ve mekanla sınırlı kalmayıp, her dönemde geçerli oldukları göz önünde bulundurulursa önemi daha iyi anlaşılacaktır.¹²

Hissî mu‘cizeler, adından da anlaşılacağı üzere, Hz. Peygamber’in insanların duyularına hitap eden mu‘cizeleridir. Hissî mu‘cizeler, sadece Hz. Peygamber döneminde yaşayan insanların şahit olduğu ve bize rivâyet yoluyla ulaşan mu‘cizelerdir. Bunlar arasında Hz. Peygamber’in parmaklarının arasından su fışkırması, kütüğün inlemesini dindirmesi, duasının hemen kabul olması¹³, ağacın gelip şehâdet etmesi, Ay’ın ikiye bölünmesi¹⁴, hastaları tedavi etmesi, az sayıda yiyecek ve içecek çok

¹¹ Uludağ, S., a.g.e., 200; Bulut, H. İ., a.g.m., XXX, 351.

¹² Bulut, Halil İbrahim, *Kur’ân Işığında Mu‘cize ve Peygamber*, Rağbet Y., İstanbul, Aralık 2002, s. 220.

¹³ Bkz. el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Câmiu’s-Sahîh*, I-VIII, el-Mektebetü’l-İslâmî, İstanbul, 1979, el-Menâkıb, 25. Buhârî, bu bâbda, peygamberlik alâmeti olarak gösterilen, suların çoğalması, yemeğin bereketlenmesi, duasının hemen kabul olması, kütüğün inlemesi gibi hadisleri nakleder. Bu hadisler, Müslim’de de geçmektedir. Bkz. Müslim, Ebû Hüseyin b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü’rî, *Sahîh*, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-V, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut 1955, el-Fedâil, 4, 5, 6, 7.

¹⁴ el-Buhârî, el-Menâkıb, 27, Menâkibü’l-Ensâr, 36; el-Müslim, Sıfâtu’l-Münâfıkîn, 43, 47, 48; Ay’ın yarılması ile ilgili mu‘cize için bkz. Derveze, M. İzzet, *et-Tefsîru’l-Hadîs, Nüzûl Sırasına Göre Kur’ân Tefsiri*, çev. Ahmet Çelen, Mehmet Çelen, I, 2.bs., Ekin Y., İstanbul, 1998, s. 365-367.

sayıda insanın karnını doyurması¹⁵, çakıl taşlarının kendisine selam vermesi, kızartılmış koyun etinin kendisinde zehir bulunduğunu haber vermesi en çok bilinenlerdendir.¹⁶ Bunlar, daha çok Hadis ve Siyer literatüründe geçmektedir.

Hiz. Peygamber'in Kur'an'da haber verilen hissî mu'cizelerinden biri; Bedir Savaşı'nda meleklerin Müslümanlara yardıma gelmesidir.¹⁷ Bilindiği gibi Bedir, müslümanlarla müşrikler arasında yapılan ilk savaştır. Bu savaşta müslümanlar, müşriklerin aksine, hem sayıca az hem de silah ve donanım açısından çok zayıftı. Hiz. Peygamber'e rüyasında, Bedir Savaşı seyrettirilmiş ve kendisine müşriklerin sayısı olduğundan çok az gösterilmişti. Eğer Hiz. Peygamber, müşriklerin sayısını olduğu gibi görse ve bunu müslümanlara anlatsaydı, onların kalblerine bir korku girecekti. Bununla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "Allâh, sana onları uykunda az gösterdi. Eğer sana onları çok gösterseydi, ürker çekinirdiniz ve (savaş) iş(in)de çekişirdiniz. Fakat Allâh, (sizi bundan) kurtardı. Doğrusu O, kalplerin özünü bilir."¹⁸ Savaş günü gelip meydana çıkıldığında, müslümanların müşrikleri az görmesi gibi, müşrikler de müslümanları az görmüştü. Kur'an, bunu şöyle ifade eder: "Karşılaştığınız zaman, onları sizin gözlerinize az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu ki; yapılması gereken bir işi yerine getirsin. İşler, hep Allah'a döndürülecektir."¹⁹ Fakat başlangıçta müşrikler, müslümanların azlığına bakarak savaşmayı göze almışlarsa da, daha sonra iş değişmiş ve müslümanları asıl sayılarının iki katı derecesinde görmeye başlayarak ürkmüşlerdi.²⁰ Kur'an, bu durumdan şöyle bahseder: "Birbiriyle karşılaşan iki toplulukta sizin için büyük bir ibret vardı: Bunlardan biri Allah yolunda vuruşuyordu. Diğeri ise kâfir idi. O kâfirler Müslümanları, bizzat gözleriyle kendilerinin iki misli görüyorlardı. Allah, dilediğini yardımıyla destekler. Elbette bunda görecek

¹⁵ el-Buhârî, el-Menâkıb, 25.

¹⁶ Bkz. en- Nebhânî, Yûsuf b. İsmail, *Fezâil-i Muhammediyye (Hiz. Muhammed'in Faziletleri)*, Tahkîk ve Tertîb: Mahmut Fahîrî, Türkçesi: Fethi Güngör, 1.bs., İnsan Y., İstanbul, Ekim, 1996, s. 135-160; Bkz. Havva, Said, *er-Resûl Hiz. Muhammed (s.a.v.)*, ter. Harun Ünal, Petek Y., İstanbul, 1987, 360-394; Bkz. Avcı, Casim, *Son Peygamber Hiz. Muhammed (Hayatı, Şahsiyeti, İslâm Dinî ve Kültüründeki Yeri)*, İSAM Y., İstanbul, 2007, s. 152-156.

¹⁷ Âl-i İmrân 3/123-125; Enfâl 8/9-12, 17; Bkz. el-Buhârî, el-Cihâd, 89; el-Müslim, el-Cihâd, 58.

¹⁸ el-Enfâl 8/43.

¹⁹ el-Enfâl 8/44.

²⁰ Bkz. İmam Şiblî, *Peygamberimizin Ruhani Hayatı ve Mu'cizeleri*, çev: Ahmet Karataş, Timaş Y., İstanbul, 2006, s. 265-268.

gözleri olanlar için alınacak ibret vardır.”²¹ “Siz Rabbinizden yardım istiyordunuz, O da: ‘Ben size birbiri ardınca bin melek ile yardım edeceğim’ diye duânızı kabul buyurmuştu.”²²

Hz. Peygamber’in Kur’ân’da haber verilen hissî mu‘cizelerinden bir diğeri de Hendek ve Huneyn Savaşları’nda Cenâb-ı Hakk’ın düşmanların üzerine bir rüzgâr ve gözle görülmeyen ordular göndermesidir.²³

Hendek Savaşı’nda çeşitli Arap kabileleri birleşerek müslümanlara karşı hareket etmiş ve Medine’yi kuşatma altına almıştı. Müşrikler kuşatmayı sürdürerek müslümanların direncini kırmak, onları açlıktan öldürmek ve tamamen ortadan kaldırmak istiyordu. Kuşatma yirmi gün sürmüş ve müslümanlar çok zor durumda kalmışlardı. İşte bu zor anlarda, Medine civarında şiddetli bir fırtına kopmuş ve müşrikler kuşatmayı kaldırmaya mecbur kalmışlardı.²⁴ Kur’ân, bundan şöyle bahseder: “Ey inananlar, Allâh’ın size olan ni‘metini hatırlayın, hani bir zaman size ordular gelmişti de biz onların üzerine bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allâh, yaptıklarınızı görmekteydi.”²⁵

Huneyn Savaşı’ndaki ilahi yardım ise şöyledir: Mekke’nin fethinden sonra Huneyn Savaşı’nda müslümanlar sayıca çok olmakla beraber, aralarında müslümanlığı yeni kabul etmiş genç ve tecrübesiz kimseler de bulunmaktaydı. Müslümanlar, okçuluklarıyla meşhur Hevazın kabilesinin ok sağanağıyla karşılaşınca geri dönmek istemiş; ancak Hz. Peygamber ordunun toplanmasını emrederek yerden bir avuç toprak almış ve onu düşman üstüne atmış, savaşın kaderi de bir anda değişmişti.²⁶ Kur’ân-ı Kerim’de bundan şöyle bahsedilir: “Andolsun Allâh size birçok yerlerde, Huneyn gününde de yardım etmişti. Hani (o gün) çokluğunuz sizi böbürlendirmişti. Fakat size hiçbir yarar da sağlamamıştı. Bütün genişliğine rağmen yeryüzü başınıza dar gelmişti, nihâyet bozularak geri çekilmeye (kaçmağa) başlamıştınız.”²⁷ “Sonra Allâh, Elçisinin ve

²¹ Âl-i İmran 3/13.

²² el-Enfâl 8/9.

²³ et-Tevbe 9/25-26; el-Ahzâb 33/9; Avcı, C., a.g.e., 154.

²⁴ İmam Şiblî, a.g.e., s. 268.

²⁵ el-Ahzâb 33/9.

²⁶ İmam Şiblî, a.g.e., 269; Huneyn Savaşı’nda gerçekleşen mu‘cize için bkz. el-Buhârî, el-Meğâzî, 54; el-Müslim, el-Cihâd, 76, 81.

²⁷ et-Tevbe 9/25.

mü'minlerin üzerine sekînetini (güven veren rahmetini) indirdi, sizin görmediğiniz askerler indirdi ve kâfirlere azâb etti (onları bozguna uğrattı). İşte kâfirlerin cezâsı budur!”²⁸

Haberî mu‘cizeler ise, Hz. Peygamber’in Allah’tan aldığı vahye dayanarak, geçmiş peygamberlerin mücadelelerinden, isyankâr kavimlerin başlarına gelenlerden, içinde bulunulan zamandan ve geleceğe ilişkin bazı olaylardan haber verip daha sonra bunların aynen gerçekleştiği mu‘cizelerdir.²⁹

Hz. Peygamber, geçmiş peygamberlerin başından geçenleri ve Ashâb-ı Kehf gibi tarihî olayları vahiy yoluyla haber vermiş ve verdiği bilgiler dönemin âlimleri ve ehl-i kitâb tarafından doğrulanmıştır. Aynı şekilde Bizanslılar’ın İranlılar’ı yeneceğini³⁰ ve Mekke’nin fethedileceği müjdesini³¹ de yine vahiy yoluyla haber vermiştir.³²

Görüldüğü üzere, Hz. Peygamber’in Kur’ân dışındaki mu‘cizeleri, belli bir mekâna, zamana ve şahıslara mahsus olmuştur. Özellikle Hz. Peygamber’in parmaklarının arasından su fışkırması, kütüğün inlemesini dindirmesi, çakıl taşlarının kendisine selam vermesi gibi mu‘cizeler, çoğunlukla mütevâtir olmayan haberlerdir. Bununla birlikte, Hz. Peygamber’in vefâtından sonra, pek çok efsanevî olay, onun şahsına nispet edilmiş ve Hz. Peygamber’in şahsiyetinin gerçek hüviyeti zamanla efsanevî bir hâl almıştır.³³

İşte Anadolu’da, İslam’ın yayılma dönemlerinde kaleme alınan eserlerin başında, Hz. Peygamber’i konu alan türler gelir ve bunlar arasında Hz. Peygamber’in efsaneleşmiş şahsiyetini anlatan eserler de bulunmaktadır. Bunlar, Moğol akın ve yağmalarından kaçarak Anadolu topraklarına sığınan Türklere, dinî bilgi ve şuur kazandırmak gayesiyle oluşturulmuş eserlerdir. Halkın büyük ilgi gösterdiği bu eserler, XIV. yüzyıldan itibaren yazıya geçirilmiştir.

XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu’da, Hz. Peygamber’in doğumu başta olmak üzere, hayatı, fiziksel özellikleri, sözleri, ahlâkı, mi’râcı, mu‘cizeleri, savaşları, vefâtı

²⁸ et-Tevbe 9/26.

²⁹ Bulut, H. İ., a.g.m., XXX, 351; Avcı, C., a.g.e., 156.

³⁰ er-Rum 30/3-4.

³¹ es-Saff 61/13.

³² Bulut, H. İ., a.g.m., a.y.; Avcı, C., a.g.e., a.y.

³³ Uludağ, S., a.g.e., 201.

gibi konular hakkında manzum eserler kaleme alınmaya başlamıştır. Bunlardan Hz. Peygamber'in mu'cizelerini konu alan eserler, Mu'cizât-ı Nebî adı altında bir türü meydana getirmiştir. Bu türün kaynağı, Hz. Peygamber'in vefâtından sonra, onun şahsına nispet edilerek anlatılan hikâyelerden oluşmaktadır. Bu türe örnek eserlerden biri de, Fâ'ik adına kayıtlı Mu'cizâtü'n- Nebî adlı eserdir.

III. DİVAN ŞİİRİNDE MU'CİZE

Her edebiyat, tarihsel olarak belli bir döneme özgüdür ve her biri kendi döneminin duygu, düşünce dünyasını, inançlarını, değer yargılarını ve ideolojisini dile getirir.³⁴ Bir başka deyimle, edebiyatlar, tıpkı birer ayna gibi bize kendi dönemlerinin hayatlarını aksettirirler. Şair ve yazarlar da, içinde yaşadıkları hayatın ve bu hayatın kendilerine verdiği görüntülerin tesiri altında kalmışlardır. Farkında olarak veya olmayarak bu hayattan esinlenmiş, bu esinle eserler kaleme almışlardır.³⁵

Türklerin, İslâm medeniyeti dairesinde, Arap ve Fars edebiyatlarının yanında meydana getirdiği ve varlığını altı asır boyunca sürdürmüş olan edebiyatına Divan edebiyatı denir.³⁶ Divan edebiyatı, İslâm inanç ve tasavvufî düşünce örgüsüne dayalı, kendine has kuralları olan, soyut, edebî sanatlar yönünden zengin bir edebiyattır.³⁷

Başta Kur'ân ve hadis olmak üzere, enbiyâ kıssaları, mu'cizeler, tasavvuf, ahlâk, felsefe, sanat, tabiat, batıl ve hakikî bilgiler, tarihî olaylar ve şahsiyetler divan edebiyatının kaynakları arasında yer alır.³⁸ Bu kaynaklar içerisinde en geniş yeri tutan şüphesiz dinî konulardır. Çünkü Türkler, Müslüman olduktan sonra, İslâm dünyasının bir parçası olmuş ve dinî hayat, hem topluma hem de edebiyata hâkim olmuştur.³⁹ Nasıl ki, her edebiyat, birer ayna gibi kendi döneminin hayatını aksettiriyorsa, divan edebiyatı da kendi döneminin hayatını bütünüyle bize aksettirmiştir. İşte bu dönemde, dinî

³⁴ Bkz. Eagleton, Terry, *Edebiyat Kuramı (Literary Theory: An Introduction)*, ter. Esen Tarım, 1.bs., Ayrıntı Y., İstanbul, 1990, s. 25-40; Levend, Âgah Sırrı, *Divan Edebiyatı -Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar-*,4.bs., Enderun K., İstanbul, 1984, s. 7.

³⁵ Levend, Âgah Sırrı, *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı*, DİB Y., Ankara, 1962, s. 55.

³⁶ Bkz. Akün, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı", *DİA*, IX, İstanbul, 1994, ss. 389-427; Levend, Â. S., a.g.e., 3.

³⁷ Bkz. Akün, Ö. F., a.g.m., a.y.; Bkz. Pala, İskender, *Divan Edebiyatı*, 9.bs., Kapı Y., İstanbul, 2006, s. 3-12.

³⁸ Levend, Â. S., *Divan Edebiyatı*, 9.

³⁹ Levend, Â. S., *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı*, 4.

konular hakkında müstakil eserler yazıldığı gibi, divanlar içinde yer alan kaside, gazel, kıt'a, mesnevi gibi manzumelerde de telmih ve teşbihler yoluyla dinî konuların ele alındığı görülür.

Divan şiiri, geniş bir kültür birikimiyle oluşturulmuş bir geleneğe sahiptir. Bu şiir geleneğinin kültür kaynakları, İslamiyet öncesi ve sonrası Türk kültürüyle birlikte, İran ve Arap milletlerinin kültürleridir. Divan şiiri, kendisi olma yolunda, İslamiyet öncesi Türk şiir geleneğinden ve Türkler'den çok önce müslüman olan Arap ve İranlı'ların şiir geleneklerinden beslenerek ilerlemiştir. Zamanla bu kültürlerin farklılıklarının iç içe geçmesiyle yeni bir şiir yapısı meydana gelmiştir. Ortaya çıkan bu yeni oluşumun adı ise divan şiiridir.⁴⁰

Divan şiirinin belli bir geleneği vardır ve şair, şiirini bu geleneğe uygun olarak söylemelidir. Divan şiirinde, en küçük nazım birimi, kafiyeli ve vezinli iki mısradan oluşan beyit'tir. Beyit, sözlükte “ev” anlamına gelir. Mısra'nın sözlük anlamı ise, “iki kanatlı kapının her bir kanadına verilen ad”dır. O dönemde evlerin kapılarının iki kanadı vardır. Bu demektir ki, bir evin inşası nasıl kapıları takıldığında tamamlanmış oluyorsa, ayrı ayrı kurulmuş iki mısranın bir araya gelmesinden de beyit oluşur. Bir evin ev olabilmesi için nasıl içinde insan olması gerekiyorsa, beytin içinde de mânâ bulunmalıdır.⁴¹ Divan şiirinde, her beyitte bir mânâ bulunması gerektiği gibi, divan şairi de sürekli daha önce hiç söylenmemiş olanı güzel ve ince bir söyleyişle söyleme (bikr-i mânâ) çabası içinde olmalıdır.⁴²

Divan şairi, şiirlerini eserine rastgele veya kendi isteğine göre koyamaz. Divanlarda şiirlerin şekil, tür ve konularına göre, hangi grup ve sıralar içinde yer alacağı önceden tayin edilmiş bir protokole tâbidir. Buna göre divanı oluşturacak şiirler, belli bir hiyerarşi içinde, nazım şekillerine ve muhtevalarına göre divan tertibine tâbi tutulurlar. Hiyerarşiye göre, muhteva bakımından şair, ilk olarak değerler sisteminin zirvesindeki ulûhiyyet makamıyla söze başlar ve kendisine doğru kademe kademe inen

⁴⁰ Tarlan, Ali Nihad, *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken N., İstanbul, 1981, s. 85; İspir, Meheddin, “Divan Şiiri Karşısında Şairin Durumu”, *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları Tunca Kortantamer Özel Sayısı-I*, Volume 2/3, Summer 2007, ss. 313-321, s. 314.

⁴¹ Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 7.bs., TDK Y, Ankara, 2004, s. 101.

⁴² Bkz. Mengi, Mine, “Divan Şiiri ve Bikr-i Mana”, *Divan Şiiri Yazıları*, 1.bs., Akçağ Y., Ankara, 2000, s. 22-29.

bir sırayı takip eder.⁴³ Yaratıcı fikri, düşünce âleminin hem esası hem de merkezidir. Her şey, bu yüce varlıktan başlar ve yine O'na döner. O'nun zâtı, isimleri, sıfatları, kelâmı ve O'nun son peygamberi olan Hz. Muhammed'in hayatı, sözleri, kişiliği, mu'cizeleri şairlerin tükenmez esin kaynaklarıdır.⁴⁴

Şair, divanına, Allah'ın isim ve sıfatlarını, O'nun birliğini, yüceliğini, kudretinin sonsuzluğunu, eşi ve benzerinin olmayışını dile getiren Tevhîd ve Allah'ın yüceliği karşısında kendisinin zayıflığını, çaresizliğini, O'na yakarışını dile getiren Münâcât'la başlar.⁴⁵ Ardından şiirini Hz. Muhammed'e yöneltir ve onu metheden, ona duyulan derin hürmet ve muhabbeti dile getiren, ondan şefaath dileyen Na't'lara yer verir. "Muhteva yönüyle gayet zengin olan na'tlarda şairler, Hz. Peygamber'in isim ve sıfatlarını, kâinatın efendisi, yaratılışın gayesi olduğunu, üstün vasıflarını, fiziki özelliklerini, mu'cizelerini ve mi'racını telmih yoluyla ya da âyet ve hadis iktibaslarıyla anlatırlar."⁴⁶ Na't'larda, Hz. Peygamber'in risâletine, mi'racına, hicretine, din yolunda çektiği eziyetlere ve özellikle mu'cizelerine bir hayli telmih yapılmıştır.⁴⁷

Divan şiirinde, Hz. Peygamber'in doğumuyla meydana gelen olağanüstü olaylar, sırtında peygamberlik mührünün bulunması, ağaç kütüğünün inlemesini durdurması, parmaklarının arasından su akıtması, kızartılmış kuzunun dile gelip ona kendisinin zehirli olduğunu söylemesi, diktiği hurma fidanının hemen meyve vermesi, Ay'ı ikiye bölmesi gibi birçok mu'cizelerinden telmih yoluyla bahsedildiği görülür.⁴⁸

Şairler, Hz. Peygamber'in doğumundan itibaren mu'cizelerinin başladığını ve bunların sayılamayacak kadar çok olduğunu, dillerde dolaştığını söylemişlerdir:

Mu'cizâtı zâhir olu başladı

Dükeli dillerde söylendi adı⁴⁹

⁴³ Akün, Ö. F., a.g.m., IX, 397.

⁴⁴ Levend, Â. S., *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı*, 41.

⁴⁵ İsen, Mustafa, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Genişletilmiş 3.bs., Grafiker Y., Ankara, 2005, s. 257, 265.

⁴⁶ Yeniterzi, Emine, *Divan Şiirinde Na't*, 1.bs., TDV Y, Ankara, 1993, s. 163.

⁴⁷ Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 14.bs., Kapı Y., İstanbul, 2005, s. 351; Levend, Â. S., *Divan Edebiyatı*, 134.

⁴⁸ Pala, İ., *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 328.

⁴⁹ Vassaf, Hüseyin, *Mevlid, Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-Necât'ı*, haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, 1.bs., Akçağ Y., Ankara, 1999, s. 85.

Mu‘cizâtına anun yok hiç aded
Hadd ü addin bilmez anun hiç ahad⁵⁰

Edebiyatımızda kaside şairi olarak şöhret bulan ve hicve düşkünlüğüyle bilinen şairimiz Nef‘î (ö. 1635)⁵¹, aşağıdaki beytinde, şiirinin Hz. Muhammed’in mu‘cizelerini beyan eden râvî olduğunu söyler:

Addolunmaz mu‘cizâtı hadden efvân neylesin
Gerçi kim bir râvî-i mu‘ciz-beyânîdir sözüm⁵²

İslam tarihçileri, Peygamberimizin doğduğu gece bir takım olağanüstü olayların meydana geldiğini naklederler. Mustafa Darîr, Siyer-i Nebî’inde Hz. Peygamber’in mevlidinde pekçok mu‘cizenin görülmesini şöyle ifade eder:

Ana rahmine düşelden bu Habîb
Bunca mu‘cizâtını gördük acîb
Ya Halime gördüğü mu‘cizeleri
Kim ganî oldu kamu âcizleri
Yahu mevlûdı gecesin kim diye
İşiden olunca hey hasret yiye⁵³

Hz. Peygamber’in doğduğu gece, İran Kırsarı’nın sarayı yıkılmış, Mecûsîlerin İran’da bin yıldan beri yanmakta olan “ateşgede”leri sönmüş, kiliseler yıkılmış, putlar yere düşüp kırılmış, Sâve gölünün suları çekilmiş, bin yıldan beri kurumuş hâldeki Semâve deresinin suları taşmıştır.⁵⁴

Süleyman Çelebi (ö. 1421), büyük eseri Vesîletü’-n-Necât’ta Hz. Peygamber’in doğduğu gece meydana gelen olayları şöyle dile getirir:

⁵⁰ Vassaf, H., a.g.e., 90.

⁵¹ Şentürk, Ahmet Atillâ-Kartal, Ahmet, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, 1.bs., Dergâh Y., İstanbul, 2007, s. 430.

⁵² Akkuş, Metin, *Nef‘î Divanı*, Akçağ Y., Ankara, 1993, s. 47-49.

⁵³ Darîr, Mustafa, *Siyer-i Nebî (Peygamberimizin Hayatı)*, I, haz. Selman Yılmaz, Kutup Yıldızı Y., İstanbul, 2004, s. 317.

⁵⁴ Yücel, İrfan, *İslam’ın Doğuşu, Yüce Peygamberimiz Hz. Muhammed’in Hayatı*, 2.bs., DİB Y, Ankara, 1984, s. 28.

Çün cihâna geldi ol şâh-ı cihân

Zâhir oldu anda çok dürlü nişân

Ol gice hep putlar oldu ser-nigûn

Cânına şeytanun uruldu düğüm⁵⁵

Toldı küffârın içi vü taşı gam

Urdı her biri başına taşı hem

Hem kilîseler dahı yıkıldı çok

Kaldı altında keşişler oldu yok

Tâk-ı Kısra eyle çatladı katı

İşidenün gitdi akl ü tâkatı

Sâve bahri yire batdı ser-te-ser

Kimse anda bulmadı sudan eser

Ol Mecûsîler odı kim var idi

Niçe yıllar idi kim yanar idi

Ana taparlar idi ol kavm-i şûm

Hiç olup ol od söyündi sanki mum

Buncılayın dahı niçe dürlü var

Anları ger dir isem gey söz uzar⁵⁶

Görüldüğü gibi Süleyman Çelebi, Hz. Peygamber'in doğduğu gece birçok olağanüstü olayın yaşandığını, bunları anlatmaya kalkışsa sözün uzayıp gideceğini söyler.

Safevî Devleti'nin kurucusu olan Şah İsmail (ö. 1524), 16. yüzyıl Azerî edebiyatının ilk şairi olup Hatâyî mahlasıyla hem halk şiiri hem de klasik şiir tarzında

⁵⁵ Vassaf, H., a.g.e., 83.

⁵⁶ Vassaf, H., a.g.e., 84.

tasavvufî şiirler söylemiştir.⁵⁷ O da Hz. Peygamber'in dünyaya gelişini şöyle anlatmıştır:

Şu âleme bir nur doğdu
Muhammed doğduğu gece
Yeşil kandilden nûr indi
Muhammed doğduğu gece

Muhammed anadan düştü
Kâfirlerin aklı şaştı
Bin kilise yere geçti
Muhammed doğduğu gece⁵⁸

Şah Hatâyî'm der dervişler
Sağ olsun cümle kardeşler
Secdeye indi ağaçlar
Muhammed doğduğu gece⁵⁹

Hz. Peygamber'in doğduğu gece, Sasaniler'in meşhur hükümdarı Nûşirevân'ın, Bağdat yakınlarındaki Medâyin şehrinde yaptırmış olduğu muhteşem sarayı Tâk-ı Kısra'nın on dört sütununun yıkılması divan şairlerince çokça anılmıştır.⁶⁰

Yıkıldı tāk-ı Kisrî maqdeminden
Cihân rahmet koğusu aldı deminden⁶¹
Ser-dâde hâk-i pâyine Kısra-yı ser-nigûn
İftâde bâb-ı lutfına her hânümân-harâb⁶²

⁵⁷ Şentürk, A. A.-Kartal, A., a.g.e., 297.

⁵⁸ Ergun, Saadettin Nüzhet, *Hatâyî Divanı, Şah İsmail-i Safevî Hayatı, Eserleri ve Nefesleri*, Anadolu Matbaası, İstanbul, ts., s. 96.

⁵⁹ Ergun, S. N., a.g.e., 97.

⁶⁰ Bkz. Tökel, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar (Şahıslar Mitolojisi)*, 1.bs., Akçağ Y., Ankara, 2000, s. 242-245.

⁶¹ Akalın, Mehmet, *Ahmedî, Cemşîd ü Hurşîd İnceleme-Metin*, AÜ Y, Ankara, 1975, s. 61.

⁶² Ceylan, Ömür-Yılmaz, Ozan, *Keçecizâde İzzet Molla, Divân-ı Bahâr-ı Efkâr: Hazâna Sürgün Bahâr*, Kitap Sarayı, İstanbul, 2005, s. 65.

Cihânı Beyt-i Ma'mûr eyledin hedm-i dalâletle
Mübârek makdemin kesr-efgen-i Eyvân-ı Kısra'dır⁶³

17. yüzyıl şairlerinden Bosnalı Sâbit (ö. 1712), Hz. Peygamber'in gelişyle Mecûsîlerin ateşinin sönüşünü ve Tâk-ı Kısra'nın yıkılışını bir arada zikreder:

Söyündürdü ocağın dûde-i âteşperestânın
Olup kül öksüzü düştü revâk-ı garka-i Kısra⁶⁴

Hiz. Peygamber'in dünyaya gelişyle baştanbaşa tüm putlar yüz üstü yere düşüp kırılmıştır. Ahmedî (ö. 1412), bu durumu putların Hiz. Peygamber'e secde etmesi olarak yorumlar:

Anı çün kim getürdi hağ vücûda
Ser-â-ser bütler indiler sücûda⁶⁵

Yunus Emre (ö. 1320-21?) ise, Hiz. Peygamber'in yeryüzüne ayak basmasıyla bütün putların yerle bir olduğunu şöyle ifade eder:

Muhammed'ün medhini idelüm baş üstine
Zirâ ki ol Muhammed yürüdi 'arş üstine
'Arşına basdı kadem ol Resûlul'llâh benem
Düşdi bu cümle sanem ser-nigûn ferş üstine⁶⁶

Hiz. Peygamber'in doğduğu gecede, Kâbe'deki putlar yüzüstü yere düşerek hepsi yerle bir olmuştur:

Lâ-y-ıla yıkdı 'izzet-ile Lât u 'Uzzî'yi
İllâyı çün kim itdi aña teslîm kibriyâ⁶⁷

⁶³ Onay, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemal Kurnaz, 4.bs., Akçağ Y., Ankara, 2000, s. 432.

⁶⁴ Levend, Â. S., *Divan Edebiyatı*, 126.

⁶⁵ Akalın, M., a.g.e., ay.

⁶⁶ Tatçı, Mustafa, *Yunus Emre Divanı*, 2.bs., Akçağ Y., Ankara, 1998, s. 289.

⁶⁷ Akalın, M., a.g.e., 66.

Büküldi lâsı-y-ıla kıamet-i Lât
Şefâ' at itse olur maḥ u zellât⁶⁸

Aynı gecede, Semâve deresinin suları taşmış ve Sâve gölünün suları çekilmiştir:

Semâve âb-ı rû-yı şevkine âzad olup çıktı
Ki bin yıl çekti habs-i tengnâ-yi sîne-i gabrâ⁶⁹

Safa-yi meşrebin gördükte ol serçeşme-i nûrun
Hicabından zemine geçti oldu Sâve nâpeyda⁷⁰

Sâve bahri yire batdı ser-te-ser
Kimse anda bulmadı sudan eser⁷¹

16. yüzyıl şairlerimizden Fuzûlî (ö. 1556), aşağıdaki beytinde insanların efendisi ve kıymetli inci deryâsı olan Hz. Muhammed Mustafa'nın doğduğu gece meydana gelen mu'cizeleri şer sahiplerinin ateşine su serpmiştir diyerek, Mecûsîlerin ateşgedelerindeki ateşin sönmesine işaret eder:

Seyyid-i nev'i beşer deryâ-yi dürr-i istifâ
Kim sepiptir mu'cizâtı âteş-i eşrâre su⁷²

Bir diğer beytinde de, Hz. Peygamber'in mu'cizelerinin çokluğunu, uçsuz bucaksız bir denize benzetmiş ve Mecûsîlerin bin yıldan beri yanmakta olan ateşhanelerine bu suyun ulaşmasıyla ateşlerinin söndüğünü ifade etmiştir:

Mu'cizi bir bahr-i bî-pâyan imiş âlemde kim
Yetmiş andan bin bin âteş-hâne-i küffâre su⁷³

⁶⁸ Akalın, M., a.g.e., 64.

⁶⁹ Levend, Â. S., *Divan Edebiyatı*, 126.

⁷⁰ Levend, Â. S., a.g.e., a.y.

⁷¹ Vassaf, H., a.g.e., 84.

⁷² Akyüz, Kenan-Beken, Süheyl-Yüksel, Sedit-Cunbur, Müjgan, *Fuzûlî Divanı*, Akçağ Y., Ankara, 1990, s. 32; Bkz. Akar, Metin, *Su Kasidesi Şerhi*, 2.bs., TDV Y, Ankara, 2000, s. 53-59; Bkz. Çalışkan, Adem, *Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şerhi*, DİB Y, Ankara, 1992, s. 109-112.

⁷³ Akyüz, K., v.dğr., a.g.e., 32; Akar, M., a.g.e., 61-63; Çalışkan, A., a.g.e., 118-119.

Hız. Peygamber'in mu'cizelerinden su ile ilgili olanlar bir hayli çoktur. Su, tüm canlılar için hayati bir öneme sahip olmakla birlikte, etrafı çöllerle kaplı olan Arabistan'da nadir olduğundan burada bir başka öneme sahiptir. Hız. Peygamber'in kayalardan, susuz kırbalardan, susuz kuyulardan su fişkırtması ve parmaklarının arasından suların kaynaması mu'cizelerine dair pek çok rivâyet bulunmaktadır.⁷⁴ Divan şairlerinin, Hız. Peygamber'in parmaklarını menbaa, parmaklarından akan saf suyu da âb-ı hayata benzettiği görülür:

Ger ol taşdan çıkardı suyu âli
Bu barmağından akıtdı zülâli⁷⁵

Resûluñ barmağı olup menâbi'
Zülâl-i şâfi idüp oldu nâbi'⁷⁶

Parmağundan bahş idüp aşhâba âb-ı Kevşer'i
'Ayn-ı Hızr'ı reşk ile zulmetde pinhân eyledün⁷⁷

Barmağından çeşmeler akıtdı hem
İçdi andan cümle hayliyle haşem⁷⁸

Hız. Peygamber'in suyla ilgili bir başka mu'cizesi de çorak bir kuyuya, ağzını çalkaladığı suyu dökmesi ve kuyunun ağzına kadar suyla dolmasıdır.⁷⁹ Sâbit, bu mu'cizeyi şöyle ifade etmiştir:

İtti bir şûre çâha katre-i rıyk
Oldu lâ'li gibi lüziz-ü berıyk⁸⁰

⁷⁴ İmam Şiblî, a.g.e., 333.

⁷⁵ Timurtaş, Faruk Kadri, *Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i (İnceleme-Metin)*, Edebiyat Fakültesi B., İÜ Y, İstanbul, 1980, s. 17.

⁷⁶ Akalın, M., a.g.e., 62.

⁷⁷ Arslan, M., a.g.e., 69.

⁷⁸ Vassaf, H., a.g.e., 89.

⁷⁹ Câmî, Mevlânâ Abdurrahmân, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, ter. Mahmûd bin Osmân Lâmiî Çelebî, 3.bs., Hakikat K., İstanbul, 1999, s. 188.

⁸⁰ Levend, Â. S., *Divan Edebiyatı*, 136.

Fuzulî'nin "su" redifli kasidesinde, Hz. Peygamber'i çorak gönüllere âb-ı hayat sunan bir mürşid, rahmet kaynağı olarak aksettirir.⁸¹ Kasidede, Hz. Peygamber'in mu'cizelerinden de bahsedilir.

Fuzûlî, aşağıdaki beyitiyle Hz. Peygamber'in sert bir kayadan su çıkarması mu'cizesine işaret ederek, kayadan çıkan suyun Peygamberlik gül bahçesinin parlaklığını tazeleyeceğini söyler:

Kılmak için tâze gül-zâr-i nübüvvet revnâkın
Mu'cizinden eylemiş izhâr seng-i hâre su⁸²

Hz. Peygamber'in suyla ilgili mu'cizelerinden bir diğeri de, Tebük Seferi esnasında çölde askerlerin susuz kalması ve Hz. Peygamber'in su kabının içine parmaklarını daldırmasıyla parmaklarının arasından suyun kaynamasıdır.⁸³ Fuzûlî, Hz. Peygamber'in bu mu'cizesini kastederek, bunu kim duysa hayretinden parmağını ısırır der:

Hayret ilen parmağın dişler kim etse istimâ
Parmağından verdiği şiddet günü Ensâr'e su⁸⁴

Na'tların hemen hepsinde Hz. Peygamber'in en fazla sözü edilen mu'cizesi şakku'l-kamer (Ay'ın ikiye bölünmesi)dir.⁸⁵ Ay'ın ikiye bölünmesi hadisesi birçok sahabeden rivâyet edilmiş olmakla birlikte, böyle bir olayın aklen mümkün olup olmayacağı konusunda da filozoflar ve kelâmcılar arasında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Ay'ın ikiye bölünmesi ile ilgili ortaya çıkan bir diğer önemli tartışma da, Kur'ân'da geçen "*Kıyamet saati yaklaştı, Ay yarıldı. Onlar bir mu'cize görseler hemen yüz çevirirler ve 'süregelen bir büyüdür' derler*"⁸⁶ âyetidir. İslam âlimlerinin bir kısmı Ay'ın yarılması hadisesinin kıyamette vuku bulacağını söylerken, bir kısmı da bu âyetin Peygamberimizin evvelce vuku bulmuş şakku'l-kamer mu'cizesine işaret ettiğini söyler.⁸⁷

⁸¹ Çalışkan, A., a.g.e., 52-53.

⁸² Akyüz, K., v.dğr., a.g.e., 32; Bkz. Akar, M., a.g.e., 59-61; Bkz. Çalışkan, A., a.g.e., 112-117.

⁸³ Câmî, M. A., a.g.e., 184-185; İmam Şiblî, a.g.e., 331.

⁸⁴ Akyüz, K., v.dğr., a.g.e., a.y.; Akar, M., a.g.e., 64-67; Çalışkan, A., a.g.e., 120-122.

⁸⁵ Yeniterzi, E., a.g.e., 290; Çalışkan, A., a.g.e., 35.

⁸⁶ Kamer 54/1-2.

⁸⁷ Bkz. Derveze, M. İ., a.g.e., 363-376.

Söz konusu mu‘cize şöyledir: Bir gün, Mekkeli müşrikler, Resûlullah’ın yanına gelirler ve ona “eğer peygamberlik davanda doğru isen, Ay’ı ikiye ayır da görelim” derler. Resûlullah, onlara, eğer Ay’ı ikiye bölerse iman edip etmeyeceklerini sorar. Müşrikler de iman edeceklerini söylerler. Mekke’de o sıra Ay’ın ondördüncü gecesidir. Resûlullah, parmağıyla işaret ederek Ay’ı ikiye böler ve bir parçası bir dağın üzerinde, diğer parçası da başka bir dağın üzerinde görülür. Bunun üzerine müşrikler “Muhammed bize büyü yaptı; fakat o, herkesi büyüleyemez” dediler ve dışarıdan Mekke’ye gelmekte olan yolculara ne gördüklerini sordular. Onlar da Mekkelilerin gördüklerinin aynısını gördüklerini söylediler.⁸⁸

Mustafa Darîr, Siyer-i Nebî’inde Hz. Peygamber’in şakku’l-kamer mu‘cizesini şöyle ifade eder:

Zihî kamer ki kamer ol kamer biz göricek

Mutî’ emrine oldu bu hükmüne mahkûm

Îşâret idicek ey ana pâre kılar

Beşâret edicek soralar kamu mezmûm

Aceb değil mi bu hikmetle enbiyâ okumuş

Asâya ejderhâ kıldı demir eyledi mûm

Îşâretle iki pâre eyledi ayı

Ol diledi sağ oldu abras mecrûm⁸⁹

Divan şairleri, Hz. Peygamber’in şakk-ı kamer mu‘cizesini şiirlerine konu ettikleri görülür:

Resûl’a evvel Hâk anı viridi el-ğâk

Ayı itdi bir işâretle iki şak⁹⁰

Çapuña gelür seher gün tâ da senden şabağ

Bedr iken itdün işâret aya oldu iki şak⁹¹

⁸⁸ Câmî, M. A., a.g.e., 119-120.

⁸⁹ Darîr, M., a.g.e., I, 728.

⁹⁰ Akalın, M., a.g.e., 63.

İki şakçoldu kamer bî-mâcerâ
Pes yazıldı âyet-i leyl ü duhâ⁹²

Çün işâret kıldı ol mahbûb-ı Hak
Barmağıyla gökde ay oldu dü-şak⁹³

Beşiğin öğridi gökden indi ay
Gözleriyle gördi her yoksul u bay⁹⁴

Muhibbî (ö.1566), gazellerinde Hz. Peygamber'in şakk-ı kamer mu'cizesi ile ilgili olarak bir beytinde, O kâinatın Resûlü, Allah'ın peygamberi gör ne mu'cize gösterdi; mübarek parmağıyla dolunay halindeki Ay'ı ikiye böldü der:

Gör ne mu'ciz gösterüpdür ol Resûl-i kâyinât
Kim mübârek barmağıyla eyledi bedr ayı şakç⁹⁵

Bir başka beytinde, Ey Allah'ın Peygamberi, mu'cizenle Ay'ı ikiye böldün; sana Allah'ın sevgilisi deseler garip olur mu? der:

Yâ Nebiyüllah itdün mu'cizünle ayı şakç
Diseler saña 'âceb midür şehâ mahbûb-ı Haçç⁹⁶

Zâtî (ö. 1546), Hz. Yûsuf'un güzelliğini görenlerin ellerini kestiğini; Hz. Muhammed'i gören Ay'ın ise ikiye bölündüğünü söyler:

Yûsuf'ı gerçi görenler ellerini kestiler
Gün yüzün gördü senin şakk oldu ayın ayesi⁹⁷

⁹¹ Ak, Coşkun, *Muhibbî Divanı İzahlı Metin Kanûnî Sultan Süleyman*, I, 2.bs., Trabzon Valiliği Y., Trabzon, 2006, s. 430.

⁹² İsen, Mustafa, *Usûlî Divanı*, Akçağ Y., Ankara, 1990, s. 31.

⁹³ Vassaf, H., a.g.e., 88.

⁹⁴ Vassaf, H., a.g.e., 89.

⁹⁵ Ak, C., a.g.e., II, 434.

⁹⁶ Ak, C., a.g.e., II, 437.

⁹⁷ Yeniterzi, E., a.g.e., 290.

Bir başka beytinde ise, tüm insanların önderi olan Hz. Muhammed'in hükmünün yerden göğe kadar sürdüğüne âdil şâhidin, Ay'ı ikiye bölme mu'cizesi olduğunu söyler:

Serverâ yirden göğe hükmün revân olduğına
Şâhid-i âdil degül mi mu'ciz-i şakka'l-kamer⁹⁸

Hz. Muhammed'e, gönül dünyası parlak, özü sâf olduğu için Mutahhar denilmiştir.⁹⁹ O'nun özü pâktır, gönül dünyası temizdir ve mu'cizeleri içinde en küçük olanı da Ay'ı ikiye bölmesi mu'cizesidir:

Muṭahhardur özinüñ pāk zātı
Ḳamer şakḳıdur ednâ mu'cizâtı¹⁰⁰

17. yüzyıl şairlerinden Bosnalı Sâbit de, Hz. Peygamber'in şakk-ı kamer mu'cizesi için, farklı bir benzetmeyle, olgunlaşmış elma gibi olmuş Ay'ın, karpuz misali ikiye ayrıldığını söyler:

Sîb-i mâhı ki bulmuş idi kemâl
İki şak itti hindüvâne misâl¹⁰¹

Şairlerin, bir başka gök cismi olan Güneş ile ilgili mu'cizeyi de şiirlerine konu ettikleri görülür. Rivâyete göre, bir gün Resulullah başını Hz. Ali'nin dizine dayamış ve uyumuştur. Bu sırada ikinci namazının vakti geçmiş ve Hz. Ali, Resulullah'ı uyandırmaya cesaret edememişti. Resulullah uyandığında Hz. Ali'ye ikinci namazını kılıp kılmadığını sormuş, ondan olumsuz cevap alınca Allah'a dua etmiş, batan güneş yeniden doğmuş ve Hz. Ali ikinci namazını kılmıştır.¹⁰²

Hz. Peygamber'in Güneş'i yolundan döndürdüğü ve Ay'ın göğsünü parçaladığı mu'cizeleri gece gündüz, memleket memleket dillerde söylenir:

⁹⁸ Yeniterzi, E., a.g.e., a.y.

⁹⁹ Yeniterzi, E., a.g.e., 189.

¹⁰⁰ İnce, Adnan, *Cem Sultan, Cemşîd ü Hurşîd*, TDK Y., Ankara, 2000, s. 41.

¹⁰¹ Levend, Â. S., *Divan Edebiyatı*, 135.

¹⁰² Mevlânâ Şiblî, a.g.e., III, 187.

Mihri döndürdüñ yolından mahı itdüñ sîne-çak
Mu'cizatuñ söylenür kişver-be-kişver rûz u şeb¹⁰³

Rivâyete göre, Hz. Peygamber sütanesi Halîme'nin yanındayken Halîme, Muhammed'e olan sevgisinden dolayı onun güneşe çıkmasına dikkat eder, sık sık kızını uyarırdı. Bunun üzerine kız çocuğu, annesine merak etmemesini çünkü, Muhammed'in başının üzerinde bir bulutun sürekli onu gölgelediğini ve ona güneşin tesir etmediğini söylerdi.¹⁰⁴ Hz. Peygamber'in başının üzerinde nereye gitse daima onu takip eden bir bulutun olduğu söylenir. Süleyman Çelebi, Mevlid'inde, Hz. Peygamber'in bu mu'cizesini şöyle ifade ediyor:

Hem mübârek başı üzre her zamân
Bir bölük bulut olurdu sâyebân
Nireye varsa bile varurdu ol
Başı üzre dâimâ tururdu ol¹⁰⁵

Hz. Peygamber'in toprağa diktiği hurma fidanlarının veya kuru dalın hemen meyve vermesi gibi pekçok sahîh olmayan rivâyet de şairlerin şiirlerine konu olmuştur. Mustafa Darîr, Siyer-i Nebî'sinde Hz. Peygamber'in bu mu'cizesinden şöyle bahseder:

İki kes kuru ağacdan tâze ter
Hurma yedirdi ve gösterdi hüner
'Uş yine bir ulu mu'cizât dahî
Bir ulu bürhân u bir âyet dahî¹⁰⁶

Süleyman Çelebi de, Hz. Peygamber'in diktiği hurmanın hemen meyve verdiğini söyler:

Dikdi hurmayı hem ol şâh-ı cihân
Dikdüği sâat yimiş virdi hemân¹⁰⁷

¹⁰³ Pekolcay, Neclâ-Eraydın, Selçuk, *İslâmî Türk Edebiyatı*, 3.bs., İrfan Y., İstanbul, 1976, s. 151.

¹⁰⁴ Mevlânâ Şiblî, a.g.e., III, 179.

¹⁰⁵ Vassaf, H., a.g.e., 87.

¹⁰⁶ Darîr, M., a.g.e., I, 317.

19. yüzyıl divan şairlerinden Keçecizâde İzzet Molla (ö. 1829), aşağıdaki beyitinde, Hz. Peygamber'in berrak, saf eliyle diktiği taze hurma fidanının bir anda yemiş vermesi mu'cizesine işaret eder:

Zülâl-i sâf-ı engüştüyle kıldı 'âlemi sîrâb

Yemiş verse n'ola bir an içinde diktiği hurma¹⁰⁸

Hız. Peygamber'in, taş ve ağaçların kendisine selam verip peygamberliğine şahadet etmesi, hurma kütüğünün inlemesini dindirmesi, parmakları arasından su akıtması, acı suyu tatlı kılması, yemeğin bereketlenmesi, hayvanların dile gelmesi, Ay'ı ikiye bölmesi gibi mu'cizeleri, onun varlık âlemi üzerinde etkisi olduğunu gösteren mu'cizeleridir.¹⁰⁹

Şeyhî (ö. 1431), Hz. Peygamber'in canlı ve cansız varlık âleminde İslâm'a davetinin apaçık duyulduğunu ve O'nun bütün varlık âlemi üzerinde hâkim oluşunu şöyle dile getirir:

İderdi bütlere telkîn-i İslâm

Anın yüzün sürerdi görse aşnâm

Cemâdât içre olup da' veti faş

Şehâdet virdi avcında kara taş

Çü hayvânda itdi da' vet âşikâre

İrürdi zay ü mâr ü susmâre¹¹⁰

İrdi nebât ü ma' den ü hayvâna da' vetüñ

Kim oldı şâhidüñ şecer ü üştür ü haşâ¹¹¹

¹⁰⁷ Vassaf, H., a.g.e., 89.

¹⁰⁸ Ceylan, Ö.-Yılmaz, O., a.g.e., 58.

¹⁰⁹ Mevlânâ Şiblî, a.g.e., III, 71.

¹¹⁰ Timurtaş, F. K., a.g.e., 17.

¹¹¹ Timurtaş, F. K., a.g.e., 19.

Kurd kuş taş ağaç ana söyledi
Hak Resûlsin yâ Nebiyallâh didi¹¹²

Taş elinde söyledi Hak Resûl'sin sen didi
Anun için komadı bir taşı taş üstüne¹¹³

Bir gün Hz. Peygamber'le Mekke dışına çıktığını söyleyen Hz. Ali, yolda her dağ ve ağacın Hz. Peygamber'e selam verdiğini açıkça duyduğunu söyler.¹¹⁴ Bu da Hz. Peygamber'in varlıklar üzerindeki etkisine örnektir.

Bursalı İffet Hanım (ö. 1840), Hz. Peygamber'in, eşyanın kendisine selam vermesi ve parmaklarından su akıtması mu'cizelerini birarada ifade eder:

Cümleten eşyâ şalât ile selâm eyler saña
‘Alemlî şermende-i tûfân-ı ihsân eyledün¹¹⁵

Hz. Peygamber, Huneyn Savaşı'nda yerden bir avuç toprak alarak onu düşman üstüne atmış ve savaşın kaderi değişmişti. Râmî (ö. 1704), bunu şöyle dile getirir:

Kör itdi çeşm-i düşmeni bir müşt-i hûk ile
Toprak anuñla eyleyenüñ başına cidâl¹¹⁶

Hz. Peygamber'in gölgesinin olmaması, hiçbir rivâyetle sabit olmadığı¹¹⁷ söylene de pekçok divan şairi, şiirinde, Hz. Peygamber'in baştan aşağıya nûr olduğunu, bu yüzden boyunun gölgesinin yere düşmediğini dile getirmiştir:

Zemîne düşmese câyı aceb mi sâye-i kaddün
Vücûdun pertev-i nûr-ı Hudâdur yâ Resûl-allâh¹¹⁸

Sâye-i kaddün yere düşmez ser-â-pâ nûrsun
Yâ Resûlallâh zemîn ü âsumân sâyeñdedir¹¹⁹

¹¹² Vassaf, H., a.g.e., 89

¹¹³ Tatçı, M., a.g.e., 289.

¹¹⁴ İmam Şiblî, a.g.e., 293.

¹¹⁵ Arslan, Mehmet, *Bursalı İffet Divanı*, Kitabevi Y., İstanbul, 2005, s. 69.

¹¹⁶ Hamami, Erdal, *Râmî Dîvânı*, KB Y., 1.bs., Ankara, 2001, s. 66.

¹¹⁷ Mevlânâ Şiblî, a.g.e., III, 187.

¹¹⁸ Beyzâdeoğlu, Süreyya Ali, *Sünbülzâde Vehbî Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Divanından Seçmeler*, İklim Y., İstanbul, 1993, s. 79.

Düşmezdi naḥl-i kâmetinüñ sâyesi yire
Şalmaz zemîne olsa şecer nûrdan zılâl¹²⁰

Fuzûlî ise şu beytinde, Hak dinin isbatı için Hz. Muhammed'in diğer mu'cizelerinin geçici olduğunu, buna karşılık Kur'ân mu'cizesinin dünyanın sonuna kadar bâkî kalacağını söyler:

Bâki-i mu'ciz ne hâcet din-i Hak isbâtına
Âlem içre mu'ciz-i bâki yeter Kur'an sana¹²¹

Buraya kadar verilen örneklerde görüldüğü gibi, Hz. Peygamber'in doğumundan itibaren meydana gelen pekçok mu'cizesi divan şiirine konu olmuştur. Hz. Peygamber'in doğduğu gece, İran'da Kısra Sarayı'nın sütunlarının yıkılması, putların yere düşüp kırılması, Mecûsîler'in binlerce yıldır yanan kutsal ateşlerinin sönmesi; taş ve ağaçların kendisini selamlaması, suyun parmaklarından akması, parmağıyla işaret ederek Ay'ı ikiye bölmesi, diktiği kuru dalın veya hurmanın hemen meyve vermesi gibi çok sayıdaki mu'cizesine divan şairleri, şiirlerinde, O'na olan sevgilerini, bağlılıklarını dile getirmek ve O'nun şefaatine nail olabilmek arzusuyla geniş yer vermiştir. Özellikle Hz. Peygamber'i medh etmek amacıyla yazılan Na't'larda onun mu'cizelerinden sık sık bahsedilir.

Na't'ların dışında da, Hz. Peygamber'in mu'cizelerinden bahseden kısa ve küçük manzum eserler yazılmıştır. Mu'cizât-ı Nebî adı altında bir türün oluşmasını sağlayan bu eserler de çokluklarıyla dikkati çekerler. Bu eserlerin meydana getirilmesindeki en önemli unsur ise, O'na duyulan derin sevgiden dolayı hayatının her safhasının türlerle ele alınmasıdır.

¹¹⁹ Arslan, M., a.g.e., 47.

¹²⁰ Hamami, E., a.g.e., 66.

¹²¹ Tarlan, Ali Nihad, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, 4.bs., Akçağ Y., Ankara, 2005, s. 33; Akyüz, K., v.dğr., a.g.e., 133.

BİRİNCİ BÖLÜM
ESERİN ADI VE KİME AİT OLDUĞU SORUNU

I. FÂ'İK'E VE MU'CİZÂTÜ'N-NEBÎ'YE DAİR KAYNAKLAR VE TETKİKLER

A. KAYNAKLARDA FÂ'İK İSMİNİN TESPİTİ

Kütüphane kaydında *Mu'cizâtü'n-Nebî*'nin müellif ismi, Fâ'ik olarak geçmektedir. Fakat yaptığımız araştırmalar neticesinde, *Mu'cizâtü'n-Nebî*'nin Fâ'ik'e ait olduğunu söylemek mümkün değildir. *Mu'cizâtü'n-Nebî*'nin Fâ'ik'e ait olmadığı kanaatine varmamızın sebepleri şöyledir:

1- İlk olarak bibliyografik kaynak ve tezkirelerde Fâ'ik ismine *Mu'cizâtü'n-Nebî* adıyla kayıtlı bir esere rastlamadık.¹²²

2- Kaynaklarda, Fâ'ik ismiyle geçen şahısların hayatlarına dair verilen bilgilerin çok kısıtlı olması, eserin hangi Fâ'ik'e ait olabileceği hakkındaki tahminlerimizi de güçleştirmektedir.

Bu iki sebep, bizi, eser adının kayıtlara yanlış veya eksik olarak girilmiş olabileceği düşüncesine sevketti.¹²³

3- Fâ'ik adına kayıtlı *Mu'cizâtü'n-Nebî* adlı eser, üç nüsha olarak Ankara'da, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda yer almaktadır.¹²⁴ Her üç nüsha da, içinde farklı şahıslara ait eserlerin bulunduğu yazma mecmua içerisindedir. Bu mecmuaların müellif ya da musanniflerce değil; sonradan başka kimseler tarafından belirli bir sıralama veya düzenleme olmaksızın çeşitli eserlerin bir araya getirilmesiyle

¹²² Fâ'ik için bkz. Kâtip Çelebi, *Keşf el-Zünûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, II, 2.bs., Milli Eğitim B., İstanbul, 1972, s. 1217; Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyl alâ Keşfi'z-Zünûn*, II, 2.bs., Milli Eğitim B., İstanbul, 1972, s. 154; İsen, Mustafa, *Sehî Bey Tezkiresi, Heşt-Behişt*, 1.bs., Akçağ Y., Ankara, 1998. (*Sehî Bey Tezkiresi*'nde Fâ'ik ismi hiç geçmemektedir.); İsen, Mustafa, *Latîf Tezkiresi*, 1.bs., Akçağ Y., Ankara, 1999, s.162-182; Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, II, haz. İbrahim Kutluk, TTK Y., Ankara, 1989, s. 741-786; Beyânî, Mustafa b. Cârullah, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk, 1.bs., TTK Y., Ankara, 1997; İnal, İbnü'l-emin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî'ş-Şuarâ)*, I, 3.bs., Dergâh Y., İstanbul, 1998, s. 350-360; Tuman, Nail, *Tuhfe-i Nâilî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, II, haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, Bizim Büro Y., Ankara, 2001, s. 742-746; Süreyya Mehmed, *Sicill-i Osmanî ve Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, II, haz. Nuri Akbayar, TVY Y., İstanbul, 1996, s. 506-507; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, haz. İsmail Özen, Meral Y., İstanbul, 1975, s. 103-128.

¹²³ Eser adı sorununu, ayrı bir başlık altında ele aldık.

¹²⁴ Her üç nüshası, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda bulunan eserin No: 3538/5'te kayıtlı nüshası M1, No: 4309/3'te kayıtlı nüshası M2, No: 4546/10'da kayıtlı nüshası da M3 olarak isimlendirilmiştir.

oluşturuldukları anlaşılmaktadır. Çünkü mecmuaların içinde yer alan diğer yazma eserlerin kağıt cinsi, yazı çeşidi, beyit sayısı gibi özellikleri değişkenlik göstermektedir.

4- M1 nüshasının sonunda, kırmızı mürekkeple yazılmış “Fâ’ik’e şalāvāt”

() ifadesi bulunmaktadır. Bu ifadeden yola çıkılarak, eserin aynı kütüphanede kayıtlı diğer nüshaları da Fâ’ik’in Mu‘cizât-ı Nebî’si adıyla kayıt altına alınmıştır. Hâlbuki M2 ve M3 nüshalarında “Fâ’ik’e şalāvāt” ifadesi bulunmamaktadır.

5- Kanaatimizce, M2 ve M3 de aynı eserin nüshaları olduğu düşüncesiyle, Fâ’ik adına kaydedilmiştir.

6- “Fâ’ik’e şalāvāt” ifadesinin yer aldığı M1 nüshası baştan sona okunduğunda, eserin mesnevî tarzında yazılmış manzum bir dinî eser olduğunu görmekteyiz.

Manzum dinî eserlerin genellikle mesnevî tarzında yazıldıkları görülür. Anadolu sahasında, mesnevî türünden ilk eserler, yaklaşık XIII. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanmıştır. XIV. yüzyıla gelindiğinde dinî-dâsitânî mesnevîlerde artış gözlenmiş, XV. yüzyılda ise zengin bir mesnevî edebiyatı meydana gelmiştir.¹²⁵ Özellikle “XIV. yüzyıldan itibaren gerek te’lif gerekse tercüme hikâye türünde pek çok mesnevî yazılmıştır.”¹²⁶ Hatta bu mesnevîler halk arasında rağbet gördükçe, bazı manzum hikâyelerin mensur olarak yazıldıkları da görülmüştür.¹²⁷ Ahmed Fakı (ö. 1252)’nin Kitabı Evsâf-ı Mesâcidi’ş-Şerife’si, Sultan Veled (ö. 1312)’in İbtidânâme ve Rebabnâme adlı Farsça mesnevîleri, Şeyyad Hamza’nın Yûsuf u Zelîha ve Dâsitân-ı Sultan Mahmud isimli mesnevîleri, Şeyyad İsa’nın Ahvâl-i Kıyâmet’i ve meçhul bir Dâsitân-ı Şeyh-i San’an hikâyesi, Anadolu sahasında yazılan ilk mesnevîler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mesnevîler genel olarak dilin sade ve vezin hâkimiyetinin henüz sağlanmadığı dinî-tasavvufî mahiyetteki eserlerdir.¹²⁸

¹²⁵ Çelebioğlu, Âmil, *Türk Mesnevî Edebiyatı-XV. Yüzyıla Kadar-(Sultan II. Murad Devri)*, Kitabevi Y., İstanbul, 1999, s. 22,44.

¹²⁶ Kavruk, Hasan, *Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler*, MEB Y., İstanbul, 1998, s. 126.

¹²⁷ Kavruk, H., a.g.e., 126.

¹²⁸ Bkz. Çelebioğlu, Â., a.g.e., 33-40.

“Anadolu sahasında, XIV. yüzyılda konu bakımından çeşitli manzumeler bulunmakla beraber, daha çok dinî-dâsitânî mesnevîlerin bolluğu dikkati çekmektedir.”¹²⁹ XIV. yüzyıl mesnevîleri, içinde dinî-dâsitânî mesnevîlerin yer aldığı halk tipi mesnevîler ve edebi-ilmi mahiyetteki mesnevîler olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Halk tipi mesnevîlerin en büyük özelliği, halk için yazılmış olmaları, dolayısıyla meclislerde şifâhî olarak okunduklarından dillerinin sade ve tasannudan uzak oluşlarıdır.¹³⁰ “Tursun Fakı’nın Hz. Peygamber’in Ebû Cehil’le Güreşi Hikâyesi, , Kirdecî Ali’nin Güvercin Destânı, İzzetoğlu’nun Tavus Mu‘cizesi, Sadreddin’in Mu‘cize-i Muhammed ve Geyik Destânı, Yûsuf-ı Meddâh’ın Kız ve Cühûd Hikâyesi Hz. Peygamber’in çeşitli mu‘cizeleriyle ilgili olup “Mu‘cizât-ı Neb’i” diyebileceğimiz bir grubu teşkil ederler.”¹³¹

Bu mesnevîlerde birtakım tertip hususiyetleri bulunmaktadır. Bunlardan biri, eserin Hz. Peygamber’e salât ü selâmla sona ermesidir. Buna göre, eserimizin de bu tertibe uygun olarak yazıldığını görmekteyiz. Kültürümüzde ve edebiyatımızda, Hz. Peygamber’in, sayılamayacak kadar çok ve hepsi birer övgü mahiyetindeki isimleri bulunmaktadır.¹³² Hz. Peygamber için kullanılan bu isimler, genellikle, sıfat manaları göz önüne alınmadan birer özel isim olarak düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle, eserimizde, aslında Hz. Peygamber’i medh için söylenen Fâ’ik isminin kayıtlara müellif ismi olarak geçirildiği kanaatindeyiz.

7- Hepsinden önemlisi “salavât”, salât kelimesinin çoğuludur ve Hz. Peygamber için okunan, Allah’ın rahmet ve selamının O’nun üzerine olması dileğini dile getiren dualara denir. Kur’ân’da “Şüphesiz Allah ve melekleri, Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin.”¹³³ buyrulmaktadır. Buna göre Fâ’ik kelimesiyle kastedilen, Hz. Peygamber’dir.

Yukarıda belirttiklerimize göre, iki önemli sonuç ortaya çıkmaktadır. Birincisi; bizim gördüğümüz kaynaklarda Fâ’ik adıyla geçen şahısların hiçbiri *Mu‘cizâtü’n-Nebî* adında bir esere sahip değildir. İkincisi de; mesnevî tertip özelliklerine uygun olarak

¹²⁹ Çelebioğlu, Â., a.g.e., 44.

¹³⁰ Çelebioğlu, Â., a.g.e., 22, 45-46.

¹³¹ Çelebioğlu, Â., a.g.e., 43.

¹³² Geniş bilgi için bkz. Yeniterzi, E., a.g.e., 161-203.

¹³³ Ahzâb 33/56.

eser sona erdirilirken Hz. Peygamber'i medh için kullanılan Fâ'ik isminin, müellif ismi sanılarak kayıtlara girmesidir.

B. MU'ÇİZÂTÜ'N-NEBÎ HAKKINDA TETKİKLER

Eserin müellifinin kim olduğu sorununu ele alırken, eser adının kayıtlara yanlış veya eksik olarak girilmiş olabileceğini belirtmiştik. Fâ'ik adına kayıtlı Mu'cizâtü'n-Nebî'nin üç nüshası üzerinde yaptığımız tetkiklerden elde ettiğimiz sonuçlar şöyledir:

1-Mu'cizâtü'n-Nebî adlı eser, mesnevî tarzında ve aruzun Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Vezin bakımından kusurludur. Bu da bize, Anadolu sahasında yeni oluşmaya başlayan Türk edebiyatının ilk mahsüllerinde karşılaşılan bir durum olduğunu hatırlattı. Çünkü bu dönemde yazılan mesnevîlerin, genellikle Türk'ün milli nazım ölçüsü olan 11'li hece ölçüsüne uygun olan aruz kalıplarıyla yazıldığını görmekteyiz.¹³⁴

2- Eserin dil ve ifade özelliklerinden, Anadolu sahası Türk edebiyatının kuruluş dönemine ait bir eser olduğu görüşüne vardık.

3- Eser, XIV. yüzyıla aittir. Çünkü;

a) XIV. yüzyıl, daha ziyade dinî mesnevîlerin hatta Hz. Peygamber'in mu'cizelerini konu alan Mu'cizât-ı Nebî türüne ait eserlerin bolluğuyla dikkati çekmektedir.

b) Her üç nüshada da dil, Eski Anadolu Türkçesi hususiyetleri göstermektedir. XIV. yüzyılda kaleme alınan dinî-dâsitanî mesnevîlerde dil, Eski Anadolu Türkçesi'dir.

c) Eser, vezin bakımından kusurludur. XIV. yüzyılda yazılan halk tipi mesnevîlerin hepsinde, arûz hâkimiyetinin henüz sağlanamamış olduğu görülmektedir. Çünkü bu tür mesnevîler, halk için yazılmışlardır.

Bu durumla ilgili olarak, şunu belirtmekte yarar görüyoruz: Bu dönemde, Mu'cizât-ı Nebî gibi arûza dayalı dinî türlerde, vezin kusurlarına sıkça rastlanmaktadır. Çünkü Türklerin hece vezni yerine arûz kalıplarını kullanmaya başlamaları, arûzun

¹³⁴ Bkz. Çetin, M. Nihad, "Aruz", *DİA*, III, Ankara, 1991, ss. 424-437, s. 433; Bkz. Köprülü, Mehmed Fuad, "Arûz", *İA*, I, Milli Eğitim B., İstanbul, 1965, ss. 634-653, s. 634-643.

henüz tam olarak yerleşmediğini göstermektedir. Dolayısıyla bu, eser sahiplerinden kaynaklanan bir durum olmayıp devrin genel bir özelliğidir. Halk tipi mesnevîlerindeki kadar olmasa da, bu yüzyılın edebî-ilmî mahiyetteki mesnevîlerinde de vezin kusurlarına rastlanmaktadır.¹³⁵

d) Eserde okuyucunun ve dinleyicinin dikkatini çekmek, ilgiyi taze tutmak için sık sık nidâ sözcüklerine yer verilmiştir. “Ey!”, “Dinle!”, “İşit!” gibi hitaplarla dinleyicinin dikkatini canlı tutmak, XIV. yüzyılda kaleme alınmış dinî-dâsitanî mesnevîlerde görülen ortak özelliktir.

e) Mu‘cizâtü’n-Nebî, mesnevî bir eser olmasına rağmen, tam manasıyla mesnevî tertip hususiyetleri gösterdiği söylenemez.

Kısaca ifade etmek gerekirse; mesnevîler giriş, konunun işlendiği bölüm ve bitiş olmak üzere üç ana bölümden oluşur. Mesnevîlerin girişinde, genel olarak sırasıyla şu başlıklar yer alır: besmele, tahmid, tevhid, münacât, na’t, mi’rac, mu’cizat, medh-i çihâr yâr-ı güzîn, din ve devlet ulularını övgü ve son olarak sebab-i te’lif. Bir mesnevînin girişinde, bu başlıkların hepsini görmemiz mümkün olmadığı gibi, burada anmadığımız başka başlıklar da karışımıza çıkabilir. Mesnevîlerde “âğâz-ı dâstân”, “âğâz-ı kitâb” gibi başlıklarla başlayan bölüm, konunun işlendiği ana bölümdür ve eserin konusuna göre değişmektedir. “Hâtimetü’l-kitâb” veya “Hâtîme-i kitâb” başlığıyla anılan bitiş bölümünde de sırasıyla şu başlıklar yer alır: Allah’a hamd ü senâ ve dua, padişaha övgü, şairin kendisiyle övünmesi, tanınmış mesnevî şairlerini anma, şairin eserine verdiği ad, dikkatsiz müstensihlere ve metni doğru okumayan okuyuculara yergi, mesnevînin yazılış tarihi ve beyit sayısı, okuyucudan hayır dua isteme, mesnevînin vezni ve Hz. Peygamber’e salât ü selâm.¹³⁶

Bu bilgilere göre, Mu‘cizâtü’n-Nebî’deki mesnevi tertip hususiyetlerinin çok basit olduğunu söyleyebiliriz. Girişte, besmeleden sonra Allah’a hamd, Peygamber’e salâvatla hemen konuya başlanmış; okuyucudan hayır dua isteme, mesnevînin vezni ve Hz. Peygamber’e salât ü selâmla eser sona ermiştir.

¹³⁵ Çelebioğlu, Â., a.g.e., 47.

¹³⁶ Kartal, Ahmet, “Eski Türk Edebiyatında Mesnevî”, *TALİD Eski Türk Edebiyatı Tarihi II*, c. 5, S. 10, İstanbul, 2007, ss. 353-432, s. 353-354; Ünver, İsmail, “Mesnevî”, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417, Ankara, 1986, ss. 438-443, s. 438-439.

Dinî muhtevalı eserler içinde Hz. Peygamber'in hayatı, yaşayışı, ahlâkı, savaşları, sözleri, mu'cizeleri, fiilleri ve fiziksel özellikleri etrafında kaleme alınan eserler, başta edebî özellikleri olmak üzere çoklukları ve tanınmışlıklarıyla hemen dikkati çekerler. Öyle ki, Hz. Peygamber ile ilgili Siyer, Hilye, Mevlid, Na't, Mi'râciye, Esmâ-ı Nebî, Gazavât-ı Nebî, Mu'cizât-ı Nebî, Hicretü'n-Nebi, Ahlâku'n-Nebi, Şefaât-nâme, Hadîs-i Erbaîn gibi değişik adlarla anılan alt türlerin oluştuğu görülür. Âmil Çelebioğlu, dinî mevzuların manzum olarak yazılma sebeplerini; eser sahibinin şâir olması, çeviri eserlerin aslının da manzum olması, ta'lîmî (didaktik) konuları manzum yazma geleneği, nazîre yazma geleneği, nazmın musikî yönünden dolayı okunma ve ezberlenme kolaylığı sağlaması, mensur olarak kaleme alınan her mevzu ve eserin daha sonra nazmen de kaleme alınması şeklinde sıralar.¹³⁷ İnsanların en yücesi Hz. Peygamber'in ismini anmak, onu yâd etmek, ona dua etmek ve onun şefaatine nâil olmak gayesiyle, yüzyıllar boyunca bıkmadan usanmadan aşk ve şevkle Hz. Peygamber'i medh ve tavsif eden çeşitli şekil ve türlerde pek çok eser kaleme alınmıştır.¹³⁸ Bunlardan Mu'cizât-ı Nebî türüne ait eserlerden biri de bizim eserimizdir.

4- Âmil Çelebioğlu'nun, XIII. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış mesnevîler üzerine doktora çalışması olan, XV. Yüzyıla Kadar Türk Mesnevî Edebiyatı adlı eseri bilindiği gibi büyük öneme sahiptir. Çünkü XIII. yüzyıldan XV.yüzyıla kadar Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış mesnevîleri ilk olarak kendisi titizlikle tespit ve tavsif etmiştir.

*“Anadolu sahasında, XIV. yüzyılda konu bakımından çeşitli manzumeler bulunmakla beraber, daha çok dinî-dâsitânî mesnevîlerin bolluğu dikkati çekmektedir.”*¹³⁹ XIV. yüzyıl mesnevîleri, içinde dinî-dâsitânî mesnevîlerin yer aldığı halk tipi mesnevîler ve edebi-ilmi mahiyetteki mesnevîler olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Halk tipi mesnevîlerin en büyük özelliği, halk için yazılmış olmaları,

¹³⁷ Çelebioğlu, Âmil, “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Y., İstanbul, 1999, ss. 348-365, s. 350-352.

¹³⁸ Aksoy, Hasan, “Eski Türk Edebiyatında Mevlidler”, *TALİD Eski Türk Edebiyatı Tarihi I*, c. 5, S. 9, İstanbul, 2007, ss. 323-332, s. 323; Çelebioğlu, Â., a.g.m., 356.

¹³⁹ Çelebioğlu, Â., a.g.e., 44.

dolayısıyla meclislerde şifâhî olarak okunduklarından dillerinin sade ve tasannudan uzak oluşlarıdır.¹⁴⁰

“Tursun Fakı’nın Hz. Peygamber’in Ebû Cehil’le Güreşi Hikâyesi, , Kirdecî Ali’nin Güvercin Destânı, İzzetoğlu’nun Tavus Mu‘cizesi, Sadreddin’in Mu‘cize-i Muhammed ve Geyik Destânı, Yûsuf-ı Meddâh’ın Kız ve Cühûd Hikâyesi Hz. Peygamber’in çeşitli mu‘cizeleriyle ilgili olup “Mu‘cizât-ı Neb”i” diyebileceğimiz bir grubu teşkil ederler.”¹⁴¹

Âmil Çelebioğlu’nun, kitabında, XIV. yüzyılda müellifi bilinen mesnevîler arasında saydığı Yûsuf-ı Meddâh’ın Hikâyet-i Kız ve Cühûd adlı mesnevîsi hakkında verdiği bilgiler, bizim tezimizin konusunu oluşturan yazma eserle aynı olduğunun farkına vardık.

Yûsuf-ı Meddâh’ın Hikâyet-i Kız ve Cühûd adlı mesnevîsinde olduğu gibi, bizim elimizdeki yazma eser de, Şam’da yaşayan Müslüman ve fakir bir ailenin, İslam düşmanı Yahudi komşusuyla arasında geçenleri anlatmaktadır. Hak ve Hz. Peygamber âşığı olan bu Müslüman fakir aile, başına gelen her türlü belâya sabrettiği için, eserde sık sık sabır, şükür, Allah’a sığınma, O’ndan yardım isteme, Hz. Peygamber’i yâd etme, O’na salâvat getirme öğütlerine yer verilmiştir. Eser, Kâinâtın Resûlü Hz. Mustafa’nın bir mu‘cizesinin anlatılacağını bildirerek söze başlar ve Hz. Peygamber’in ruhuna salâvat getirilmesi isteğiyle sona erer. Dahası Yûsuf-ı Meddâh’ın Hikâyet-i Kız ve Cühûd adlı mesnevîsinde olduğu gibi, bizim yazma eserimiz de, mesnevî tarzında ve aruzun Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilün kalıbıyla yazılmıştır.

Netice olarak, şunları söylemek mümkündür:

1- Elimizdeki üç yazma nüshada da telif tarihi veya müellif kaydı bulunmamakta ve Hz. Peygamber’in bir mu‘cizesinin anlatılacağı ifade edilerek söze başlanmaktadır. Kanaatimizce, nüshalarda, herhangi bir tarih veya kaydın bulunmamasından ötürü, Hz. Peygamber’in bir mu‘cizesinin anlatılacağını göz önüne alarak üç yazma nüsha da *Mu‘cizât-ı Nebî* adıyla kütüphane kayıtlarına girmiştir.

¹⁴⁰ Çelebioğlu, Â., a.g.e., 22, 46.

¹⁴¹ Çelebioğlu, Â., a.g.e., 43.

2- Yazmalar üzerinde yaptığımız incelemelerde, eldeki nüshaların müellifle alakalı olmadıklarını gördük. Müellifle ilgili bir nüsha elimizde olmadığı için, üç nüshayı kendi aralarında bir değerlendirmeye tabi tuttuk. Bu değerlendirmeden sonra, ana nüshayı tespit ettik. Ardından da ana nüsha üzerinden müellifin yazdığı şekilde bir metin ortaya çıkarmaya çalıştık. Yaptığımız bu çalışmaların neticesinde de kayıtlara Fâ'ik'in *Mu'cizâtü'n-Nebî*'si diye geçen eserin, aslında Yûsuf-ı Meddâh'ın Hikâyet-i Kız ve Cühûd adlı mesnevîsi olduğu sonucuna vardık.

Şimdi burada, elimizdeki eserle Yûsuf-ı Meddâh'ın Hikâyet-i Kız ve Cühûd¹⁴² adlı mesnevîsinin ilk birkaç beytinin karşılaştırmasını yapalım:

Elimizdeki eser	Hikâyet-i Kız ve Cühûd
Her ki ol bu dünyada bulunmaya	Her kim işbu dünyada yoğsulluğa
Şabrı kıldı lâyıķ oldu kullıĝa	Şabrı kıldı lâyıķ oldu kullıĝa
(1)	(1)
Ķul iseñ Ħaķdan gelene şabır it	Ķul-usañ Ħaķdan gelene şabır it
Yoğsa çık milki içinden durma git	Yoğsa çık milki içinden durma git
(2)	(2)
Ol ne yerdür kim anıñ milki gül	Ol nebidür ki anuñ milki degil
Kim varasın anda iyi çäre Ķul	Kim varasın anda sen bî-çäre Ķul
(3)	(3)
Ādem iseñ işbu sözi añlaķıl	Ey faķır Ķul işbu sözi añlaĝıl
Derde şabrı eyle Ħaķ'a şükri eylegil	Derde şabr it ni' mete şükr eylegil
(4)	(4)
Diñle imdi ideyim bir mu' cizât	Diñle imdi ideyim bir mu' cizât
Muştafa'dan ol Resûl-i kâ'inât	Muştafa'dan ol Resûl-i kâ'inât
(5)	(5)

¹⁴² Bkz. Ersoylu, Halil, *Kız Destâmı (Hazâ Hikâyet-i Kız Ma'a Cühûd)*, TDK Y., Ankara, 1996.

Son birkaç beytin karşılaştırması da şöyledir:

Tā kıyāmet ḥaşri olunça bu kelām	Tamam oldu bunda kışşa ey yara
Biñ kıyāmet olsa bu olmaz tamām	Vir şalavat ‘ ışk-ıla peygambere
(269)	(285)
Okuyanı diñleyeni yazanı	Okuyanı diñleyeni yazanı
Raḥmetiñle yarlıgağıl yā Ğanī	Raḥmetiñle yarlıgağıl yā Ğanī
(273)	(286)

Yapılan karşılaştırmadan da anlaşılacağı üzere, kayıtlarda Fâ’ik’in *Mu‘cizâtü’n-Nebî*’si diye geçen eser, aslında Yûsuf-ı Meddâh’ın *Hikâyet-i Kız ve Cühûd* adlı mesnevîsidir. Bu durumda, Yûsuf-ı Meddâh’a ait olduğu bilinen *Varaka ve Gülşah*¹⁴³ ile hem elimizdeki hem de *Hikâyet-i Kız ve Cühûd* adlı mesnevînin karşılaştırmasını yapmak gerekir.

Elimizdeki eser	Varaka ve Gülşah
Diñle imdi ideyim bir mu‘cizât	İmdi işit bir ‘acâyib mu‘cizât
Muştafa’dan ol Resûl-i kâ’inât ¹⁴⁴	Muştafa’dan ol Resûl-i kâyinât
(5)	(1557)
Ol la‘înüñ sözine uyma iy cān	Çünkü işitdi bu sözi ol la‘în
Cānı fidâ eyle Muḥammed dīnine sen ¹⁴⁵	Şaçdı Gülşâh üstine dürr-i şemîn
(54)	(225)
Ol müslimān dīr aña kim nidelüm	Varka eydür yā nigārīn nidelüm
İşbu işe niçe tedbīr idelüm ¹⁴⁶	Biz bu işe niçe tedbīr idelüm
(33)	(1352)

Bu karşılaştırmada, bazıları aynı bazılarının ise çok benzer olduğunu gördüğümüz mısra ve beyitler, Varaka ve Gülşah ile *Hikâyet-i Kız ve Cühûd*’un aynı müellife ait olduğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

¹⁴³ Bkz. Smith, Grace Martin, *Yûsuf-ı Meddâh, Varqa ve Gülşâh A Fourteenth Century Anatolian Turkish Mesnevî, (Translation, Glossary and Introduction)*, E. J. Brill, Leiden, 1976.

¹⁴⁴ Ersoylu, H., a.g.e., beyit nr. 5, s. 1.

¹⁴⁵ Ersoylu, H., a.g.e., beyit nr. 58, s. 5.

¹⁴⁶ Ersoylu, H., a.g.e., beyit nr. 34, s. 3.

II. YÛSUF-I MEDDÂH'IN HAYATI VE ESERLERİ

A. XIV. YÛZYIL ANADOLU SAHASI MESNEVÎ EDEBİYATI

Bilindiği gibi, Türk Edebiyatı Tarihi araştırmacıları tarafından İslâmiyet öncesi Türk edebiyatı, şifâhî (sözlü) ve kitâbî (yazılı) olmak üzere iki kısma ayrılır. Şifâhî edebiyat ürünlerinin başında destânlar gelir. Nihad Sami Banarlı'nın ifadesiyle, “*Türk edebiyatı, başlangıçta zengin bir destân edebiyatıdır: Destânlar, milletlerin din, fazilet ve millî kahramanlık maceralarının manzum hikâyeleridir.*”¹⁴⁷

Destânlar, bize, milletlerin ilk çağlarını birtakım mitolojik menkûbeler halinde anlatırlar. Bunlar gerçeğe uygun olmasalar da, halk şâirleri tarafından saz eşliğinde söylenen ve milletlerin kendi millî mazisi hakkında neler hissedip düşündüğünü bize aksettiren ilk kaynak olmaları bakımından büyük öneme sahiptirler.¹⁴⁸ Çünkü destânlar, bir milletin tarih boyunca geçirdiği maceraları, yetiştirdiği kahramanları, dünya görüşlerini, tabiat ve kâinat hakkındaki duygu ve düşünce birikimlerini bize yazılı edebiyat öncesi veren ilk ürünlerdir.¹⁴⁹

Görüldüğü gibi, göçebe halde yaşayan eski Türklerde millî edebiyat şifâhî kültürle beslenmekteydi. Şifâhî kültürde, bilgiyi yaşatan iki temel unsur vardır. Bunlardan ilki anlatma, diğeri ezberlemedir. Bilgiyi kayıt altına alacak yazı olmayınca, kişiler hafızalarını diri tutmak zorundadırlar.¹⁵⁰ Bu nedenle Türkler, meydana getirdikleri eserleri bir sonraki nesile aktarabilmek için, anlatımı ve ezberlenmesi kolay olan nazma rağbet göstermişlerdir. Destânlar da manzum oldukları ve gelişigüzel mûsikîyle söylendikleri için, halkın dilinde ve hafızasında uzun süre yaşamışlardır.¹⁵¹

Destânlar, uzun yıllar halk şâirleri tarafından gerek dil, gerekse nazım yapısı bakımından ilkel terennümler halinde söylenegelmiştir. Ancak sonrasında şifâhî edebiyat geleneği meydana getirecek kadar gelişmiş ve çoğalmıştır.¹⁵² VIII. yüzyıla

¹⁴⁷ Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, I, Millî Eğitim B., İstanbul, 1983, s. 1.

¹⁴⁸ Banarlı, N. S., a.g.e., I, 2.

¹⁴⁹ Güzel, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, 3.bs., Akçağ Y., Ankara, 2006, s. 35.

¹⁵⁰ Öztürk, Zehra, “Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları”, *TALİD Eski Türk Edebiyatı Tarihi I*, c. 5, S. 9, İstanbul, 2007, ss. 401-445, s. 401-402.

¹⁵¹ Banarlı, N. S., a.g.e., I, 7.

¹⁵² Banarlı, N. S., a.g.e., a.y.

kadar devam eden bu şifâhî geleneğin, bu yüzyıldan sonra ilk yazılı metinlere rastlanmasıyla birtakım değişiklikler yaşadığı görülür.¹⁵³

Türklerin İslâmiyet'le tanışmaları ve onu benimsemeleri VIII ila XII. yüzyıllar arasında olmuştur.¹⁵⁴ İslâmiyet'le birlikte özellikle yerleşik hayatın yaşandığı şehir merkezlerinde, pek çok vazifeyle yükümlü Kaman, Şam, Baksı, Ozan gibi değişik adlarla anılan bu kimselerin yaptıkları işler, hekimler, kâtipler, âlimler, şâirler, mutasavvıflar, mûsikîşinâslar, efsuncular, müneccimler adı altında ayrı ayrı şahsiyetlerde toplanmaya başlamıştır. Asırlarca tek başlarına gördükleri bu vazifeler parçalanmış; yeni durumda yerleşik hayatın getirdiği işbölümü sayesinde hastalarla hekimler, mûsikî âletleriyle mûsikîşinâslar, şiir ve edebiyatla şâirler ve âlimler ilgilenir olmuştur.¹⁵⁵

Göçebe yaşam tarzını benimseyen milletlerde toplumsal işbölümü zayıf olduğundan çoğunlukla birden çok vazifeyi bir kişinin üstlendiği görülür. Bu nedenle eski Türklerde Şaman, Oyun, Kam, Baksı, Ozan gibi adlarla anılan bu şâirlerin, aynı zamanda toplumda rahip, büyücü ve hikâyeci gibi vasıfları da kendinde topladıkları bilinmektedir.¹⁵⁶

Türklerin muhtelif dinleri benimsedikleri dönemde Kam, Baksı, Ozan dediğimiz kimselerin de toplumdaki mevki ve ehemmiyetleri tabiatıyla değişiyordu. İslâmiyet öncesi Türk toplumunda Şaman, Kam, Baksı'ların ihtiyaca göre değişik şekiller alarak şâirlik, hekimlik, sâhirlik, kâtiplik, âlimlik, lamalık, mûsikîşinâslık gibi değişik işlerden birini veya birkaçını yaptıkları görülmektedir. Bizim şâir olarak nitelendirdiğimiz insanların muhtelif mekân ve zamanlarda muhtelif işlerde görev alması, bize bütün bunların aynı menşeye'den çıktığını göstermektedir.¹⁵⁷ Elinde kopuzuyla halk arasında şiirler okuyan bu adamlar, uzun kış gecelerinde, efsane kalıntılarından kahramanlık hikâyelerine, menkîbelere kadar halka mazisini hatırlatan, cedleri ile son nesiller arasında bağ kurmaya çalışan, yeni mevzular üzerine hemen

¹⁵³ Kavruk, H., a.g.e., 4.

¹⁵⁴ Artun, Erman, *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı*, Kitabevi Y., İstanbul, 2006, s. 54; Merçil, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, 2.bs., TTK Y., Ankara, 1993, s. 3.

¹⁵⁵ Köprülü, Mehmet Fuad, "Türk Edebiyatı'nın Menşeye'i", *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Y., 3.bs. Ankara, 1999, ss. 49-130, s. 65.

¹⁵⁶ Köprülü, M. F., a.g.m., 55.

¹⁵⁷ Bkz. Köprülü, M. F., a.g.m., 56-72.

şiiirler terennüm eden önemli kimselerdir.¹⁵⁸ Bu kimselerin söylediği en eski ve ilkel şiiirler, dinle alâkalı olmuş ve uzun süre dinî mahiyetini muhafaza etmiştir.¹⁵⁹

Türklerin İslamiyet'i benimsemeleriyle, İslâm kültürü etkisinde gelişen Türk edebiyatı, gösterdiği özellikler bakımından Halk Edebiyatı, Divan Edebiyatı ve Tekke (Tasavvuf) Edebiyatı olmak üzere üç kolda ilerlemiştir.¹⁶⁰ Her üç kolda gelişme gösteren bu edebiyatların en büyük ortak özelliği konu, şekil ve tür açısından İslâmî kaynaklardan beslenmeleridir.

Anayurtlarında, dinî duygu ve millî kahramanlık dolu sözlü terennümleriyle koşuk, ilâhî ve destânlar üreten Türkler, İslâmiyet'ten sonra eskisinden çok daha zengin ve başka bir edebiyat vücuda getirmiştir. Bu edebiyat, İslâmiyet'i kabul eden milletlerin dilde, şekilde, türde, konuda, sanat anlayışında ortaklıktan, kültür ve ideoloji birliğinden yana olduğu bir edebiyattır. İslâmiyet'ten sonraki Türk edebiyatı, artık sadece destân edebiyatı değil; eskiyi gölgede bırakacak bir enginlik ve zenginliğe sahip, sarayda, şehirlerde ve medreselerde gelişen, muhtelif konularda eserler veren hacimli bir edebiyat haline gelmiştir.¹⁶¹

Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türkmenler, hem Anadolu'nun Müslümanlaşması için büyük çaba sarf etmişler, hem de Anadolu'nun içlerine kadar ilerleyerek, Türk dil, kültür, örf ve adetlerini yaymışlardır.¹⁶² Anadolu'nun fethi ve Müslümanlaştırılması için savaşan alperenlerin ve gazilerin gösterdikleri bu gayretlerle Anadolu, daha XII. yüzyılda Türklerin dinî menkîbevî destân edebiyatı geleneklerini sürdürdükleri uygun bir ortam haline gelmiştir.¹⁶³

Türkler, şifâhî kültürün en önemli ürünü olan destân geleneklerini ilk yazılı metinlerin ortaya çıktığı VIII. yüzyıla kadar sürdürmüş; İslâmiyet'ten sonra ise bu geleneklerini, bazı değişikliklerle "hikâye" adı altında devam ettirmişlerdir.¹⁶⁴ Tamamen şifâhî edebiyat ananesi içinde söylenen ve anlatılan bu şiiirler ve hikâyeler,

¹⁵⁸ Köprülü, M. F., 66.

¹⁵⁹ Köprülü, M. F., 50.

¹⁶⁰ Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, 11.bs., Akçağ Y., Ankara, 2005, s. 11.

¹⁶¹ Güzel, A., a.g.e., 68.

¹⁶² Şentürk, A. A.- Kartal, A., a.g.e., 89.

¹⁶³ Şentürk, A. A.-Kartal, A., a.g.e, 92.

¹⁶⁴ Kavruk, H., a.g.e., 4; Pekolcay, Necla, *İslami Türk Edebiyatı Tarihi*, 1.bs., Dergah Y., İstanbul, 1981, s. 24.

çok defa yazıya geçirilmeden, yalnızca anlatanların dilinde ve hafızasında yaşamıştır.¹⁶⁵ Dönemin ve muhitin icaplarına göre çoğalan bu eserlerin tek gayesi, halkın manevî ihtiyaçlarına cevap verebilmek ve onların ruhî temayüllerini tatmin edebilmektir.¹⁶⁶

Anlaşılan o ki, Orta Asya'dan Anadolu'ya akın eden Türkler, burada hala eski gelenekleri olan destânî mahsuller verdikleri sosyal şartlar içinde bulunuyorlardı. Anayurtlarından kopup gelen ve yeni bir coğrafyayı kendine yurt edinmeye çalışan Türklerin, halen şehir hayatına giremedikleri, destânî edebiyat geleneklerini sürdürmelerinden anlaşılıyordu.¹⁶⁷

Müslüman olduktan sonra Türklerin Anadolu'da XIII., XIV. ve hatta XV. yüzyıllarda, hem toplumsal hayatı İslâmî hayata uygun olarak yaşamaya çalıştıkları, hem de ortaya koydukları edebî eserlerde dinî mevzuları yoğun olarak işlemeye başladıkları görülür.

Özellikle XIII. ve XIV. yüzyıllarda Orta Asya'dan Anadolu'ya yapılan yoğun göçlerden dolayı Türkler, halka dinî bilgiler verebilmek ve onlara dinî şuur kazandırabilmek gayesiyle, eski gelenekleri olan şifâhî kültürden yararlanmışlardır. Çünkü şehir merkezlerinden uzakta yaşayan halka, İslâm'ı anlatmanın en kısa yolu, şifâhî kültürün vazgeçilmez aracı olan şiidir.¹⁶⁸ “Şâirler, edebiyatı, dünyevî ve uhrevî hayatı kontrol altına alarak insanı ebedî mutluluğa ulaştırma hedefinde olan İslâm anlayışını, halkın zihniyetine ve gönlüne kolayca yerleştirmenin en önemli araçlarından birisi olarak görmüşlerdir.”¹⁶⁹ Nasıl ki, eski Türklerde kendilerine Şaman, Oyun, Kam, Baksı, Ozan gibi adlar verilen kişiler, halkın arasında ellerinde sazlarıyla dolaşarak din, kahramanlık, tabiat vs. konularında şiirler söylemişlerse; İslâmiyet'ten sonra Anadolu'da bu görevi, ellerinde sazlarıyla diyâr diyâr dolaşarak ilâhîler okuyan, dinî hikâyeler anlatan derviş-şâirler üstlenmiştir.¹⁷⁰ Eski Ozan, Şaman, Baksı'lara bakarak

¹⁶⁵ Banarlı, N. S., a.g.e., I, 399.

¹⁶⁶ Köprülü, Mehmet Fuad, “Türkler'de Halk Hikâyeciliğine Ait Maddeler Meddahlar”, *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Y., 3.bs. Ankara, 1999, ss. 361-412, s. 371.

¹⁶⁷ Boratav, Pertev Naili, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, TVYY, İstanbul, 2002, s. 40.

¹⁶⁸ Kuzubaş, Muhammet, *Manzum Bir Destân Kitabı (Destân-ı Veysel Karânî, Vefât-ı Hz. Fatıma, Vefât-ı Hz. İbrâhîm, Hikâyet-i Gügercin, Hikâyet-i Geyik)*, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume 1/2, Winter 2008, ss. 304-340, s.305.

¹⁶⁹ Kuzubaş, M., a.g.m., 305.

¹⁷⁰ Bkz. Köprülü, Mehmet Fuad, “V.-XVI. Asırlarda Türk Şâirleri”, *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Y., 3.bs. Ankara, 1999, ss. 157-164, s. 160-164.

çok daha geniş bilgi, kültür ve ülkülerle dolu olan derviş-şairler, söyledikleri şiirler ve anlattıkları manzum dinî hikâyelerle kısa sürede Türk halkının gönlünü fethetmeyi başarmıştır.¹⁷¹ Ayrıca XIII. ve XIV. yüzyıllarda Türk toplumunda, yerleşik hayatın getirmiş olduğu işbölümü anlayışının henüz yerleşmemiş olmasından dinî hikâyelerin halk tarafından benimsedikleri ve bunların seve seve dinlenildikleri söylenebilir.¹⁷²

Söz konusu yüzyıllarda, Anadolu’da kaleme alınmaya başlayan dinî-edebî eserler, Türkler arasında İslâm’ın yayılmasında ve onlara İslâmî değerlerin öğretilmesinde büyük öneme sahiptir.¹⁷³ XIV. Asır Osmanlı Devleti’nin kuruluş çağına rastladığı için daha dinî-tasavvufî, tarihî, hamasî (epik) ve ahlâkî mahiyette eserler yazılmıştır.¹⁷⁴ Bu nedenle dinî eserlerin pek çoğu manzum olarak vücuda getirilmiştir. Çünkü manzum eserlerin musikî yönünün bulunması, bu tür eserleri çabuk ezberleme ve meclislerde okuma kolaylığı sağlamıştır.

XIII. ve XIV. yüzyıllarda, Anadolu sahasında vücuda gelen bu eserlerin konu itibarıyla daha çok İslam ve İran kaynaklarından beslendikleri görülür. Çünkü Araplar ve İranlılar, Türklerden çok daha önce Müslüman olmuş ve dinî tesirle muazzam bir edebiyat geleneği kurmuşlardır.¹⁷⁵

XIV. yüzyıldan itibaren Orta Asya’dan Anadolu topraklarına göç etmiş Türk halkına, onların anlayabileceği şekilde İslâm’ı anlatmak ve öğretmek gayesiyle dinî karakterli manzum hikâyelerin oluşturulduğu görülür. Bu manzum hikâyeler, Anadolu’da geniş halk yığınları arasında biliniyor ve çokça okunuyordu.¹⁷⁶ Hikâyeler, çoğunlukla İslâm’ın yayılma dönemlerinde geçen bazı tarihî olaylarla, menkîbelerin efsaneleşerek anlatılmasından meydana gelmiştir.¹⁷⁷

Hz. Peygamber ve ashabının vefâtlarından sonra, Kur’an’la birlikte onların sözleri, hareketleri ve hayatları da toplanmaya başlamış ve zamanla bazı olayların

¹⁷¹ Banarlı, N. S., a.g.e., I, 276.

¹⁷² Levend, Âgah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, I, 3.bs., TTK Y., Ankara, 1988, s.123.

¹⁷³ Aslan, Namık, “Manzum Dinî Hikâyeler ve Kirdecî Ali’ye Ait Olduğu Söylenen İki Hikâye Metni (Güvercin ve Geyik Destânları)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 20/1, Kayseri 2006, ss. 189-207, s. 189; Kuzubaş, M., a.g.m., 305.

¹⁷⁴ Timurtaş, Faruk Kadri, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, 2.bs., Boğaziçi Y., İstanbul, 1990, s. 203.

¹⁷⁵ Yeniterzi, E., a.g.e., 15.

¹⁷⁶ Levend, Â. S., *Türk Edebiyatı Tarihi*, I, 123; Aslan, N., a.g.m., 189-190.

¹⁷⁷ Artun, E., a.g.e., 106.

efsaneleştiği görülmüştür. Sözlü gelenekle yayılan ve gün geçtikçe değişikliğe uğrayan bu efsanevî bilgiler, dinî bilgisi zayıf olan halk kitleleri tarafından dinlenmiş; ardından işlenerek zenginleştirilmiş ve sonraları dinî hikâyeler olarak dilden dile anlatıla gelmiştir.¹⁷⁸ İşte bu eserler, Anadolu’da yaşayan Müslüman Türk halkı için kaleme alınmış manzum dinî eserlerdir.

Manzum dinî eserlerin genellikle mesnevî tarzında yazıldıkları görülür. Anadolu sahasında mesnevî türünden ilk eserlerin yaklaşık XIII. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlandığı, XIV. yüzyıla gelindiğinde dinî-dâsitânî mesnevîlerde artış gözlemlendiği, XV. yüzyıla gelindiğinde ise zengin bir mesnevî edebiyatıyla karşı karşıya olduğumuzu görmekteyiz.¹⁷⁹ Özellikle “XIV. yüzyıldan itibaren gerek te’lif gerekse tercüme hikâye türünde pek çok mesnevî yazılmıştır.”¹⁸⁰ Hatta bu mesnevîler halk arasında rağbet gördükçe, bazı manzum hikâyelerin mensur olarak yazıldıkları da görülmüştür.¹⁸¹

Ahmed Fakı’nın Kitabı Evsâf-ı Mesâcidi’ş-Şerife’si, Sultan Veled’in İbtidânâme ve Rebabnâme adlı Farsça mesnevîleri, Şeyyad Hamza’nın Yûsuf u Zelîha ve Dâsitân-ı Sultan Mahmud isimli mesnevîleri, Şeyyad İsa’nın Ahvâl-i Kıyâmet’i ve meçhul bir Dâsitân-ı Şeyh-i San’an hikâyesi Anadolu sahasında yazılan ilk mesnevîler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mesnevîler genel olarak dilin sade ve vezin hâkimiyetinin henüz sağlanmadığı dinî-tasavvufî mahiyetteki eserlerdir.¹⁸²

“Anadolu sahasında, XIV. yüzyılda konu bakımından çeşitli manzumeler bulunmakla beraber, daha çok dinî-dâsitânî mesnevîlerin bolluğu dikkati çekmektedir.”¹⁸³ XIV. yüzyıl mesnevîleri, içinde dinî-dâsitânî mesnevîlerin yer aldığı halk tipi mesnevîler ve edebi-ilmi mahiyetteki mesnevîler olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Halk tipi mesnevîlerin en büyük özelliği, halk için yazılmış olmaları,

¹⁷⁸ Artun, E., a.g.e., 114.

¹⁷⁹ Çelebioğlu, Â., *Türk Mesnevî Edebiyatı*, 22, 44.

¹⁸⁰ Kavruk, H., a.g.e., 126.

¹⁸¹ Kavruk, H., a.g.e., 126.

¹⁸² Bkz. Çelebioğlu, Â., a.g.e., 33-40.

¹⁸³ Çelebioğlu, Â., a.g.e., 44.

dolayısıyla meclislerde şifâhî olarak okunduklarından dillerinin sade ve tasannudan uzak oluşlarıdır.¹⁸⁴

“Tursun Fakı'nın Hz. Peygamber'in Ebû Cehil'le Güreşi Hikâyesi, , Kirdeci Ali'nin Güvercin Destânı, İzzetoğlu'nun Tavus Mu'cizesi, Sadreddin'in Mu'cize-i Muhammed ve Geyik Destânı, Yûsuf-ı Meddâh'ın Kız ve Cühûd Hikâyesi Hz. Peygamber'in çeşitli mu'cizeleriyle ilgili olup “Mu'cizât-ı Neb”i” diyebileceğimiz bir grubu teşkil ederler.”¹⁸⁵

Edebî bir terim olarak mesnevî, aynı vezinde ve her beyti kendi arasında müstakilen kafiyeli nazım şekline verilen addır.¹⁸⁶

Mesnevî nazım şekliyle, az sayıda beyitlerden oluşan kısa mesnevîler yazılabildiği gibi, binlerce beyit süren hacimli ve uzun mesnevîlerin de yazıldığı görülür. Mesnevî nazım şekliyle kaleme alınan eserler, konuları bakımından da bir hayli zengindir. Din, tasavvuf, ahlâk, tarih, savaş, aşk vb. konular bunlardan yalnızca birkaçıdır.¹⁸⁷

Türk edebiyatında mesnevîler yazılış şekillerine göre 2 gruba ayrılırlar:

- 1- Tevhid, Münacat, Na't, Medhiye gibi muhteviyatı belli olan türlerde mesnevî nazım şeklinin kullanılması. Bunlar genellikle hacimsiz şiirlerdir.
- 2- Tahkiye yönü olan, aşk, savaş, kahramanlık, din, ahlâk, tasavvuf gibi hemen her konuda yazılabilen, nazım ile hikâyenin birleştiği eserler. Bunlar da manzum hikâyeler veya romanlar diye adlandırabileceğimiz edebi mahsullerdir.¹⁸⁸

Mesnevî edebiyatımızın dinî muhtevalı mesnevîleri arasında Hz. Peygamber konulu olanların çokluğu hemen dikkati çeker. Öyle ki, “*Hz. Peygamber'in hayatından*

¹⁸⁴ Çelebioğlu, Â., *Türk Mesnevî Edebiyatı*, 22, 46.

¹⁸⁵ Çelebioğlu, Â., a.g.e., 43.

¹⁸⁶ Pala, İ., *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 309; Muallim Naci, *Istilahât-ı Edebiyye*, haz. Yekta Saraç, Risale Basın-Yayın, İstanbul, 1996, s. 120.

¹⁸⁷ Bkz. Pala, İ., a.g.e., 309-311; Bkz. Çelebioğlu, Â., a.g.e., 21-25; Levend, Â. S., *Türk Edebiyatı Tarihi*, I, 103.

¹⁸⁸ Bkz. Çelebioğlu, Â., a.g.e., 21-25.

*ilaçlara, cinsi mevzulara kadar hemen her konuda mesnevîlerin yazıldıkları söylenebilir.”*¹⁸⁹

Hız. Peygamber konulu mesnevîler içinde başı mevlidler çeker. Çünkü ilk Türkçe mevlid olan Vesîletü'n-Necât'ın çok sevilmesi ve beğenilmesi, hem mevlid türüne hem de eserin sahibi olan Süleyman Çelebi'ye büyük ün kazandırmıştır.¹⁹⁰ Özellikle yeni bir coğrafyada, yeni bir dil ve edebiyatın teşekkül ettiği bir zamanda Mevlid'i yazabilmiş olmak büyük bir başarı olarak görülmüştür.¹⁹¹ Vesîletü'n-Necât, daha sonra pek çok mevlidin yazılmasını sağlamış ve az veya çok tüm mevlid metinleri üzerinde tesiri olmuştur.¹⁹² Bu nedenle “*Türk edebiyatında mevlid türü bütün İslam edebiyatlarından fazla genişlemiş ve gelişmiştir.*”¹⁹³

Mevlidler, Hız. Peygamber'in kutlu doğumundan bahseden, devamında kısaca hayatını, mi'racını, mu'cizelerini, ahlakını ve son olarak vefâtını anlatan eserlerdir.¹⁹⁴

Türkçe mevlid metinlerinin sayı itibarıyla 200 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu mevlidlerin bir kısmı Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-Necât'ına aynen benzerken, bir kısmının bazı yönlerden ayrılık gösterdiği, geri kalanın ise tamamen farklı olduğu anlaşılmıştır.¹⁹⁵ Ortalama 600 ila 1400 beyitten oluşan Türkçe mevlid metinlerinin çoğu aruzun “Fâilâtün Fâilâtün Fâilün” kalıbıyla ve mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Bu mevlidlerin hemen hepsi Ehl-i Sünnet inancı doğrultusunda kaleme alınmış ve Hız. Peygamber'in kutlu doğumundan bahsedildikten sonra mi'râcı, mu'cizeleri ve vefâtı anlatılmıştır. Mevlidlerin sonunda yer alan Hikâye-i Geyik, Hikâye-i Deve, Hikâye-i Güvercin gibi Hız. Peygamber'in mu'cizelerini anlatan hikâyelerin asıl mevlid metinleriyle hiçbir ilgisi yoktur. Bunlar eserlerin sonuna sonradan ilave edilen manzum dinî hikâyeler olmalarından ibarettir.¹⁹⁶ Ayrıca “hacimli, bölümlere ayrılmış büyük mesnevîlerde, her bölümün sonunda ‘Hikâyet’, ‘Destân’ gibi

¹⁸⁹ Çelebioğlu, Â., a.g.e., 24.

¹⁹⁰ Pala, İ., *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 313.

¹⁹¹ Vassâf, H., a.g.e., 23.

¹⁹² Pala, İ., a.g.e., a.y.

¹⁹³ Pala, İ., a.g.e., a.y.

¹⁹⁴ Aksoy, H., a.g.m., I, 323.

¹⁹⁵ Pekolcay, Necla, *Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necât*, 1.bs., TDV Y, Ankara, 1993, s.1-3.

¹⁹⁶ Aksoy, H., a.g.m., I, 325; Pala, İ., a.g.e., a.y.

başlıklar altında, türlü konularda küçük hikâyeler yer alır.”¹⁹⁷ Bunlar arasında, Hz. Peygamber’i konu alan manzum hikâyelerin olduğu da bilinmektedir. Mevlid ve toplantılarda mevlidle birlikte okunan Geyik Destânı, Kız Mevlüdü (Destân-ı Kız, Hikâye-i Kız Ma’a Cühûd), Ejderha Destânı, Dâsitânı İbrâhîm, kesikbaş Destânı, Güvercin Destânı, Destân-ı Deve gibi destânî hikâyeler bulunmaktadır.¹⁹⁸

Bir başka açıdan bakıldığında, manzum dinî hikâyeler için, Türklerin, asırlarca sürdürdükleri destân geleneklerinin İslâmiyet’ten sonra bazı değişikliklerle “hikâye” adı altında devam etmesi de denilebilir.

Terim olarak hikâye, “bir olayın anlatımı”dır. Daha değişik bir ifadeyle “olmuş veya olması tasavvur edilmiş” konuların, olayların vak’aya dayanılarak hususi bir üslûpla anlatılmasıyla meydana gelmiş edebî eserdir. Bu şekliyle “hikâye” kavramı içine tarih, destân, masal, menkîbe, efsane, latife, halk hikâyesi, roman, küçük hikâye gibi tahkiyeye dayalı bütün edebiyat türleri de girmektedir.¹⁹⁹

İlk zamanlarda, anlatılan veya yazılan hikâyelerin ekseriyeti olağanüstü unsurları ihtiva eden eserlerdir. Zaman ilerledikçe hikâyelerdeki olağanüstü unsurlar azalıp, gerçeğe yakın unsurlar artmaya başlamış, günümüzde ise hikâye, diğer tahkiyeye dayalı edebî ürünlerden ayrılarak kendine has özellikler kazanmıştır. Bu özelliğiyle dar anlamda hikâye: “olmuş veya olması mümkün olan” olayların anlatılmasıyla ortaya konan edebî eserdir.²⁰⁰

Halk hikâyelerinin konularını menşeleri itibarıyla üç kısma ayırmak mümkündür:

- 1- Eski Türk kültüründen geçen konular
- 2- İslâm kültüründen geçen konular
- 3- İran kültüründen geçen konular

XIII. ve XIV. yüzyıllarda, Anadolu sahasında vücuda gelen manzum ve mensur eserlerin konu itibarıyla daha çok ikinci ve üçüncü kaynaktan beslendikleri

¹⁹⁷ Levend, Â. S., *Türk Edebiyatı Tarihi*, I, 145.

¹⁹⁸ Öztürk, Zehra, a.g.m., 409.

¹⁹⁹ Kavruk, H., a.g.e., 2.

²⁰⁰ Kavruk, H., a.g.e., a.y.

görülür. Çünkü o devirlerin dinî-kahramânâne hayatı, bu türden eserlerin çoğalmasını gerektirmiştir.²⁰¹

Eski Türk kültüründen geçen konulara Köroğlu ve Dede Korkut hikâyeleri, İran kültüründen geçen konulara da Kelile ve Dimne ile Şehnâme örnek verilebilir. İslâm kültüründen geçen konulara gelince, bu eserlerin çoğu halk edebiyatı ile klâsik (divan) edebiyatın kesin çizgilerle birbirinden ayrılmadığı dönemlerde yazılmıştır. Mesela münacat, naat, mevlid, Hz. Ali'nin kahramanlık menkîbeleri (Salsalnâme gibi), Menâkıb-ı Seyyid Battal Gazi, Fütûhu'ş-Şam ve Fütûh-ı Afrikıyye tercemeleri, Kerbelâ hadisesi, Hz. Hamza'nın şahsiyeti etrafında oluşmuş Kıssa-i Emir Hamza, Dâstân-ı Emir Hamza, Hamzanâme gibi isimlerle anılan manzum hikâyeler, Hallac-ı Mansur, Şeyh San'an, Ebû Müslim el-Horasanî gibi tanınmış sûfilere ait manzum ve mensur birçok eseri sayabiliriz.²⁰²

Bu asırlarda Anadolu'da yukarıda zikrettiğimiz mahiyette eserleri halk meclislerinde okumakla görevli kıssahan ve meddahlar zümresinin oluştuğu görülür. Bizim "Meddâh" olarak nitelediğimiz halk hikâyecilerine Araplar kussas, Acemler de kıssahan derlerdi.²⁰³ Şehir ve kasabalarda halk hikâyeciliğini temsil eden, klâsik bir tahsil görmemekle beraber edebî terbiye almış bu kıssahanların, halk meclislerinde okudukları veya naklettikleri hikâyeler Salsalnâme, Hamzanâme, Anternâme, İskendernâme, Süleymannâme, Rüstemnâme gibi genellikle hamasî ve menkîbevî mahiyetteki eserlerdir.

Türklerin eski edebî hayatında meddahlık önemli bir yere sahiptir. Çünkü halk hikâyeciliğinin ilk temsilcileri olan meddahlar, kahvehanelerden saraya kadar her sınıf ve seviyedeki insan muhitlerinde aranan ve sevilen; hikâyeler, taklîtler, nüktelerle halkın hoşça vakit geçirmesini sağlayan kimseler olmuşlardır. Meddahlar ve meddah hikâyeleri, samimî ve millî oluşlarıyla eski edebî hayatımız içinde yeri doldurulamayacak bir öneme sahipse de tarihin her döneminde hor görülme ve küçümsenme davranışlarına maruz kalmıştır.²⁰⁴

²⁰¹ Köprülü, M. F., "Türkler'de Halk Hikâyeciliğine Ait Maddeler Meddahlar", 371.

²⁰² Bkz. Köprülü, M. F., a.g.m., 366-370.

²⁰³ Köprülü, M. F., a.g.m., 362-363.

²⁰⁴ Köprülü, M. F., a.g.m., 361-362; Bkz. Levend, Â. S., *Türk Edebiyatı Tarihi*, I, 122-148.

Halk arasında okunmaya yönelik hikâyeler yazarların sayısı, Halk edebiyatı ile Klâsik edebiyat birbirinden tam olarak ayrılmadan önce fazlaydı. Çünkü sanatlı bir klâsik edebiyatın oluşumundan sonra halka ait olan her şey gibi halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği de hor görülmeye başlanmıştı.²⁰⁵ Arap ve Acem tesirlerinden tanzim edilmemiş hiçbir eser, edebiyat dairesi içinde düşünülüyor; sanatkârların vücuda getirdikleri eserlerde edebî zevk ve gücün yegâne belirleyicisi, Arap ve Acem edebiyatlarındaki numunelerine ne derece benzedikleri oluyordu.²⁰⁶

XIII.-XIV. Yüzyıllar, Selçuklu Devleti'nin yavaş yavaş hâkimiyetini kaybettiği ve Anadolu'da çeşitli beyliklerin kurulduğu dönemi içine alır. Beylikler zamanında Türk edebiyatı birden gelişme gösterir. Beylerin çoğu Arapça ve Farsça bilmediğinden Türkçe eserlerin yazılmasını teşvik etmişlerdir. Böylelikle Anadolu'da Farsça ve Arapça'nın üstünlüğüne son verilmiştir.²⁰⁷ Bu asırlarda, Anadolu'ya yerleşmiş göçebe halka, İslamiyet'i öğretmek ve dini ahlaki bilgiler vermek maksadıyla kıraat toplantılarında okunmaya uygun halk hikâyeleri yazılmıştır. Yûsuf-ı Meddâh'ın Hikâyet-i Kız ve Cühûd adlı eseri de bunlardan biridir.²⁰⁸

Buraya kadar anlatılanlardan şu sonucu çıkarabiliriz: Türkler, İslamiyet'i benimsedikten sonra XIII., XIV. ve XV. yüzyıllarda Anadolu'da pek çok manzum dinî eserler vücuda getirmiştir. Bu eserler, Orta Asya'dan Anadolu topraklarına göç etmiş Türk halkına, İslâm şuurunu kazandırmak ve onların dinî duygularını canlı tutmak gayesiyle oluşturulmuştur. Halkın rağbet ettiği bu eserler, XIII. yüzyıldan itibaren oluşmaya başlamış ve XIV. yüzyıldan itibaren de yazıya geçirilmiştir.

Anadolu'da İslam'ın yayılma dönemlerinde kaleme alınan bu eserlerin başında, Hz. Peygamber'le ilgili olan türler gelir. Hz. Peygamber'in doğumu başta olmak üzere, hayatı, sözleri, ahlâkı, mu'cizeleri, savaşları gibi konuların hepsi hakkında kaleme alınmış manzum eserler bulunmaktadır. Bunlardan mu'cizelerini konu alan eserler,

²⁰⁵ Köprülü, M. F., a.g.m., 371-375.

²⁰⁶ Köprülü, Mehmet Fuad, "Türk Edebiyatı'nda Âşık Tarzının Menşe ve Tekâmülü", *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Y., 3.bs. Ankara, 1999, ss. 195-238, s. 196-197.

²⁰⁷ Bkz. İz, Fahir-Kut, Günay, "XIII ve XIV. Yüzyıllarda Nazım ve Nesre Toplu Bakış", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, I, Ötügen N., İstanbul, 1985, s. 254.

²⁰⁸ Öztürk, Z., a.g.m., 405.

Mu‘cizât-ı Nebî adı altında bir türü meydana getirmiştir. Bu türe örnek eserlerden biri de, Fâ‘ik’in Mu‘cizâtü’n-Nebî adlı eseridir.

B. YÛSUF-I MEDDÂH’IN HAYATI

XIV. Asır mesnevî şairlerinden biri olan Yûsuf-ı Meddâh’ın hayatı hakkında hemen hemen hiçbir şey bilinmemektedir. Meddah kelimesinden yola çıkılarak, halk toplulukları ve zamanın büyükleri karşısında hikâyeler anlatan bir şair olduğu düşünülmektedir.²⁰⁹

Döneminin kaynakları içerisinde, Yûsuf-ı Meddâh’ın ismi, sadece Şeyhoğlu Mustafa’nın Kenzü’l-Küberâ ve Mehekkü’l-Ulemâ adlı eserinde geçmektedir.²¹⁰ Daha sonra yazılan tezkirelerin hiçbirinde kendisinden bahsedilmemektedir. Bu nedenle bugün, Yûsuf-ı Meddâh hakkında söylenenler, onun eserlerinden yola çıkılarak elde edilmiş bilgilerden ibarettir.

Bu mesnevî şairimizin ismini, Âmil Çelebioğlu ve Grace Martin Smith, Yûsuf-ı Meddâh olarak verir.²¹¹ Varaka ve Gülşâh’ta müellif adının geçtiği beyit şöyledir:

Yûsuf-ı Meddâh-i bî-çâre anun
‘İşkî yolında fedâ eyle cânun²¹²

Grace Martin Smith, Yûsuf-ı Meddâh’ın kendi ismini, Varka ve Gülşâh, Gazavât-nâme ve Pend-nâme²¹³ (Pend-i Yûsuf-ı Meddâh) adlı eserlerinde “*Yûsuf-ı Meddâh*” olarak verdiğini söyler.²¹⁴

²⁰⁹ Köprülü, M. F., “Türkler’de Halk Hikâyeciliğine Ait Maddeler Meddahlar”, 372.

²¹⁰ Yavuz, Kemal, *Şeyhoğlu Kenzü’l-Küberâ ve Mehekkü’l-Ulemâ (İnceleme-Metin-İndeks)*, AKM Y., Ankara, 1991, s. 109.

²¹¹ Bkz. Çelebioğlu, Âmil, “XIII- XV (İlk yarısı). Yüzyıl Mesnevîlerinde Mevlânâ Tesiri”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Y., İstanbul, 1999, ss. 29-53, s. 32-33; Smith, G. M., a.g.e., 4. İsmail Hikmet Ertaylan ise, Varaka ve Gülşâh mesnevîsinin müellif adını *Yûsuf-i Meddâh* olarak verir. Bkz. Ertaylan, İsmail Hikmet, “Yûsuf-i Meddâh Yeni İki Varaka ve Gülşâh Nüshası- Hâmuş-nâme, Dâsitân-ı İblîs-i Aleyhi’l-la’ne ve Maktel-i Hüseyin”, *İÜEF TDED*, c. I, S. 2, İstanbul, 1946, ss.105-121 ve Ertaylan, İsmail Hikmet, *Türk Edebiyatı Örnekleri I- Varaka Ve Gülşâh*, İÜ Y., İstanbul, 1945, s. 2-3.

²¹² Smith, G. M., a.g.e., 210.

²¹³ G. M. Smith, Yûsuf-ı Meddâh’ın, bilinenlerin dışında, mesnevî tarzında yazılmış, iki küçük eserinin daha olduğundan bahseder. *Gazavât-nâme ve Pend-nâme* adlarındaki bu iki mesnevî hakkında bilgi, Yûsuf-ı Meddâh’a ait eserlerin tanıtıldığı bölümde verilmiştir. Bkz. Smith, G. M., a.g.e., 5.

²¹⁴ Smith, G. M., a.g.e., 4.

Âmil Çelebioğlu, XIII ve XIV. yüzyıllarda, Anadolu sahasında yazılan mesnevîlerin çoğunda Mevlânâ'nın tesiri olduğundan bahseder.²¹⁵ Bu mesnevîler arasında, Yûsuf-ı Meddâh'ın Dâsitân-ı İblis, Hikâye-i Kız ve Cühûd, Kadı ve Uğru Destâmı adlı eserlerini de zikreder.²¹⁶

Dâsitân-ı İblis mesnevîsinde, Hz. Peygamber ile İblis arasında geçen konuşma hikâye edildikten sonra, eser sona erdirilirken Mevlânâ'dan bahsolunur:

Ger selâmetlik diler isen yâr
Mevlânâ'nun ışıkmı kıl ihtiyâr²¹⁷

Dâsitân-ı İblis'te olduğu gibi, Hikâye-i Kız ve Cühûd ile Kadı ve Uğru Destâmı adlı mesnevîlerinde de Yûsuf-ı Meddâh, Mevlânâ'ya olan sevgisini, bağlılığını şu beyitlerle dile getirir:

Mevlânâ'nun yüzi suyu hürmeti
Yûsuf-ı Meddâh-ı sen tutma katı²¹⁸
Ne delîl bilsün ne huccet ne haber
Sırr-ı Mevlânâ bağışlaya meğer²¹⁹

Yûsuf-ı Meddâh'ın, eserlerinde, Mevlânâ'dan övgüyle bahsetmesi, onun Mevlevî olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.²²⁰ Hâlbuki Mevlânâ sevgisinden bahseden beyitler, XIV. yüzyılda yazılan halk tipi mesnevîlerinde görülen ortak bir özelliktir. Bu halk tipi mesnevîlerinde, Mevlânâ'dan bahseden beyitlere genellikle eserlerin sonunda rastlanmaktadır.²²¹

Yûsuf-ı Meddâh'ın, Hâmûş-nâme isimli Farsça mesnevîsinde, Konya'da geçen Cimri vak'asından bahsetmesinden dolayı, Konya'da yaşamış olabileceği ileri

²¹⁵ Çelebioğlu, Â., "XIII- XV (İlk yarısı). Yüzyıl Mesnevîlerinde Mevlânâ Tesiri", 29.

²¹⁶ Çelebioğlu, Â., "XIII- XV (İlk yarısı). Yüzyıl Mesnevîlerinde Mevlânâ Tesiri", 32-33.

²¹⁷ Çelebioğlu, Â., a.g.m., a.y.

²¹⁸ AÜ Ktp. A. Sırrı Özege bl., nr. 544, vr. 69b.

²¹⁹ Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi bl., nr.1930/5, vr. 56b.

²²⁰ Banarlı, N. S., a.g.e., I, 385.

²²¹ Çelebioğlu, Â., a.g.m., 30.

sürülmektedir.²²² Fakat Adnan Sadık Erzi, Hâmûş-nâme'nin Yûsuf-ı Meddâh'a ait olmadığını, dolayısıyla Konya'da yaşamış olabileceği düşüncesinin de yanlış olduğunu ifade eder.²²³

Görüldüğü gibi, Kenzü'l-Küberâ'nın dışında hiçbir kaynak Yûsuf-ı Meddâh'ın varlığından söz etmez. Bugün, elimizdeki mevcut bilgiler, onun eserlerinden yola çıkılarak söylenmiş sözlerden ibarettir.

C. ESERLERİ

Yûsuf-ı Meddâh'ın hayatı hakkındaki bilgilerin yok denecek kadar az ve yetersiz oluşu, eserleri hakkındaki bilgilerimizde de şüphe etmemize neden olmaktadır. Varaka ve Gülşah, Hikâyet-i Kız ve Cühûd²²⁴, Dâsitân-ı İblis, Kadı ve Uğru Destânı Yûsuf-ı Meddâh'a ait eserler arasında zikredilmektedir.

Varaka ve Gülşah: Yûsuf-ı Meddâh'ın 1369 tarihinde Fâilâtün Fâilâtün Fâilün vezniyle halk için Varaka ve Gülşah adlı bir hikâye yazdığı bilinmektedir.²²⁵ Her gece bir bölümü okunmak üzere altı meclisten oluşan eser, konusunu bir Arap halk hikâyesinden almaktadır. Eser, bu konuyu daha önce işleyen İran şairi Ayyukî'nin aynı adı taşıyan eserine benzemektedir. Olay, Hz. Peygamber devrinde Mekke'de geçmektedir. Eserde, bir kabileye reislik eden iki kardeşin Varaka ve Gülşah isimli çocukları arasında geçen maceralı aşk anlatılmaktadır.²²⁶

Kadı ve Uğru Destânı: Beyit sayısı 200-250 civarında olan ve aruzun Fâilâtün Fâilâtün Fâilün vezniyle yazılmış bir mesnevidir. Âmil Çelebioğlu, eserin kaynağının Arapça bir mesnevi olabileceğini söylemektedir. Eserde, Harun-ı Reşid zamanında

²²² Banarlı, N. S., a.g.e., a.y.; "Yûsuf-ı Meddâh", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VIII, Dergah Y., İstanbul, 1998, ss. 617-618, s. 617; Şentürk, A. A.-Kartal, A., a.g.e., 178.

²²³ Bkz. Erzi, Adnan Sadık, "İsmail Hikmet Ertaylan: Yûsuf-ı Meddâh Yeni İki Varaka ve Gülşah Nüshası- Hâmûş-nâme, Dâsitân-ı İblis-i Aleyhi'l-la'ne ve Maktel-i Hüseyin", *Belleten*, c. XIII, S. 49, 1949, ss.188-194, s. 189-192. A. S. Erzi, Hâmûş-nâme ile Varaka ve Gülşah mesnevîlerinin, yazılış tarihleri açısından birbirlerinden çok uzak olması nedeniyle, Hâmûş-nâme'nin Yûsuf-ı Meddâh'a ait olamayacağını söyler.

²²⁴ Yûsuf-ı Meddâh'ın bu eserini ayrı bir başlık altında ele aldık.

²²⁵ Geniş bilgi için bkz. Kazım Köktekin, *Yûsuf-ı Meddâh Varka ve Gülşâh (İnceleme-Metin-Dizin)*, TDK Y., Ankara, 2007, s. 20-25.

²²⁶ Bkz. Kocatürk, Vasfî Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Y., Ankara, 1964, s. 153-156; Timurtaş, F. K., *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, 206; Çelebioğlu, Â., *Türk Mesnevî Edebiyatı*, 60-62; Şentürk, A. A.-Kartal, A., a.g.e., 178-179.

Muhammed İbni Mukâtil adında alim bir kadı ile hırsız arasında geçen olay anlatılmaktadır. Eser, konusu itibariyle oldukça ilginçtir. Çünkü ilim tahsil etmiş bir hırsız, konuşmalarıyla aralarında geçen olaylarla asıl ilmi temsil eden kadıyı mağlup etmektedir. Eserin talimi nitelikte olduğu, hikâyenin ilmin ve hikmetin medhiyle sona erdiği bildirilmektedir.²²⁷

Dâsitân-ı İblîs: Yûsuf-ı Meddâh'ın bir başka eseri, Fâilâtün Fâilâtün Fâilün vezniyle halk için yazdığı Dasitan-ı İblis'dir. 200'ü aşkın beyitten oluşur. Eserin konusunu, Hz. Peygamber ile onun huzuruna Allah tarafından gönderildiğini bildiren İblis arasındaki konuşma oluşturmaktadır. Bu konuşmalardan sonra eserin sonunda, namazı vaktinde kılma, kibri terk ve tövbe öğütlenir. Bu yönüyle eserin dini-didaktik mesnevîlerden biri olduğu görülmektedir.²²⁸ Eserin, Yûsuf-ı Meddâh'a ait olduğu ise;

Yûsuf-ı Meddâh eger yolda kıla

Ol şehûn ' ışkı irüre menzile

beytinden anlaşılmalıdır.²²⁹

Bu eserlerin dışında, Yûsuf-ı Meddâh'a ait olduğu söylenen Hâmûş-nâme isimli Farsça bir mesnevî daha vardır.²³⁰ Eser, nasihat-nâme türünde olup, XIII. Yüzyılda Anadolu'nun Konya şehrinde meydana gelen Cimri vak'asından bahsetmektedir.²³¹ Fakat Adnan Sadık Erzi, bu olayın 1276 yılında meydana geldiğini ve 1369 yılında yazılan Varaka ve Gülşah ile arasında uzun zamanın bulunmasını gerekçe göstererek, eserin Yûsuf-ı Meddâh'a ait olamayacağını söyler.²³²

Yûsuf-ı Meddâh'a ait olup olmadığı henüz bilinmeyen diğer iki eser de, Grace Martin Smith'in, Yûsuf-ı Meddâh'ın *Varaka ve Gülşah* adlı mesnevîsi üzerine yaptığı çalışmada isimlerini verdiği, *Gazavât-nâme* ve *Pend-nâme* (Pend-i Yûsuf-ı

²²⁷ Çelebioğlu, Â., *Türk Mesnevî Edebiyatı*, 85-86.

²²⁸ Bilgi için bkz. Ertaylan, İ. H., a.g.m., 113-117; Çelebioğlu, Â., a.g.e., 83-84; Akar, Metin, "Yûsuf-ı Meddâh'ın Dâstân-ı İblîs'inin Kaynağı", *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi (Tebliğler- II. Türk Edebiyatı)*, I, İstanbul, 1985, ss. 1-7, s. 3.

²²⁹ Ertaylan, İ. H., a.g.m., 116.

²³⁰ Ertaylan, İ. H., a.g.m., 109-112; Banarlı, N. S., a.g.e., I, 385.

²³¹ Banarlı, N. S., a.g.e., a.y.

²³² Bkz. Erzi, A. S., a.g.m., 189-192.

Meddâh)'dir.²³³ Smith; *Gazavât-nâme* ve *Pend-nâme* adlarındaki bu iki mesnevinin de tarihsiz olduğunu ve Varaka ve Gülşah ile aynı vezinde yazıldıklarını söyler. Koyunoğlu Kütüphanesi, no. 11930'da bulunan bu iki mesneviden *Pend-nâme*'nin sadece on üç mısradan oluştuğunu ve eserde iyiliğin öğütlendiğini belirtir. *Gazavât-nâme*'nin ise, sayfalarında yirmi bir mısranın bulunduğu dokuz buçuk varaklık bir eser olduğunu söyler. *Gazavât-nâme*'de Hz. Ali'nin mertliğinden bahsedildiğini ve eserin Varaka ve Gülşah ile benzerlikler gösterdiğini ifade eder.²³⁴

Yûsuf-ı Meddâh'a ait olduğu iddia edilen bir başka eser de, *Maktel-Hüseyn* adlı mesnevîdir. Eser, 1362 yılında Kastamonu'da yazılmıştır. 2824 beyitten oluşan *Maktel-Hüseyn*'in vezni fâilâtün fâilâtün fâilün'dür. Adından da anlaşılacağı üzere, eserde, Kerbelâ olayı anlatılmaktadır.²³⁵

D. HİKÂYET-İ KIZ VE CÜHÛD

Hikâyet-i Kız ve Cühûd, XIV. yüzyılda yazılmış halk tipi bir mesnevidir. Aruzun Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Eserin telif edildiği yıllarda Türkçe, bir nazım dili olarak henüz fazlaca işlenmediğinden eserde vezin hataları görülmektedir.²³⁶

Hikâyet-i Kız ve Cühûd'un Yûsuf-ı Meddâh'a ait yazma nüshalarının yanında, müellif adı belli olmayan başka yazma nüshaları da vardır. Buradan, Anadolu'da geniş halk kitleleri tarafından bu ve bunun gibi eserlerin okuna okuna değiştirilmiş ve anonimleşmiş olduğunu çıkarıyoruz. Çünkü değişik nüshalarda eserin, Kız Mevludu, Hikâye-i Kız, Destân-ı Kız, Hikâyet-i Kız Ma'a Cühûd, Hikâyet-i Kız ve Cühûd, Hikâye-i Ğarayib gibi adlarla anıldığı görülmektedir.²³⁷ Bu ve benzeri nitelikteki pekçok esere hikâye, destân (dâsitân, dâstân), kıssa gibi başlıkların konulması ve bu başlıkların birbirlerinin yerine kullanılması yoluna da gidilmesi, bu eserlerin XIV.

²³³ Smith, G. M., a.g.e., 4-5.

²³⁴ Smith, G. M., a.g.e., 5-6.

²³⁵ Eser hakkında geniş bilgi için bkz. Kenan Özçelik, *Yûsuf-ı Meddâh ve Maktel-i Hüseyn (İnceleme-Metin-Sözlük)*, AÜ SBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008, s. 31-32.

²³⁶ Çelebioğlu, Â., *Türk Mesnevî Edebiyatı*, 84-85; Çelebioğlu, Â., "XIII- XV (İlk yarısı). Yüzyıl Mesnevîlerinde Mevlânâ Tesiri", 33.

²³⁷ Halil Ersoylu, Yûsuf-ı Meddâh'ın Hikâyet-i Kız ve Cühûd adlı mesnevîsini *Kız Destânı* ismiyle vermiştir.

yüzyıldan kalmış eserler olduğu görüşünü ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber'in mu'cizesini konu alan bu manzum eser, zamanla mevlid nüshalarında yer almıştır.²³⁸

Eserde, Şam'da yaşayan Müslüman ve fakir bir ailenin, İslam düşmanı Yahudi komşusuyla arasında geçenler anlatılmaktadır. Hakk ve Hz. Peygamber âşığı olan bu Müslüman fakir aile, başına gelen her türlü belâya sabrettiği için, eserde sık sık sabır, şükür, Allah'a sığınma, O'ndan yardım isteme, Hz. Peygamber'i yâd etme, O'na salâvat getirme öğütlerine yer verilmiştir. Eser, Kâinâtın Resûlü Hz. Mustafa'nın bir mu'cizesinin anlatılacağını bildirerek söze başlar ve Hz. Peygamber'in ruhuna salâvat getirilmesi isteğiyle sona erer.

III. MU'CİZÂTÜ'N-NEBÎ (METİN-İNCELEME)

A. ESERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1. Vezin:

Mu'cizâtü'n-Nebî, mesnevî nazım şekliyle, aruzun Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Eserin telif edildiği yıllarda Türkçe, bir nazım dili olarak henüz fazlaca işlenmediğinden eserde vezin hataları görülmektedir. Bunun sebebi de, mesnevînin yazıldığı dönem itibariyle aruz vezninin henüz tam anlamıyla yerleşmemiş olması ve bu dönemde yazılan mesnevîlerinin genellikle Türk'ün 11'li hece ölçüsüne uygun olan aruz kalıplarıyla yazılmasıdır.

Türkçe'de uzun ünlü bulunmadığından, metinde sık sık imâlenin yapıldığı görülür:

Yeyesi virdi aña al yi didi

Baña hâliñi beyân eyle didi

(21)

Gördi hâdden geçdi bunlarıñ sözi

Bubasına söyledi kız kendisi

(61)

²³⁸ Öztürk, Zehra, a.g.m., 410.

Anası nāçār olup uydı söze

Kızını şatmağa hem virdi rızā

(87)

Ol **baña** eylik şanan cānım anam

Mihribānım sevgülü cānım anam

(114)

Öyle **didi** bubasına ol nigār

Ağladı niçe zaman ol zārı zār

(151)

Okuyanı diñleyeni yazanı

Raḥmetiñle yarlıgāğıl yā Ğanī

(273)

Şehr-i Şam'da **varıdı** hem bir cühūd

Mālī esbābı **çoğıdı** ol hasūd

(6)

Metinde geçen bazı beyitlerin Türkçe kelimelerinde med yapıldığı da görülür:

Alduñ idi qaravaş kim şatun

Yā baña bağışla ya vir gel şatuñ

(202)

2. Kafiye:

Eser, mesnevî tarzında yazıldığından, her beytin mısraları kendi aralarında (aa, bb, cc...) kafiyelidir.

Metinde, zengin, tam ve yarım kafiye kullanılmıştır. Mısra sonlarında kafiyeyi sağlayan kelimelere bakıldığında, köken bakımından aynı olabildiği gibi birbirinden

farklı oldukları da görülür. Ayrıca ahengi sağlamak için redifin tercih edildiği de görülmüktedir.

a. Zengin Kafiye

Türkçe asıllı kelimelerde:

Ol ay yüzlü ele gözlü ter-yürek

Biz gibi açlığa doymaya gerek
(59)

Arapça asıllı kelimelerde:

Mübarek elin digürdi Muştafa

Rüşen oldı gözleri buldı şafa
(214)

Kim görür düşünde Muhammed gelür

İki cihân serveri Ahmed gelür
(189)

Farsça asıllı kelimelerde:

Gör ne mu' cize gösterdi peygamber

Ol yüzi gül saçı hem misk-i ' anber
(267)

b. Tam Kafiye

Söyleriken Resulullah revān

Uykudan uyanı geldi ol zamān
(220)

Müşterī oldı kızına bir ğarīb

Ol daḥī̄ bir gözlü idi kör ' acīb
(99)

Dīnūñi terki eyle bizüm dine **dön**
Gel puṭa ṭāp eyleme Ka'be'ye **yön**
(34)

Ol cühūde ḥālını virdi **ḥaber**
Gözleri ḳanıla ṭolub yandı **ciger**
(30)

Anuñ ḳalbi ṭulu idi kibr-i **kin**
Muṣṭafā'ya düşman idi ol la' **in**
(8)

Diñle imdi ideyim bir mu' **cizāt**
Muṣṭafā'dan ol Resül-i kâ' **ināt**
(5)

Şehr-i Şam'da varıdı hem bir **cühūd**
Mālı esbābı çoğıdı ol **hasūd**
(6)

c. Yarım Kafiye

Kātibine eylerse her kim du' **ā**
İde maḥşerde şefā' **āt Muṣṭafā**
(271)

Rāzı olub sözüme vir señ **ḳızuñ**
Yoḳ diriseñ bileyim nedür **sözün**
(40)

Benümile bu iki işi **ḳıluñ**
Yoḳsa üçüñüz de açlıḳdañ **ölün**
(41)

d. Redif

Kafiyeden sonra kullanılan redife örnekler şöyledir:

Müslimān çün derdile āh **eyledi**

Nidelüm bu derdi Allāh **eyledi**

(26)

Kim görür düşünde Muḥammed **gelür**

İki cihān serveri Aḥmed **gelür**

(189)

Cemalin gördi çün bedr-i aya **beñzer**

Ol siyāh ebrūları yaya **beñzer**

(192)

Yalnız kullanılan redife örnekler:

Yeyesi virdi aña al yi **didi**

Baña ḥāliñi beyān eyle **didi**

(21)

Faḥri ālem bu giçe geldi **baña**

Gözimi açub dilek itdi **baña**

(237)

Ḥāzıru ve nāzırsın āḥir bu **işe**

Bir meded ir gör baña ḳadir **işe**

(172)

Alduñ idi ḳaravaş kim **şatun**

Yā baña bağışla ya vir gel **şatuñ**

(202)

Ben bilürem halkı inanmazlar **baña**

Nola bir nişân viresin sen **baña**

(212)

B. ESERİN DİL VE İFADE ÖZELLİKLERİ

Eserin dil özelliklerinden, Eski Anadolu Türkçesi'yle yazıldığı anlaşılmaktadır. “Eski Anadolu Türkçesi” deyimiyle, XIII. yüzyıl ile XV. yüzyıllar arasındaki devreyi içine alan konuşma ve yazı dili kastedilmektedir. Ancak bu devrenin diline, Eski Anadolu Türkçesi denmesi pek de uygun değildir. Çünkü söz konusu yüzyıllarda, Türkler çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olduğundan, Anadolu dışında da (Rumeli, Mısır, Suriye vs.) yazılmış pek çok eser bulunmaktadır. Bu nedenle, daha şümüllü olması bakımından “Eski Türkiye Türkçesi” deyiminin kullanılması yerinde olacaktır.²³⁹

Araştırmacıların manzum Türkçenin emekleme devresi olarak değerlendirdiği XIV. yüzyıla ait eserlerde, şairlerin, edebi sanatlara ve tasvirlerle girmek yerine sade ve doğrudan anlatım yolunu tercih ettikleri görülür.²⁴⁰ Nitekim eserimizde de, söz sanatlarından ve edebi tasvirlerden mümkün olduğunca uzak durulmuş ve sade bir anlatım yoluna gidilmiştir. Müellifin böyle bir yolu tercih etmesinin sebebi de, hikâyenin dini nitelik taşıması ve halk meclislerinde rahatça okunabilmesini sağlama düşüncesidir.

Eserin dilinde, Arapça ve Farsça gibi yabancı kelimeler fazla bulunmamaktadır. Eserin dili, konuşma diline çok yakındır. İşit, ey, ko, gey-, karaveş, yavlak, yavu, kendü, kendüzi, tamu, tanla-, gussa, işbu vb. kelimeler buna örnek gösterilebilir.

Eserde dinî telkin eden, sabırlı olmayı, Allah'a şükretmeyi, dünyanın geçiciliğini öğütleyen nasihat içerikli ifadeler sık sık kullanılmaktadır.

²³⁹ Timurtaş, F. K., *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, 66-68.

²⁴⁰ Şentürk, A. A.-Kartal, A., a.g.e., 49.

Eserin dili konuşma diline yakın olduğu için, tabî söyleyişin yazıya geçtiğini görürüz.

Verdi → “virdi”

Demek → “dimek”

Günümüz Türkçesinde ilk hecede bulunan “e” vokalinin Eski Anadolu Türkçesi’nde “i” olarak kullanıldığını görürüz.

Etmek → “itmek”

Edip → “idüb”

Terk etmek → “terk idin”

Farsça bağlama edatı olan “u” ve “ü”nün yerine “i” ve “ı” vokallerinin kullanıldığı görülmektedir.

Kibr u kin → “kibr i kin”

Dildâr u yârim → “dildâr ı yârim”

Eserde, Arapça ve Farsçadan geçen kelimelerin sonunda bulunan iki konsonantın arasına bir vokal yerleştirildiği görülür. Eserde, “i” vokalinin yerine “e” vokalinin kullanıldığı görülür.

Şehr → şehir → “şehrlü”

Bilindiği gibi, Türk yazı dilinin ilk devresi, VIII. yüzyıl ila XI. yüzyıl arasında kapsar. Bu devreye ait metinlerin büyük bir kısmı, Uygur sahasında ve Uygur alfabesiyle yazıldığından bu döneme Uygur Devresi denilse de, daha şümüllü olması bakımından Eski Türkçe tabirinin kullanımı daha doğru olur. XI. ve XII. yüzyılları kapsayan devreye ise Geçiş Devresi veya Orta Türkçe adları verilir.

XIII. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan yazı dillerinin başlıcaları, Batı Türkçesini oluşturan Osmanlı Türkçesi ve Azeri Türkçesi ile Doğu Türkçesi (yani Çağatay Türkçesi)’dir. Osmanlı Türkçesinin, Selçuklu Devresi Türkçesini de içine alarak XV. yüzyıl ortalarına kadar devam eden bu ilk devresine Eski Osmanlıca veya Eski Anadolu Türkçesi denilmekteydi. Sahanın önemli isimlerinden biri olan Faruk Kadri Timurtaş, Eski Osmanlıca ve Eski Anadolu Türkçesi tabirlerinin her ikisini de eksik bulur ve Eski

Anadolu Türkçesi tabirini Selçuklu devri Türkçesi için kullanmanın daha uygun olacağını ifade eder.²⁴¹ Ardından da Türkiye Türkçesinin devrelerini aşağıda gösterildiği şekilde sınıflandırır:

- I. Tarihi Türkiye Türkçesi (XIII.-XX. yüzyıllar)
 1. Eski Türkiye Türkçesi (XIII.-XV. yüzyıllar)
 - a. Eski Anadolu Türkçesi (XIII. yüzyıl)
 - b. Eski Osmanlı Türkçesi (XIV.-XV. yüzyıllar)
 2. Osmanlı Türkçesi (XVI.-20. yüzyıllar)
 - a. Klasik Osmanlı Türkçesi (XVI.-XIX. yüzyıllar)
 - b. Yeni Osmanlı Türkçesi (XIX.-XX. yüzyıllar)
- II. Yeni Türkiye Türkçesi (XX. yüzyıl)

Buna göre Mu‘cizâtü’n-Nebî, Eski Osmanlı Türkçesi devresine ait bir eserdir. Ancak dili, genel olarak Eski Anadolu Türkçesi özellikleri taşımaktadır. Eski Türkiye Türkçesi olarak adlandırılan bu dönemin dilinin kendine has birtakım özellikleri vardır. Mu‘cizâtü’n-Nebî’de de görülen bu özellikler maddeler halinde şöyledir:

1) Eski Türkiye Türkçesinde “i” vokali taşıyan birçok kelime, bugün “e” vokali ile yazılmaktadır. Mu‘cizâtü’n-Nebî’de “i” yazılıp bugün ise “e” vokali ile yazılan kelimeler şunlardır:

- “didi”, “dedi”
- “gice”, “gece”
- “girü”, “gerü”
- “il”, “el, yabancı”
- “irdi”, “erdi”
- “irte”, “erte”
- “irişdi”, “erişti”
- “itdi”, “etdi”
- “iy”, “ey”
- “virdi”, “verdi”
- “yidi”, “yedi”

²⁴¹ Bkz. Timurtaş, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*, 2.bs., İÜEF Y., İstanbul, 1981, s.7-10.

“yil”, “yel”

2) Eski Türkçe devresinde “-ğaru” ve “-gerü” eklerindeki yuvarlak vokal sebebiyle bu eki alan kelimeler yuvarlaklaşmıştır. Metnimizde geçen “içerü” ve “ilerü” kelimeleri buna örnektir.

iç+gerü= içerü

il+gerü= ilerü

3) Metnimizde geçen, Eski Türkçe devresine ait vokalleri yuvarlak olan kelimelerin bazıları, bugün vokal ahengine uymuş ve imlâları değişmiştir:

“ağu”, “zehir”

“altun”, “altın”

“berü”, “beri”

“kayğu”, “keder, üzüntü”

“kendü”, “kendi”

Hatta bunlardan “ağu” ve “altun” kelimelerinin hâlâ Anadolu halk ağızlarında kullanıldığı bilinmektedir.

4) Eski Türkiye Türkçesi'nin fonetik bakımdan gösterdiği en önemli özelliklerden biri, incelik-kalınlık ve yuvarlaklık-düzlük bakımından vokal uyumudur. Türkçede, her devirde, aslî kelime ve eklerde incelik-kalınlık bakımından vokal uyumunun sağlam olduğu görülür. Ancak yuvarlaklık-düzlük bakımından vokal uyumu zayıftır ve vokallerde genellikle yuvarlaklaşma hâkimdir.²⁴²

Eski Türkiye Türkçesinde, yuvarlak vokalli eklerin, kelime kök ve diğer eklerin vokali ne olursa olsun değişmedikleri görülür. Yuvarlak vokalli eklerin yazılışı klişeleşmiş bir halde, Arap harflerinin kullanımı sona erene kadar devam etmiştir. Son yüzyıllarda ise bu eklerin vokal ahengine uyarak değiştikleri görülür. Bununla ilgili olarak metnimizde geçen örnekler şöyledir:

“şat-up”, “esenle-y-üp”, “dön-üben”, “şat-dur-muş”, “it-dür-üp”, “deg-ür-di”, “çık-ma-sun”, “añla-ma-sunlar”, “öl-me-sün”, “dinle-me-sünler”, “karavaş-dur”,

²⁴² Bkz. Timurtaş, F. K., a.g.e., 19-63.

“ümmetim-*dür*”, “avrat-*um*”, “fırkat-*üm*”, “du‘a-*muz*”, “yüreg-*ümüz*”, “yavlağ-*lu*”, “sevgü-*lü*”, “o-*ñ-suz*”, “dağ-*du-m*”, “al-*du-ñ*”, “kal-*a-vuz*”, “gör-*e-vüz*”, “kığır-*ur*”, “bil-*ür*”, “di-*y-ü*”

5) Eski Türkiye Türkçesinde bir kısım ekler ise daima düz vokal taşımaktadır. Metinde geçen örnekleri şunlardır:

“göz-*i*”, “yüz-*i*”, “öz-*i*”, “komşu-*si*”, “ağrı-*si-nı*”, “kuzu-*si-n-dan*”, “koğu-*si*”, “Hağ Resül-*sin*”, “yut-*di-lar*”, “ol-*di*”, “tur-*di*”, “şor-*di*”, “gör-*di*”, “uy-*di*”, “ko-*di*”, “dut-*di*”, “göz-*ci*”, “kon-*miş*”, “toğ-*miş-di*”, “düş-*miş*”, “ol-*miş*”, “gör-*miş*”, “al-*gil*”, “şat-*ma-gil*”, “doğun-*ma-gil*”, “ye-*gil*”, “ver-*gil*”, “di-*me-gil*”, “bak-*ma-gil*”, “di-*gil*”, “utan-*dur-a-sız*”

6) Türkçede XIII. yüzyıldan önce kelime başında “d” konsonantı yoktur. Çünkü Eski Türkçedeki “t” lerin hepsi, XIII. yüzyıldan sonra Batı Türkçesinde “d” konsonantına dönüşmüştür.²⁴³ Ancak kelime başındaki “t/d” değişiminde durum biraz karışıktır. Çünkü aynı kelime, nüshalarda bazen “t” bazen de “d” konsonantıyla geçmektedir. Metnimizde “t” konsonantıyla başlayan kelimeler şöyledir:

“tolup”, “tolu”, “tolıyıldı”, “toldu”, “turdu”, “turur”, “turma”, “turan”, “toğru”, “tudağı”, “tudağın”

“d”ye dönüşenler:

“durma”, “durdu”, “duram”, “duran”, “durur”, “dağan”, “dağdum”, “durur”, “durur”

7) Eski Türkiye Türkçesinde “h” konsonantı ile başlayan veya biten birçok kelime, Eski Türkçede “k” iledir. Metnimizde ise hece sonunda k/h değişikliği görülmektedir: “yoğsul” ve “yoğsa”

“yoğsul”: “Atesi miskīn katı *yoğsul* idi”, “Biz bu yoğsullığa rāzı olmısz”, “Yoğsulın günü gibi gün kanda var”, “Her kim ol bu dünyada yoğsulluğa”

“yoğsa”: “*Yoğsa* çık milki içinden durma git”, “Atesi miskīn katı yoğsul idi”

²⁴³ Ergin, Muharrem, *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Bayrak Basım-Yayım-Tanıtım, İstanbul, 2000, s. 452.

8) Türkçede, dokuz fiil kipi vardır. Kip, fiilin çekim kalıbı demektir. Bu kipler, Bildirme Kipleri ve Tasarlama Kipleri diye iki kısma ayrılır. Bildirme Kipleri, gerçekleşmiş, gerçekleşen veya gerçekleşecek bir hareketi haber verdiğinden bunlara Haber Kipi de denilir. Haber Kipleri beş tanedir: Geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, anlatılan geçmiş zaman ve gelecek zamandır. Tasarlama Kipleri ise gerçek olmayan, tasarlanan, tasarıda olan hareketleri ifade etmek için kullanılır ve bunlara Dilek Kipi de denilir. Dilek Kipleri dört tanedir: şart, emir, istek ve gereklilik.²⁴⁴

Eski Türkçede, Görülen geçmiş zaman ve dilek-şart dışındaki fiil çekimlerinde 1. ve 2. tekil şahıs ekleri ile çoğul şahıs ekleri şahıs zamirleri halindeydi, yani “ben”, “sen” ve “biz”, “siz”den oluşmaktaydı.²⁴⁵

Ancak Eski Türkçede, bazı kelimelerdeki “b” konsonantı Batı Türkçesinde “v”ye dönüştüğünden, ekler de “b/v” konsonant değişmesine uğrayarak Eski Türkiye Türkçesinde 1. tekil ve çoğul şahıs ekleri “-van”, “-ven”; “-vuz”, “-vüz” olmuştur.²⁴⁶ Bu eklerin bugünkü durumları ise, “-ım”, “-im”, “-um”, “-üm”; “-ız”, “-iz”, “-uz”, “-üz” şeklindedir. Metnimizde geçen örnekler şöyledir:

“ol-a-vuz”, “kal-a-vuz”, “gör-e-vüz”, “gid-e-vüz”

9) Metnimizde geçen “karavaş” kelimesinde de “b/v” konsonant değişmesi görülmektedir.

Kelime, “kara” ve “baş” kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş birleşik bir kelimedir. Ancak “baş” kelimesinin başındaki “b” konsonantı, Eski Türkiye Türkçesinde “v”ye dönüşmüş ve kelime “karavaş” olarak değişmiştir.²⁴⁷

“Baña adın karavaş didüren yār”, “Karavaşdur deyü ben şatn benı”, “Dağdum adum işde ben qaravaşa”, “Qaravāşımdur bu şataram digil”, “Qaravaşdur deyüben hüküm iderler”, “Alduñ idi qaravaş kim şatun”, “İy adın qaraveşe dağan kuzı”, “Ol qaravaş ki aldın dün”

²⁴⁴ Ergin, M., a.g.e., 318-320.

²⁴⁵ Timurtaş, Faruk Kadri, “Türkiye Türkçesinin Ana Hatları”, *Makaleler (Dil ve Edebiyat İncelemeleri)*, haz. Mustafa Özkan, Ankara, 1997, ss.242-263, s. 256.

²⁴⁶ Timurtaş, F. K., a.g.e., 35,55; Timurtaş, F. K., a.g.m., 256.

²⁴⁷ Timurtaş, F. K., a.g.e., a.y.

10) Bir başka konsonant değişimi ise “b/p”dir. Bugün kelime başında “p” konsonantı taşıyan bazı kelimelerin, Eski Türkiye Türkçesinde “b” ile yazıldıkları görülmektedir:

Anıñ için çok bahā virmişidi, Biñ kızıl şaymışıdı aña bahā, Didi ‘aşkıdan cigeri kebab olan yār, Yek bahamı dīn için şaklañ dini, İrte beni bazara iletiñ şatiñ, Bahamı ni‘mete virüb yiyesin, Kim kızın ilte Dımışk bazārına, Aldı vardı bazara gör kim şata, Kız atası kız bahāsı altunı, Dīn bahāsın bize yidüren kızu, Ğaribe şatma deyü ışmarlayan anam, Ol sebebden rahmet olsun cānıma, Bu araya geldiñ ne sebep, Gözüm görmesine sebep olan yār, Anuñ kalbi tulu idi kibr-i kīn, Ğaribiñ alma bey‘in yabana āt, Faķir elinden göyniyüb bişmiş anam, Kātibine eylerse her kim du‘ā, Ol Ğaribiñ bir idi hemān gözi, Faķr elinden göynüyüb bişen anam, Ğasretile cigeri bişen kızu, Yārın anıñ naşibi dizār ola, Beni Ğasret bile cigeri bişen kızu

11) Türkçede orta heceler vurgusuz olduğundan, genellikle orta hecedeki vokalin düştüğü görülür.²⁴⁸ Metnimizde yer alan kelime ortasında vokal düşmesine örnekler şöyledir:

“göñül”: “göñlimüñ”

“bağır”: “bağrın”, “bağrını”, “bağrımız”

“aķıl”: “aķlımı”

“oğul”: “oğlını”, “oğlanıdur”

“alın”: “alında”

“üzere”: “dini üzre”

“için”: “benim ‘çün”, “senin ‘çün”, “anuñ ‘çün”

“boyun”: “boynun”

“ilet-mek”: “ilte”, “iltüb”, “iltiñ”

Bunlara, metnimizde geçen “göynüyüb” ve “göynür” kelimelerini de ilave edebiliriz. Kökü “göy-mek” olan her iki kelimedede eklerde vokal düşmesi görülmektedir.

“göy-mek”, “göy-in-mek”: “göynür”, “göynüyüb”

²⁴⁸ Ergin, M., a.g.e., 125.

12) Vokalle başlayan bir kelime, vokalle başlayan bir ek veya kelime aldığıında, Türkçede iki vokal yan yana gelemediğinden, vokallerden biri düşer ve iki kelime birleşir. Metnimizde geçen birleşme örnekleri şunlardır:

ne+ol= n’ol: “n’ola”

kendü+özi=kendüzi: “kendüzi”, “kendüzim”, “kendüzin”, “kendüzini”, “kendüzine”

şu+ol= şol: “şol kader”, “şol yüz altuñ”, “şol sa‘at”, “şol altuñ”

şu+imdi= şimdi: “şimdi señ”, “şimdi atañ”, “şimdi atañu”, “şimdiki hâlde”

ne+ise+ne= nesne: “nesnehem”

bu+eyle = böyle: “böyledür”, “böyle miskīn”, “böyle idi”, “böyle kıldı”, “böyle vardılar”

şu+eyle = şöyle: “şöyle kalur”, “şöyle yidiler”, “şöyle kim”, “şöyle gider”, “şöyle açlıkdan”, “şöyle körce”, “şöyle sevindi”, “şöyle miskīn”, “şöyle bicān”, “şöyle canı”, “şöyle biliñ”, “şöyle gider”

13) Türkçe kelimelerde, tonsuz konsonant (ç, f, k, k̄, p, s, ş, t) ile biten kök ve gövdelere getirilen eklerin başındaki konsonantların tonsuz halde bulunması gerekir. Buna konsonant benzeşmesi denir.²⁴⁹ Ancak metnimizde tonsuz konsonanttan sonra tonlu bir konsonantın geldiği görülmektedir:

“Hak̄’-dan”, “ağlamak-dan”, “açlık-dan”, “ğarīblik-de”, “dünyalık-dan”, “iş-den”, “dağ-dum”, “it-düm”, “rahat-dur”, “şat-duñ”, “şat-dur-mağa”, “yok-dur”, “al-mış-dur”, “karavaş-dur”, “olup-dur”, “şat-dur-muş”, “şat-dur-an”, “dut-du”, “yat-duğ-um”, “hōş-dur”, “ol-mış-dur”

Buna karşılık, iki vokal arasında kalan tonsuz konsonantların tonlulaştıkları görülür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

“cānıdur”, “āşıkıdur”, “oğlanıdur”, “kızıdur”, “resmedür”, “öyledür”, “böyledür”, “hōşcedür”, “nicedür”, “tağdiridür”, “nedür”, “işide”, “gide”, “çoğıdı”,

²⁴⁹ Timurtaş, F. K., a.g.e., 49-50.

“yoğıldı”, “açlıgıla”, “acızlıgıla”, “varacağımız”, “kuzucağımı”, “yüreğin”, “tudağın”, “yaşduğa”, “komşucağı”, “vardığı”, “tamuda”, “kuzudan”, “uykudan”, “olduğunu”, “dostluğına”

14) Eski Türkiye Türkçesinde, İşaret sıfatı ve zamirleri bu, şu/şol, o/ol, bular, şular, olar şeklindedir. Metinde geçen işaret zamiri örnekleri şöyledir:

“bunu”, “bunda”, “bunca yıldur”, “bunca mal”, “bular”, “buları”, “bularda”, “bulardan”, “Ol ne yerdür kim anıñ milki gül”

İşaret sıfatı örneklerinden birkaçı şöyledir:

“bu yoğsulluğa”, “bu derdi”, “bu kelām”, “bu sırrı”, “bu iki işi”, “bu bî-çâreler”, “bu dünyada”, “bu dinden”, “bu deme”, “şu dünya işine”, “şu dünyada”, “şol kader”, “şol altuñ”, “ol gün ol işi”, “ol dem”, “ol yehudi”, “ol la‘nete”, “ol ay yüzlü”, “ol kız”, “ol mâh”, “ol gice”, “ol la‘in”, “bunlaruñ sözü”, “bunlarıñ halin”

15) Bugün olduğu gibi, Eski Türkiye Türkçesinde de vokalle biten bir köke, vokalle başlayan bir ek veya edat (ile, ise, için gibi) getirildiği zaman, arada “-y-” yardımcı konsonantı ortaya çıkmaktadır. İyelik ekinden sonra, isim çekim eklerinden biri getirildiğinde ise arada “-n-” yardımcı konsonantı türemektedir.

Metnimizde geçen örneklerin birkaçı şöyledir:

“hoca-y-ile”, “ata-y-ile”, “ana-y-ile”, “Muşafâ’yile”, “guşsa-y-ile”, “didi-y-ise”, “ide-y-im”, “bile-y-im”, “diye-y-im”, “işide-y-im”, “özle-y-em”, “dile-y-e”, “kimse-y-e”, “şehirlü-y-e”, “virme-y-em”, “irte-y-e”, “ne-y-e”, “Ka‘be-y-e”, “kişi-y-e”, “mile-y-e”, “babası-n-a”, “anası-n-dan”, “atası-n-dan”, “kuzusu-n-dan”, “koğusu-n-ı”, “hocası-n-uñ”, “girüsü-n-e”, “yarısı-n-ı”, “uykusı-n-dan”

Metnimizde İşaret sıfatı ve zamirlerinden “bular”ın “-n-” yardımcı konsonantını alarak “bunlar” şeklinde kullanıldığı da görülmektedir:

“bunlar”, “bunları”, “bunlarda”, “bunlaruñ sözü”, “bunlarıñ halin”

16) Eski Türkiye Türkçesinde bazı kelimelerde “-s-” konsonantının ikizlendiği görülür. Metnimizde, buna örnek olarak “us” (akıl) kelimesi geçmektedir:

“Uşşı gitdi düşdi yâ Allâh didi”

17) Metnimizde, bugünkünden farklı olarak, iyelik eklerinden 1. tekil şahıs eki “-m” ve 2. tekil şahıs eki “-n”nin, yardımcı ses olarak yuvarlak vokal “-u-”, “-ü-” aldıkları görülür:

“kız-um”, “hātun-um”, “cān-um”, “burn-um-a”, “ad-um”, “avrat-um”, “öz-üm”, “göz-üm”, “söz-üm”, “hācet-üm”, “hasret-üm-den”, “fürkat-üm”

“imān-un-ı”, “kız-un-ı”, “kerem-ün-den”, “din-ün-i”

Aynı şekilde, 1. ve 2. çoğul şahıs ekleri olan “-muz”, “-müz” ve “-nuz”, “-nüz” de yardımcı ses olarak yuvarlak vokal “-u-”, “-ü-” almaktadır:

“du‘a-muz”, “yeri-müz”, “işi-müz” “loğma-muz”, “yüreg-ümüz”, “bağrı-muz”, “hāli-müz”, “kimse-müz”, “dini-müz”, “nefsi-müz”

“yol-unuz-a”, “ev-ünüz-den”

3. tekil şahıs iyelik eki “-ı”, “-i”dir. Sonu vokalle biten kelimelerde “-sı”, “-si” şeklini aldığı görülür. Metin içindeki örnekleri şöyledir:

“göz-i”, “komşu-sı”, “kuzu-sı-ndan”, “koğu-sı-nı”, “uyku-sı-ndan”, “ana-sı”, “ata-sı”, “hoca-sı”, “nice-si”, “akçe-si”, “üç-i”, “dört-i”,

18) Metnimizde, sayı isimleri geçmektedir. Ancak kullanılışları bakımından sıfat görevinde de bulunmaktadır:

“bir mu‘cizāt”, “bir loğma”, “bir sa‘at”, “bir kişiye”, “bir gözlü”

“bu iki işi”, “ol ikisi”, “ikisi sevindiler”

“üç kişi”, “üç gün üç gice”, “üçünüzde”, “üç kişiye”, “ol üçleri”, “üçü”

“yüz altuñ”, “üç yüz altuñ”, “bin şafā”, “yüz biñ selām”,

Metnimizde yabancı menşeli sayı isimleri de geçmektedir:

“yek nūr”, “yek bahamı”, “dü cihān”

19) Metinde, zarf görevindeki “imdi”, “pes”, “kanda”, “gey” ve “gey kıtı” kelimeleri artık günümüz Türkçesinde kullanılmamaktadır:

“imdi”: şimdi, öyleyse, o halde, bu durum karşısında

“Diñle imdi ideyim bir mu‘cizât”, “Eydür imdi yâ Resûlallah kıızı”, “Kıldum âzâd varsın imdi kendüzi”, “Neye irdi gel gör imdi hâlini”, “Ol kıız eydür imdi pes ne kılalum”, “Eseñ kal imdi benüm canım anam”, “İşit imdi kıız ile hoca sözin”, “Gel sen imdi dünyanıñ bak işine”

“pes”: ondan sonra, sonunda, o sırada, o zaman

“Ol kıız eydür imdi pes ne kılalum”, “Luţfila pes Muştafâ söyler kelâm”

“kanda”: nerede, nereye

“Yoşsulın günü gibi gün kanda var”, “Kanda gitdügimi bilmeyan anam”, “Kanda bulam iy gözüm nûrı seni”, “Yâ Muhammed dini gibi kanda var”, “Kanda gitdigimi bilmeyen anam”, “Kanda bulam ey gözüm nûrı seni”

“gey”: pek, çok

“Berü gel anlara uyma gey şaşın”, “Didi iy tellâl sözimi gey işit”, “Yatur anda bu sözimi gey işit”, “Ata ana gey fakîr olduğım”, “Haq Ta‘âlâ bize gey luţfi işledi”, “Gey şaşın kim seni iblîs-ü la‘în”, “Gey şaşın ğarîblige bey‘ itmegil”, “Ol daĥî bir gözlü idi gey ‘ acîb”, “Gey şaşın dîniñ içün sen tutma kin”

“gey katı”: pek çok

“Açlıgıla gey katı zebûñ olmişem”, “Ol yigidi gey katı sever idi”

20) Eski Türkiye Türkçesinde, Görülen geçmiş zaman ve Dilek-Şart dışındaki sigalarda kullanılan 3. tekil şahıs eki “-durur” bugün kullanılmamaktadır²⁵⁰:

“Atalarıñ sevdügi oğlandırur”, “Sözüm işit maşlahat eyle durur”

21) Metinde, Görülen geçmiş zaman ekleri “-dum, -düm”, “-duñ, -düñ”, “-dı, -di”, “-duq, -dük”, “-diñuz, -diñüz”, “-dılar, -diler” şeklindedir:

“dağdum”, “haşa kıldum”, “didüm”, “virdüm”

“al-duñ”, “şat-duñ”, “dilek it-düñ”, “bil-düñ mi”

²⁵⁰ Timurtaş, F. K., *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, 114.

“kığır-dı”, “rūşen ol-dı”, “şafā bul-dı”, “iñle-di”, “sür-di”, “düş gör-di”, “devşür-me-di”, “şoĥbetine ir-me-di”, “uyķu gel-me-di”, “aķlın dir-me-di”, “şatun alma-dı”, “kıy-ma-dı”, “var-ma-dı”,

“zebūñ ol-duk”

“ķul ol-ma-dıñuz”, “ķıl-ma-dıñuz”

“ķo-dılar”, “yut-dılar”, “bul-dılar”, “gör-diler”, “giydür-diler”, “murāda ir-diler”, “yi-diler”, “sevin-diler”, “bulma-dılar”, “tutma-dılar”

22) Metinde, Anlatılan geķmiş zaman ekleri “-mışam, -mişem”, “-mışsın, -mişsin”, “-durur, -dur, -dür/-up-durur, -up-dur, -üp-dür”, “-mışuz, -mişüz”, “-mışsız, -mişsiz”, “-dururlar, -durlar, -dürler” şeklindedir. Metinde geķen örnekleri şunlardır:

“olmuşam”, “ķılmışam”, “yanmışem”, “ķomişem”, “olmuşem”,

“olupdur”, “terki idüpdür”, “maşlaĥat eyledurur”,

“ķılmışuz”, “olmuşuz”,

23) Geniş zaman ekleri “-uram, -ürem/-urvan -ürven”, “-ursın, -ürsin”, “-ur, -ür”, “-uruz, -ürüz”, “-ursız, -ürsüz”, “-urlar, -ürler” şeklindedir:

“bilürem”, “bilürsin”, “ķalur”, “tutur”, “urur”, “kığırur”, “bilür”, “gelür”, “göynür”, “sevinür”, “getürür”, “dirilürüz”, “yılışurlar”,

24) Gelecek zaman ekleri “-iserven”, “-sarsın”, “-ısar, -iser”, “-ısaruz, -iserüz”, “-sınlar, -sinler”, “-ısarlar, -iserler” şeklindedir. Metinde geķen örnekleri şunlardır:

“öliser”, “deyiser”, “geliser”, “idiser”,

25) Metinde geķen İstek şahıs ekleri “-am, -em”, “-asın, -esin”, “-a, -e”, “-avuz, -evüz”, “-asız, -esiz”, “-alar, -eler” şeklindedir:

“şatam”, “ķılam”, “ölem”, “duram”, “ayrılım”, “bulam”, “ayrılmayam”, “tutmayam”, “ķomayam”, “ķıymayam”, “tutam”,

“varasın”, “şatasın”, “tutasın”, “bulasın”, “bilesin”, “iresin”, “diyesin”, “viresin”, “bildüresin”, “ķaldurasın”, “görmeyesin”,

“görevüz”, “gidevüz”, “ölevüz”, “ķalavuz”,

“tutmayalar”, “itmeyeler”, “yeyeler”, “virmeyeler”, “yimeyeler”, “deyeler”,

26) Emir şahıs ekleri ise “-ayın, -eyin”, “-ğıl, -gil”, “-sun, -sün”, “-alum, -elüm”, “-un, -ün/-unuz, -ünüz”, “-sunlar, -sünler”dir. Metinde geçen örnekler şunlardır:

“diyayın”, “deyeyayın”,

“digil”, “dimegil”, “hāl eylegil”, “virgil”, “işıtgil”, “terk itmegil”, “bakmağıl”, “şatmağıl”, “doğunmağıl”, “algıl”, “var”, “añla”, “şaķıngıl”,

“destur olsun”, “ķurban olsun”, “çıķmasun”, “bakmasun”, “ölmesün”, “gelmesün”, “işıtmesün”, “gitmesün”, “raħmet eylesün”,

“ne kılalum”, “yaķılalum”, “n’idelüm”, “tedbir idelüm”, “ölelüm”, “bilelüm”, “añlamasunlar”, “diñlemesünler”,

27) Metinde geçen Dilek-Şart şahıs ekleri “-sam, -sem”, “-san, -sen”, “-sa, -se”, “-sanuz, -senüz” şeklindedir:

“desem”, “şorarsa”, “ķıyāmet olsa”, “ölürsem”, “virürsem”, “şaķarsañ”, “bağışlar olursañ”, “işıdürseñ”, “dilerseñ”, “yoķ diriseñ”, “dirisem”, “eylerse”, “dirise”, “didise”, “virürsenüz”, “görünmeseñ”, “olmaşa toķ”,

28) Metnimizde Gereklilik sigası için ayrı bir ek bulunmamaktadır. Bu sigayı ifade etmek için, metnimizde dilek-şart sigasına “gerek” kelimesinin eklendiği görülmektedir:

Ol ay yüzlü ele gözlü ter-yürek

Biz gibi açlığa doymaya gerek

(59)

29) Metinde geçen Partisipler (sıfat-fiiller)den birkaçı şöyledir:

“bakan”, “yaķan”, “ışmarlayan”, “doymayan”, “virmeyen”, “güldüren”, “diñleyeni”, “yatduğım”, “ķonmuş”, “bişmiş anam”, “düşmiş”, “kalmışlara”, “düşmiş anam”,

30) Metnimizdeki “-ken, -iken”, “-ıcak, -icek”, “-”, “-duķça, -dükçe”, “-uban, -üben”, “-up, -üp” eklerinden yapılmış Gerundiumlar (zarf-fiiller)den birkaçı şöyledir:

“yir-ken”, “söyler-iken”, “dir-iken”, “işid-icek”, “ayrıl-ıcağ”, “yil es-dükçe”, “añ-ubanı”, “gözley-üben”, “yüz sür-üben”, “gözed-üben”, “can vir-üben”, “dey-üben”, “tol-up”, “şat-up”, “göresi gel-üp”, “dön-üp”, “sevin-üp”

Gerundium eklerinden “-uban, -üben” eki, “-up, -üp” ekinin genişletilmiş halidir. Faruk Kadri Timurtaş, bu ekin XIV. yüzyıl metinlerinde “-ubanı, -übeni” şeklinde de yer aldığını söyler. Metnimizde geçen “añ-ubanı” kelimesi buna örnektir.

31) Metinde, Farsça bağlama edatı olan “u” ve “ü” yuvarlak vokalinin, kendisinden önce gelen kelimenin son harfine konulan bir esre ile düzleşerek “i” ve “ı” vokaline dönüştürüldüğü görülmektedir:

“dildār ı yārim”, “misk i ‘anber”, “kibr i kīn”, “şükr i qanā‘at”, “şānī‘u şems i kamer”, “iblis i la‘īn”, “şubh ı şām”

32) Metinde geçen yer, zaman, miktar ve durum zarfları ile ilgili örneklerin birkaçı şöyledir:

“üç gece”, “bunca yıldur”, “Yārın”, “İrte”, “niçe yıllar”, “ol zamān”, “İrteye degin”, “her şubh-ı şām”, “tā kıyāmet haşri olunça”, “maşşerde”, “bu deme”, “ol dem”, “dün”, “pes ne kılalum”, “pes imdi ne kılalum”, “var girü”, “öyle gider”, “şöyle gider”, “girü gel”, “geldi ilerü”, “kanda gitdügimi”, “kanda var”, “kanda bulam”, “öyledür”, “böyledür”, “öyle didi”, “öyle gördi”, “şöyle kim”, “şöyle sevindi”, “öyle gider”, “şöyle gider”, “şöyle kalur”, “öyle toğmuşdı”, “nice kim”, “nice zaman”, “nicem”, “nice şatam”, “nice olur”, “nice kırtuldıñ”, “kanda var”, “kanda bulam”, “kanda gitdügimi”

33) Metinde geçen edatlardan bazıları bugün kullanılmamaktadır. Bunlar şunlardır: “ger”, “çün”, “çünki”, “ki”, “kim”, “yā”, “yaḥud”, “vü”, “u”, “ü”, “içün”, “bile”, “nice”, “nite”, “kanda”, “uş”, “işbu”, “iy”, “i”, “dahi”, “diriga”

“Ger şatarsañ kızımı şehirliye şat”, “Ger yigidsin ger kocasin ger hatun”, “Ne çäre ol işe çün Haq’dan gele”, “Çünki şordı ol cühüd dirliğini”, “Sözüm işit ki maşlaḥat öyledür”, “Ol ne yerdür kim anıñ milki gül”, “Hūri misin yā ferişte iy yār”, “Baña bağışla yaḥud virgil şatuñ”, “Kullaruñ cümle bilürsin ḥayr u şer”, “Dünya içün dīnini terki itmegil”, “Fātihā ihsān ide yazan içün”, “Aḥmed ile bile dōrti yārenleri”, “Muştafa

ile *bile* yârenleri”, “Var kıyas it gör ki hâl *nice* olur”, “*Nicedür* dir komşu dirliğiñ seniñ”, “Yigid eydür *nite* bilmeyem seni”, “Dedi kızum *nite* kırtulduñ ‘aceb”, “*Kanda* bulam iy gözüm nûrı seni”, “Yâ Muhammed dini gibi *kanda* var”, “Ol *dahî* sözünü şımayub vardı”, “Avrat eydür *zinhar* i hêlâlüm”, “*Zinhar* i buba şorarsa ol saña”,

34) Eserde geçen bazı kelimelerin, kendi asıl imlalarından farklı olarak yazıldıkları görülmektedir. Bunun nedeni, eserin dilinin konuşma diline yakın olmasıdır. Çünkü kelimelerin, ister Türkçe ister yabancı kökenli olsun, konuşma dilindeki kullanımlarıyla yazı diline geçtiklerini görmekteyiz.

Bir örnek vermek gerekirse, “kibr ü kîn” kelimeleri Farsça bağlama edatı olan “ü” ile birbirlerine bağlanmıştır. Ancak metin içinde, Farsça bağlama edatı olan “ü”nün, ilk kelimenin son harfine konulan bir esre ile “kibr i kîn” haline getirildiği görülmektedir.

35) XIV. yüzyıl mesnevilerinde, destân geleneğinin devamı olarak, bir olay hikâye edilirken doğrudan anlatımın tercih edildiği görülür. Bu nedenle metinde az sayıda sanat yer alır. Bunlardan birkaçı şöyledir:

Mübalağa sanatına örnekler:

Ol ay yüzlü ala gözlü ter-yürek

Biz gibi açlığa doymaya gerek
(59)

Cemalin gördi çün bedr-i aya beñzer

Ol siyâh ebrûları yaya beñzer
(192)

Yüzi nûrından hacîl şemsü kamer

Lezzeti luftından olmışdur şeker
(194)

Nida sanatına örnekler:

Kanda bulam iy gözüm nûrı seni
Kendü elimle nice zây itdüm seni
(159)

Yâ nigârım ger görünmezse göze
Aqça digil bu qara gündür bize
(160)

İy adın qaraveqe daqan qızı
Kendüzini ğurbete atan qızı
(161)

Teşbih sanatına örnekler:

Cemalin gördi çün bedr-i aya beñzer
Ol siyâh ebrûları yaya beñzer
(192)

Yazıldığı dönemin edebi ortamı içinde düşünüldeğünde, metinde, doğal olarak az sayıda sanata başvurulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM
MUCİZÂTÜ'N-NEBÎ (İNCELEME-METİN)

I. TENKİTLİ METNİN HAZIRLANMASI

Yüzyıllar önce kaleme alınmış olan elimizdeki eser ile ilgili yaptığımız araştırmalarda üç nüsha tespit ettik. Ancak nüshaların hiçbirinde de müellif nüshası olduğuna dair bir bilgiye rastlamadık.

Bununla birlikte, Yûsuf-ı Meddâh'ın Hikâye-i Kız ve Cühûd olarak bilinen mesnevîsinin yazmaları, aslında elimizdeki nüshalardan ibaret değildir. Kütüphanelerde, söz konusu eserin, Yûsuf-ı Meddâh adına veya isimsiz olarak, pekçok nüshası kayıtlıdır. Bilinen bütün nüshalarla eserin tenkidli metnini hazırlamak oldukça güç olduğundan, yalnızca elimizdeki üç nüshayla yetindik.

Bu nüshaların her biri, çalışırken kolaylık sağlaması bakımından isimlendirildi. Buna göre, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda bulunan eserin nüshalarına sırasıyla "M1", "M2" ve "M3" adları verildi.

Metin olarak verdiğimiz Mu'cizâtü'n-Nebî, elimizdeki üç nüshadan edisyon kritik yapılarak ortaya konulmuştur. Çalışmada, beyitler numaralandırılmıştır.

Hazırlamış olduğumuz metin 274 beyitten oluşmaktadır. Eserin M1 nüshasının başında, diğer nüshalarda bulunmayan kırmızı mürekkeple yazılmış *Mu'cizât-ı Resûl* adlı başlık bulunmaktadır. Ayrıca M1 nüshasında, değişik zamanlarda okunmak üzere konulduğunu düşündüğümüz ve diğer nüshalarda yer almayan üç başlık daha bulunmaktadır. Kırmızı mürekkeple yazılmış bu başlıklardan ilki,

“ ‘Avratına külli ma' lûm eyledi”²⁵¹;

ikincisi,

“ Yeri cennet yoldaşın rızvân iden ”²⁵²;

üçüncüsü de diğer ikisinden farklı olarak,

“Ger dilersin bulasın ondan necât

‘Aşk ile şevk ile idin eş-şalât ”²⁵³

²⁵¹ M1 nüshası, 144a

²⁵² M1 nüshası, 148a

²⁵³ M1 nüshası, 151b, beyit no: 270

şeklinde beyit olarak geçmektedir. Fakat bu başlıklardan ilki, M2 nüshasında,

“Ne kim ol mel‘ ün dirise söyledi
‘Avratına külli ma‘ lüm eyledi”²⁵⁴

şeklinde metin içinde bir beyit olarak geçmektedir.

Metni hazırlarken, M1 nüshasını esas aldık. M1 nüshasında, esere başlanırken kırmızı mürekkeple yazılmış *Mu‘cizât-ı Resûl* başlığı yer alır. Ayrıca metnin içinde de, okuyucuyu konuya hazırlamak amacıyla konulduğunu düşündüğümüz yine kırmızı mürekkeple yazılmış başlıklar vardır. Beyit sayısı açısından nüshaları karşılaştırdığımızda, M1 nüshasının diğer iki nüshadan biraz daha fazla olduğu görülür. Ayrıca, “Fâ‘ik’e şalāvāt” ifadesinin bu nüshasının sonunda yer almasından dolayı, metni hazırlamada bu nüshayı esas aldık.

II. KARŞILAŞTIRILAN NÜSHALAR VE TAVSİFLERİ

a) **M1 Nüshası:** Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu’nun No: 3538/5’te kayıtlı nüshasıdır. Eser, mecmuanın 142b-151b varakları arasında bulunur.

Mecmuanın tamamı, 171 varaktır.

Mecmuanın boyutları (dış-iç) 227×166, yazıninki 177×115 mm’dir.

Başı: “Her ki ol bu dünyâda bulunmaya

Şabrı kıldı lâyıķ oldu kullığa”

Sonu: “Oğuyānı diñleyānı yazanı

Raħmetiñle yarlıgāğıl yā Ğanī”

Her varakta 15 satır bulunmaktadır. Eserin yazı çeşidi, harekeli nesihtir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kâğıt, üç ay filigranlıdır.

Eserin telif ve istinsah tarihleri belli değildir. Eserde, telif ya da istinsah yeri ile ilgili bilgi yoktur. Eserin temellük kaydında, Mehmet Tufan Aslan’dan satın alındığı yazmaktadır.

²⁵⁴ M2 nüshası, 159a, beyit no: 35

b) M2 Nüshası: Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nun No: 4309/3'te kayıtlı nüshasıdır. Eser, mecmuanın 157b-172a varakları arasında bulunur.

Mecmuanın tamamı, 176 varaktır.

Mecmuanın boyutları (dış-iç) 212×160, yazınının 160×95 mm'dir.

Başı : “Diñle imdī ideyim bir mu‘ cizāt

Muṣṭafā’dan ol Resūl-i Kā’ināt”

Sonu : “Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilāt

Muṣṭafā’nın ruḥına vir ṣalavāt”

Varaklar 11 satırdan oluşmaktadır. Eserin yazı çeşidi, harekeli nesihtir. Kâğıt, harf filigranlıdır.

Eserin telif ve istinsah tarihleri belli değildir. Eserde, telif ya da istinsah yeri ile ilgili bilgi de yoktur. Eserin temellük kaydında, Kemal Eren'den satın alındığı yazmaktadır.

c) M3 Nüshası: Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nun No: 4546/10'da kayıtlı nüshasıdır. Eser, mecmuanın 39b-48b varakları arasında bulunur.

Mecmuanın tamamı, 60 varaktır.

Mecmuanın ölçüleri (dış-iç) 215×145, yazınının ise 150×90 mm'dir.

Başı : “Her kim ol bu dünyāda yoḥsulluġa

Ṣabrı kıldı lāyık oldı ḳulluġa”

Sonu : “Ḳullarından rāzı olsun Mu‘ ĩn

Raḥmetullāhi ‘aleyhi ecma‘ ĩn”

Her bir varak 15 satırdan oluşur. Eserin yazı çeşidi, harekeli nesihtir. Kâğıt, üç ay filigranlıdır.

Diğerlerinde olduğu gibi, eserin telif ve istinsah tarihleri belli değildir. Eserde, telif ya da istinsah yeri ile ilgili bilgi yoktur. Eserin temellük kaydında, Sadi Bilginsoy'dan satın alındığı yazmaktadır.

III. TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

1. Arap harfli eski alfabede bulunup, bugünkü alfabede bulunmayan harfler için, yaygın olarak aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmaktadır:

ء : ’	ط : T t
آ : Ā ā	ظ : Z z
ث : S s	ع : ‘
ح : H h	غ : Ğ ğ
خ : Ĥ ĥ	ق : K k
ذ : Z z	ك : Ñ ñ
ص : Ş ş	و : Ū, ū,
ض : Ž ž D d	ى : Ī, ī

2. Mesnevînin bölümlere ayrılmak üzere konulan başlıklarında M1 nüshasına uyulmuştur.

3. Beyitler numaralandırılmıştır.

4. Nüsha farkları gösterilirken, aynı mısradaki birden fazla kelime arasında yatık çizgi (/); aynı beytin mısraları arasında ise yatık çift çizgi (//) kullanılmıştır.

5. Metindeki yanlışlıklar aynen aktarılmış, bu yanlışlıklar düzeltilerek metne müdahale yoluna gidilmemiştir.

METİN

[142b]

MU‘CİZÂT-I RESÛL*

Bismilâhirrahmânirrahîm

(Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilün)

- 1 Her ki ol bu dünyada bulunmaya
Şabrı kıldı lâyıķ oldu kullıķa
- 2 K̄ul iseñ H̄aķ’dan gelene şabır it
Yoķsa çık milki içinden durma git
- 3 Ol ne yerdür kim anıñ milki gül
Kim varasın anda iyi çâre k̄ul
- 4 Ādem iseñ işbu sözi añlaķıl
Derde şabrı eyle H̄aķ’a şükri eylegil
- 5 Diñle imdi ideyim bir mu‘cizât
Muştafâ’dan ol Resûl-i kâ’inât
- 6 Şehr-i Şam’da varıdı hem bir cühûd
Mâlî esbâbı çoĝıdı ol hasûd
- 7 Hiç hisâbı yoĝıdı altunınuñ
Dünyalıkı çoĝıdı yavlaķ anuñ

* M1

1 ki: kim M3/bulunmaya: yoķsulluĝa M3

2 milki : mülki M3/içinden: içinde M3/durma: tırma M3

3 yerdür : yirdür M3/milki: mülki M3/gül: degil M3//varasın: verise M3/iyi: ey M3/çâre: bî-çâre M3

4 Ādem iseñ: Ede sen M3//eyle: it M3/H̄aķ’a: ni‘mete M3/şükri: şükürü M3

5 M1

6 Şehr-i Şam’da: Şehr-i Şam içre M2/hem bir: lecemü adlı M3//esbâbı çoĝıdı: emlak işi idi M2, esbâb ışşıyıdı M3/cühûd: hasûd M2

7 M1

- 8 Anuñ albi olu idi kibr ü k n
Mutafa'ya d man idi ol la'  n
- 9 Bir m slim n oı idi ol ite
Ol yah d  mel' une ol la' nete
- 10 M slim n n iyi yavlatarıdı
Mutafa'yı ' aile sever idi
- 11 Ha aa virmi idi bir h  ' ay l
H sni h lı h bıdı yavla ber-kem l
- 12 C n g n l doymaz idi baıına
Gel sen imd  ba u d ny  iine
- 13 Ha Ta'  l  anlara virdi bel 
Ne  re ol ie  n Ha'dan gele

[143a]

- 14 Atası misk n katı yosul idi
Ol c h dun malı yavlalu idi
- 15 ekdi bunlar d nyalıkdan elini
Neye irdi gel g r imdi h lini

8 Anuñ albi:  lla g nli M2,  lla g nl  M3/ulu idi: ultıydı M3/kibr-i k n: kibr  M2
9 m slim n: m s lm n M2//mel' une: melgune M3
10 M slim n n: M s lm n n M2, Ol m sl m n n M3/iyi: eli M2//' aile: c n ile M2
11 h : ız M2, h b M3//H sni h lı: H sn  h l M2/h bıdı: ei idi M2/yavla ber-kem l:  hib
cem l M2
12 ba u d ny  iine: d ny n n ba iine M2, M3
13 Ne  re ol ie  n Ha'dan gele: Ol in kim  re ne Ha'dan ol  M2, Ol ie kim  re ne Hadan
gele M3
14 misk n katı: ol ızın igen M2, misk n igen M3//c h dun: yeh d n M3/yavlalu idi: yavla oıdı
M2, M3
15 bunlar d nyalıkdan: d ny lı bulardan M2, M3//Neye: Gel g r M2, N ye M3/irdi gel g r imdi: imdi
neye irdi M2, irdi anlarun M3

- 16 Eri ‘avrat ol kızıla üç kişi
Haqq Ta‘ālā gör ne kıldı bu işi
- 17 Qalmadı bunlarda loqma yimege
Ėayret iderler kimseye dimege
- 18 Üç gün üç gece bular aç yatdılar
‘Āciz olub niçe qanlar yutdılar
- 19 Qonşusu cühūd bunlarıñ hālın bilür
Turdı cühūd anıñ evine gelür
- 20 Geldi eve oqur anı ol cühūd
Diñle imdi ne deyiser ol hasūd
- 21 Yeyesi viridi aña al yi didi
Baña hālini beyān eyle didi
- 22 Yeyesi yerken añı söze dutar
Eydür ey qonşu severem ben seni
- 23 Cühūd eydür ne direm diñle beni
Dir müsilmān söyle görem söziñi

16 M1, M3

17 bunlarda: bularda M2, M3//iderler: eylerlerdi M3, hālını M2/kimseye: hem M2

18 Üç gün: Üçü dağı M2, M3//niçe: nice M2

19 Qonşusu: Qonşusu M2, Qonşuyu M3/bunlarıñ: anıñ M2, M3//Turdı cühūd: Turur ol it M2, Turdu ol it M3

20 eve: evine M3

21 Yeyesi: Yiyecek getürdi M2/aña al yi didi: ol yidi M2//Baña hālini beyān eyle didi: Ey müsilmān baña hālini di didi M2, Ey müsilmān baña hālini dedi M3

22 Yeyesi: Yiyecek M2/yerken: yirken M2, M3/añı söze dutar: söze tuter añı M2, söze tutar anı M3//qonşu: qonşu M3

23 direm: derem M3/beni: saña M3//Dir müsilmān: Ey müsilmān M3/söyle görem söziñi: sözüñü söyle baña M3

- 24 Cühūd eydür dirligün nedür seniñ
Ġuşşada mı yā feraħda mı canıñ
- 25 Çünkü şordı ol cühūd dirligini
Ol müslimān didi taqşıriligini
- 26 Müslimān çün derdile āh eyledi
Nidelüm bu derdi Allāh eyledi
- 27 Açlıgıla gey kıatı zebūñ olmışam
Faķirlik odındañ cigerim yanmışam
- 28 Üç günñ oldu bir loķmamız yoķ yiyesin
Kimsemüz yoķ ħālimüzi diyesin

[143b]

- 29 Aç öliser ‘avratumile kızım
Ġālīm işbu saña söyledüm sözim
- 30 Ol cühūda ħālini virdi ħaber
Gözleri kıan yaş tölub yandı ciger
- 31 Ol cühūd eydür aña ġayġu yeme
Tañrı ir göre seni bir ħoş dime

24 Cühūd eydür dirligün nedür seniñ: Nicedür dir kıomşu dirligiñ seniñ M2//Ġuşşada mı: Ġuşşa mı M2/yā: yoħsa M2, ħoz M3/ferahda mı canıñ: feraħ mıdur ħaliñ M2

25 Çünkü şordı: Şordı yehudi M2, Şordı anıñ M3//Ol müslimān: Ol müsümān M2, Müslümān M3/didi: dedi M3

26 Müslimān: Ol müsümān M2, Ol müsümān M3//bu derdi: dir çünkü M2, M3

27 zebūñ olmışam: olduķ zebūñ M2, M3//Faķirlik: Faķır M2, M3/odındañ: odundan M2, M3/cigerim yanmışam: yüregimiz oldu ħōn M2, yüregümüz oldu ħōn M3

28 oldu: oldu M3/yiyesi M2, M3//diyesin: diyesi M2, M3

29 ‘avratumile: ‘avratımile M3/kızım: kızum M3//Ġālīm: Ġālīmüz M3/saña: resmedür M/sözim: sözüüm M3

30 Gözleri: Gözlerinden M3/yandı ciger : yandı sabar M3

31 ġayġu: kıayġu M2, M3/yeme: yime M3//seni: beni M2/ħoş:ħüb M3/dime: deme M3

- 32 Saña bir söz diyeyim ger dutasın
Ġuşşadañ sen şazılığa yitesin
- 33 Ol müsilmân dir aña kim nidelüm
İşbu işe niçe tedbîr idelüm
- 34 Dîñüñi terki eyle bizüm dine dön
Gel puğa tap eyleme Ka‘be’ye yön
- 35 Cāzu dîñinden dönüp bîzâr ol
Mûsa dîñin gel kabûl eyle yâr ol
- 36 Tâ ki cümle mâlımuñ yarusını
Saña virem ger işidürseñ beni
- 37 Mâlımuñ al yarusını sözüm tut
Bay olasın ger dutar iseñ ögüt
- 38 Hem dağı kızuñı viresin baña
Sözümü uş bî-dirig didüm saña
- 39 Söz kabul idüp baña vir kızuñı
Kızuñı seni dutam cānım gibi

32 diyeyim: derem M3/dutasın: tutasın M3//Ġuşşadañ sen: Ġuşşalardan M3/şazılığa: şadılığa M2, şazılığa M3/yitesin: yetesin M3

33 müsilmân: müslümân M3/kim nidelüm: nitmek gerek M2//işe niçe: işe ne M2, derde M3/tedbîr idelüm: ‘ilâç itmek gerek M2, nicem itmek gerek M3

34 Dîñüñi: Dîñiñi M2/ terki: terik M3/bizüm: bizim M2, M3//tap: tab M3/eyleme Ka‘be’ye: Ka‘be’ye eyleme M2, M3

35 Cāzu: Cāzı M3/dönüp: dönüben M3/beyzâr: bize M3//dîñin: dîñini M3/gel kabûl eyle: tutub bize M3

36 yarusını: yarısını M2, M3

37 Mâlımuñ Mâlımıñ M3/yarusını: yarısını M3/sözüm tut: sözümü M3//dutar iseñ: işidürseñ M3

38 kızuñı: kızını M2/viresin: Virgil M2, M3//Sözümü: Sözümü M2/uş bî-dirig didüm saña: didim ben işde saña M2, uş bunı dirig idem saña M3

39 baña vir kızuñı: virürsenüz siz M3//dutām: tütām M3/cānım gibi: cāndan azîz M3

- 40 Râzı olub sözüme vir señ kızuñ
Yoq diriseñ bileyim nedür sözüñ
- 41 Benümile bu iki işi kıluñ
Yoḡsa üçüñüz de açlıqdañ ölüñ
- 42 Ol müsülmân evine vardı işit
Söyledi ne kim didise ol pelîd
- 43   Avratına ol sözi bir bir didi
Ol mel  unıñ sözini hem söyledi

[144a]

-   Avratına külli ma  l m eyledi*
- 44 İşidicek çüñ   avrat âh eyledi
Uşşı gitdi düşdi yâ Allâh didi
- 45 Yine   aqlın dirüben durdı örü
Gözleri kıan yaş olub geldi ilerü
- 46   Avrat eydür zinhar iy ḡelâl m
İy ben m dildâr-ı yârim hem-dem m

40 señ kızuñ: vir kızuñı M2, M3//diriseñ: deriseñ M3/bileyim: di bileyim M2, di bilel m M3/ned r
s z ñ: s ziñi M2, s z ñi M3

41 Ben mile: Ya benimle M2/ kıluñ: kıluñ M2//Yoḡsa üçüñüz de: Yoq dir isen Őoyle M2, Yoḡsa açlıqıla
M3

42 Ol müs lm n: m sl m n M3//ne kim: na kim M2, kim ne M3/didise: dedise M3

43 ol s zi bir bir didi: o bir bir ol s zi rev n M3//Ol mel  unıñ sözini hem s yledi: S yledi ol melḡunuñ
s zin tam m M3

* M1

44 İşidicek: İşid b M2, M3/çüñ   avrat:   avrat s zi M2, M3//Uşşı: D şdi uşşı M2, M3/ gitdi gid b
M2/didi: dedi M3

45 Yine: Yene M3/durdı: t rdı M2, M3//olub: t lub M2, M3/geldi: girdi M3/iler : i er  M2, i eri M3

46   Avrat eyd r zinhar iy ḡel l m: Didi zinh r evine ey maḡremim M2,   Avrat eyd r zinh r ey
maḡremim M3//İy: Ey M2, M3/ben m: benim M2, M3/dild r-i y rim: dild r-i y r M3/hem-dem m:
hem-demim M2, M3

- 47 Bunca yıldur hoş dirilürüz bilesin
Berü gel anlara uyma key şağın
- 48 Seni iblīs-i la‘īn aldamasın
Mālile ĩmānı terki itmeyesin
- 49 Ol cihānı bu cihāna şatmağıl
Dünya içün dīnini terki itmegil
- 50 Biz bu yoğsullığa rāzı olmışuz
Bu deme şükr-i řanā‘ at kılmışuz
- 51 Muğammed dīni gibi dīn şanda var
Yoğsulın günü gibi gün kanda var
- 52 Sen Muğammed dīnini elden şoma
Şağla ĩmānunu sen ‘ahdiñ şıma
- 53 Olmasun didüğini sen dutasın
Varup dīnüni dünyaya şatasın
- 54 Ol la‘īnüñ sözine uyma i cān
Cānı fidā eyle Muğammed dīnine sen

47 hoş dirilürüz: dirüldün M3/bilesin: senüñile M3//Berü gel anlara uyma gey şağın: Sen berü gel bu dinden dönmeñile M3

48 Mālile ĩmānı terki itmeyesin: Aldamasın malile terk itme dīn M2, Aldamasın seni terik itme bu dīn M3

49 dīnini: dīnüni M3

50 olmışuz: olmuşuz M2, olmuşuz M3//şükr-i řanā‘ at: şükrü şana‘ at M2, şükür řanā‘ at M3

51 Yoğsuluñ günü gibi gün kanda var M2, M3//Yā Muğammed dīni gibi dīn şanda var M2, M3

52 Şağla: Şağlayı gör M3/ĩmānunu: ĩmānını M2, M3/sen ‘ahdiñ şıma: ‘ahdiñi şıma M2, ‘ahdiñi şağın şıma M3

53 Olmasun: Ol nedür kim M3// Varup dīnüni: Dīni varub M3/dünyaya: dünyalığa M3

54 la‘īnüñ: la‘īniñ M2/sözine: sözün M2, sözün M3/uyma i cān: işitme yine M2, işitmeyene M3//Cānı: Cān M2, M3/fidā eyle: fedā olsun M2, fidā olsun M3

- 55 K̄o bizi sen alıgıla lelm
 Muammed d̄inine urbān olalım
- 56 Ol Muammed d̄ini zre kim ola
 Yārın anda manşıbı d̄izār ola
- 57 Ol mslmān  avratına dir szñ
 Açlıgıla nola h̄āli bu ızñ
- 58 Bizcileyin alıgıa ol dye mi
 İşbu yolda alıgıla le mi

[144b]

- 59 Ol ay yzly ala gzly ter-yürek
 Biz gibi alıgıa dymeye gerek
- 60 Ol nigārīn bu sözi d̄inler idi
 Cān içinde derdile iñler idi
- 61 Gördi h̄adden geçdi bunlarıñ sözi
 Bubasına söyledi ız kendisi
- 62 K̄ız eydür iy buba ölürsem nola
 Ben başımı omışam H̄a yolına

55 bizi: bize M2/lelm: lelim M2//Muammed d̄inine: D̄inimiz yoluna M2, Dinimiz yolun M3
56 anda: anıñ M2, M3/d̄izād: a lā M2, dizār M3/le: ola M2, M3
57 müsülmān: mslmān M3/ avratına: h̄ātuna M//Açlıgıla: İy söz illā M2, Ey söz illā h̄āli M3/h̄āli
 bu ızñ: h̄āli ızñ M2, ızññM3
58 alıgıla le mi: ben de lem diye mi M2, bende lem deye mi M3
59 yzly: yzly M3/gzly: gzly M3//Biz gibi: Gezin M3
60 nigārīn: nigār M2/sözi: sözleri M2//Cān içinde: Cānu dilden M2/ iñler: ağlar M2
61 Gördi: Gördü M3/geçdi: gecdi M2, M3/bunlarıñ: bunlarıñ M3//Bubasına: Babasına M2, M3/kendisi:
 kendzi M3
62 iy: ey M3/buba: baba M3//Ben başımı omışam: omuşam başımı ben M3/H̄a: bu M3/ yolına:
 yola M3

- 63 Ben miyem size muvâfık olmayan
Yâ Muhammed dîni üzre olmayan
- 64 Ben bu dînden ölürsem ayrılmayam
Cân virürsem ben dînümi kıomayam
- 65 Tıut buba sözimi işit sen benüm
Siziñ için kıurban olsun bu canum
- 66 Size bir söz diyeyin billâh dutuñ
İrte beni bazâra eltüñ şatuñ
- 67 Kıızum baña dime diñlemesünler
Bu işden nesne-hem añlamasunlar
- 68 Kıaravâşımdur bu şataram digil
Al bahâmı naqd-ile virüb yegil
- 69 Beni terk it dînüñi terk eyleme
Şakla dînüñi ciñhânda şirki eyleme
- 70 Dönme dîniñden şakıñgıl dînüñi
Kendü eliñle oda yakma cânuñı

63 M1

64 ölürsem: ayrılığa M3/ ayrılmayam: ırmeyem M3//virürsem: virem M3/ dînümi: dînime M3/
kıomayam: kııymayam M3

65 benüm: benim M2, M3//Siziñ: Sizuñ M3/canum: canım M2, M3

66 diyeyin: diyeyim M2, deyeyayın M3/ billâh: zinhâr M2/ dutuñ: tutuñ M2, M3//şatuñ: şatıñ M2

67 baña dime: dimenki baña M3/diñlemesünler: tañlasınlar M3//Bu işden nesne-hem: Bizim ģalimüz
dağı M3

68 Kıaravâşımdur bu: Bu kıaravâşdur M2, Kıaravâşdur bunu M3/şataram: şataruz M2/digil: diyeyin M2,
degil M3//Al bahâmı: Bahamı M2, Bahâm alub M3/naqd-ile: ni‘mete M2, tağıla M3/yegil: yiyeyin
M2, yigil M3

69 Beni terk it dînüñi terk eyleme: Dînüñi terkin itme eyle bani terkin M3//Şadıķ ol şıdıķıla dîñ eyle
perkiñ M3

70 dîniñden: dînüñden M3//Kendü eliñle oda: Öz elünle od M3/cânüñı: cânum M3

- 71 Bir kişiye vireceksin hōd beni
Karavaşımdur digil şatgıl beni
- 72 Var elet bazāra beni iy ata
Bazarda tellāle vir tā ki şata
- 73 Sōzüm işit ki maşlaşat öyledür
Ol cühüduñ boynuñ ur kim böyledür

[145a]

- 74 Çün işitdi işbu sözi atası
Eydür aña cānımuñ cānanesi
- 75 Göñlimüñ iglencesi görklü nigār
Hiç döye mi seni şatmağa cigār
- 76 Bu dilile niçe şatam ben seni
Dime şasret odına yağma beni
- 77 Kişi bağrın kese vara şata mı
Dağı gelüp hem uyuya yata mı
- 78 Ol kız eydür imdi pes ne kılalum
Niçe ‘ācizliđile yağılalum

71 hōd: hōz M3//Karaveşımdür: Karavaşımdur M2, M3/digil: diyü M2, deyu M/şatgıl beni: şat şağla dıni M2, M3

72 iy: ey M3//Bazarda tellāle vir: Dellāle viridi beni M3/ki: kim M3

73 öyledür: eyle durur M3//boynuñ: boynuñı M3/böyledür: yol urur M3

74 cānımuñ: ey canım M2, ey cānum M3

75 Göñlimüñ: Göñlüm M2, Göñlümüñ M3/iglencesi: eglencesi M2, M3//cigār: cigar M2, M3

76 Bu: Ne M3/niçe: nice M3//odına: oduna M3

77 vara: ilete M2, M3//Dağı gelüp hem: Dağı vara ol M2, Ol vera M3/yata mı: yāhud tate mi M3

78 imdi pes: pes imdi M2, beni işit M3//Niçe: Nice M2, Niçe biz M3

- 79 Üç kişiye yimege bir loğma yok
Sâkin olmaz nefsimüz olmasa tok
- 80 Şatmak olmaz dîni dünyâlığıün
Bağrımız miskinlik ile oldu hûn
- 81 Çünkü bu açlığa biz kayılız
Kaşdıla olmasun kâfir olavuz
- 82 Her ki ol kaşdı eyledi kendüzine
Öyle bil kim zâlim oldu özine
- 83 Gider imân şöyle kalur bi-gümân
Tâ ebed kalur tamuda cāvizân
- 84 Dîni dünyâyâ şatup ölme bi-dîn
Görmeyesin yarın ol tamuda bin
- 85 Dîn yolına şat beni şakla dini
Komışam yoluñıza baş u canı
- 86 Siz de beni terki idüñ dîn yoluna
Dîn ele girmeye oğul buluna

79 kişiye: kişiyiz M2, kişiyüz M3/yimege bir: katı bizde M2, kanı bizde M3/yok: küt M2//olmasa: olmazsa M3/yok: küt M2

80 dünyâlığıün: dünyâlık için M3//Bağrımız: Can ciger M3

81 kayılız: kalavuz M2, M3//Kaşdıla olmasun: Ol sevün kaşdıle M2, Kaşdıle ki vara M3/ olavuz: olavun M2

82 ki ol: kim M3/eyledi: ide M3/kendüzine: kendi özüne M3//özine: özüne M3

83 bi-gümân: bi-kemâl M3//cāvizân: cāvidân M2

84 M1

85 yolına: yoluna M2, M3//baş u canı: baş-ı canı M3

86 terki idüñ: terk idüñ M2, terki idüñ M3//ele girmeye: bulunmaya M2, bulunmaz M3/oğul: oğul kız M2, oğlile kız M3

- 87 Anası nāçār olup uydı söze
Kızını şatmağa hem virdi rızā
- 88 Ger şatarsañ kızımı şeherliye şat
Ġaribiñ alma bey^ç in yabana āt

[145b]

- 89 Şarluya şat kim yüzün göre duram
Vaḳtı bārī sözün işide duram
- 90 Sözün ol üçleri ḳodı yarına
Kim kızın elete Dımışḳ bāzārına
- 91 Tā karavaş gibi kızını şata
Aldı vardı bazara gör kim şata
- 92 Kızını çün virdi tellāl eline
Yā İlahī kimsenüñ ‘ayāline
- 93 Dünyada hirgiz bu ḥālet gelmesün
Kimsene hiç böyle miskīn olmasun
- 94 Çüñ kızını şatmağa virdi ġarīb
Didi iy tellāl sözimi key işit

87 uydı: geldi M3//şatmağa: şatılmağa M3

88 şatarsañ: şatariseñ M2/kızımı: kızımı M2, M3/şeherliye: şeherlüye M2, şehirliye M3//Ġaribiñ: Ol ġaribiñ M2, M3/alma bey^ç in: bey^ç ini M2, M3

89 şat kim yüzün göre: şat kim görevüz yüzünü M2, şat kim göre M3/duram: ṭuram yüzün M3//Vaḳtı bārī: Vaḳteha M2, Vaḳta bārī M3/sözün işide duram: kim işideyim sözünü M2, işide ṭuram sözün M3

90 Sözün ol üçleri: Ol gün ol işi M2, M3/ḳodı yarına: ḳodılar yārına M2, M3//elete: ilte M2, ilete M3/Dımışḳ: Demışḳ M3

91 karavaş: karavaşlar M2, M3//şata: nite M3

92 çün: iltüb M2, ol M3/tellāl: dellāl M2, delālle M3//Yā İlahī: İlahī virme M2/kimsenüñ: kimse M2

93 hirgiz: hergiz M3//böyle: şöyle M2, M3

94 ġarīb: yigid M2, yigit M3//iy: ey M2/tellāl: dellāl M2, delālle M3/sözümü key işit: benim sözüm işid M2, M3

- 95 Şarludan ayruğa kızım satmağıl
Kim ğarīb ile şaķın bey^ç itmegil
- 96 Aldı tellāl eline kıldı mezād
Şarluden hiç kimse kılmadı ziyād
- 97 Şarlu halkından müşterī olmadı
Ol ħuriyi kimse şatuñ almadı
- 98 Gerçi bunlar tedbir itdi serserī
İlla Tañrı taķdiri böyle idi
- 99 Müşterī oldu kızına bir ğarīb
Ol daħı bir gözlü idi kör ^ç acīb
- 100 Ol ğarībün bir idi hemān gözi
Anasından öyle toğmışdı özi
- 101 Şol kadar kim müşterī oldu ğarīb
Aldı anı atasından ol yigit
- 102 Viridi kızını ol ğarībün eline
Aldı kızını uğradı yigit yolına
- 103 Hōca aldı ol kızını tā kim gide
Şatun aldı diler eve ilete

95 Şarludan: Şehirlüden M3/ayruğa kızım: ğayrı kişiye M2, artık kişiye M3//Kim ğarīb ile şaķın: Gey şaķın ğarībliğe Ğarībliğe gey şaķın M3
96 tellāl: dellāl M2, M3/eline: ol kızını M2//Şarluden: Şehirlüden M3/hiçkimse:hiçkimesne M2, kimse M3/kılmadı: kılmaz M2/ ziyād: mezād M2, murād M3
97 Şarlu: Şehir M2, Şehirlü M3/ halkından: halkında M2/müşterī: haberdār M2, ħari-dār M3//Kimse: şarlü M2
98 itdi: idiser M3/taķdiri: taķdiridür M2, gör ne taķdir M3/böyle idi: ileri M2, idiser M3
99 oldu kızına: ol kıza M2// kör: gey M2/^ç acīb: ^ç aceb M3
100 ğarībün: ğarībün M2// toğmışdı: toğmışdı M2/özi: kendözi M3
101 anı: kızını M2/ol yigit: yalvarub M2, yalvarıb M3
102 ğarībün: ğarībün M2, M3//yigit: ol M2, M3
103 ol: tā ki M2/ tā kim: ol M2//diler: diler ki M2/ilete: ilede M3

[146a]

- 104 H̄oca baña bir sa‘ at destūr varam
Anlarile tā ki helällik dileyam
- 105 Ol kişigim kim beni şatdı saña
Küçücekden gelmişidim yanına
- 106 H̄aqqı vardır benim üzerimde çok
Keremünden destur olsun dime yok
- 107 Yürü var iglenme tiz gel girü
Varacağımız ırāk yerdür yürü
- 108 Girü tiz gel varacağ yerimiz ırāk
Girü tiz yanına gel eyle yarağ
- 109 Çün beşāret kıldı K̄urān’da mübīn
Z̄āyi‘ olmaz didi *ecre’l-muhsinīn*
- 110 Z̄āhirini gör ne zahmetdür anuñ
Bātınını gör ne rahatdur anuñ
- 111 Ben şatıldum Muştafa’nın ‘ aşkına
Daği cānum qurban olsun yolına

104 M2: Döndi aña eydür ey mäh-ı münīr

H̄oca bu sa‘ at bana destūr vir

M3: Döndi aña dedi ol mähı Münir

H̄oca baña bir sa‘ at destūr vir

105 M2, M3: Tā helällik dileyem varub aña//Ol kişiden kim beni şatdı saña

106 Ol kişinüñ üzerimde h̄aqqı çok M2, M3//Keremünden: Lütfuñuzdan M2, M3/olsun: ola M2

107 M1

108 Virdi destūr var didi ??? M2, Virdi di destur yürü var eglenme tiz M3//Girü gel kim tiz giderüz yola
biz M2, Girü gelgil gidevüz yola biz M3

109 M1

110 M1

111 şatıldum: şatıldım M2//Biñ cānım olsa virem din yoluna M2, Biñ cānım varısa fida ‘ ışkına M3

- 112 Geldi irdi bubasına ol nigār
Olmışdı gözleri yaşı buñār
- 113 Didi buba gönilden sevgüm çıkār
Ol Muḥammed dīni üzre üstüvār
- 114 Ol baña eylik şanan cānım anam
Mihribānım sevgülü cānım anam
- 115 Faqr elinden göyniyüb bişmiş anam
Fırkatimüñ bārına düşmiş anam
- 116 Gözleri yaşına ğarķı olmuş anam
Ḳuzucağını yavu kılmış anam
- 117 Hasretümden yüregın yaķan anam
Çevre yaña yollara baķan anam
- 118 Beni şatdurmağa göndaran anam
Derdile bağrını deldüran anam

[146b]

- 119 Beni yavu kılub bulmayan anam
Kanda gitdügimi bilmeyan anam

112 M1

113 Sen benim sevgümü gönülden çıkār M2, M3// Ol Muḥammed: Ḳıl Muḥammed M2, M3/dīni üzre üstüvār: dinini sen ihtiyār M2, dinini üstüne var M3

114 şanan: iden M2/cānım anam: benim anam M3//Mihribānım: Mehribānım M3/cānım: cānum M3, Fırkatimüñ oduna düşen anam M2

115 bişmiş: bişen M2//Mihribānım sevgülü canım anam M2, bārına: nārına M3

116 ğarķı olmuş: ğarķ olmuş M2, ğarık olmuş M3//Ḳasretimden yüregın yaķan anam M2

117 M1, M3

118 göndaran: göndüren M2, M3//Derdime bağrını toğradan anam M2, Şehirlüye şat deyü işmarlayan anam M3

119 Yavı kılub beni bulmayan anam M2//gitdügimi: gitdigimi M2, gitdügümü M3

- 120 Furqatum aġusını ien anam
Düşinde görmegile geen anam
- 121 Beni ġurbet iline şalan anam
Gıtdüğim yola baķaķalan anam
- 122 Yetdüğim yerleri gözleyen anam
Kendü derdinde baķaķalan anam
- 123 Boynuñ iġüb yollara baķan anam
Furqatuma kendüzin yaķan anam
- 124 Şehrlüye şat deyü işmarlayan anam
Ġaribe şatma deyü işmarlayan anam
- 125 Beni řatmaġa rızā virmeyen anam
Yüzime baķub baña doymayan anam
- 126 Ķorķıduġına aġır uğrayan anam
Şehri içinde arayub bulmayan anam
- 127 Eseñ ġal imdi benüm canım anam
Var işitmesün bu efķānım anam
- 128 Ger şorar olursa senden ġālimi
Diyessin kim ġoşçedür aġvālimi

120 Furqatum aġusını içen: Furqatumuñ aġusın içen M2, M3//Düşinde: Düşde M2, M3/geçen: ġoş geçen M2, M3

121 Kendi ardımdan baña baķan anam M2, Kendü ardımdan baķaķalan anam M3

122 Yetdüğim: Yatduġum M2, Yetdüğüm M3/yerleri: yirleri M2, M3//Gıtdüğim yirleri izleyen anam M2, Gıtdüğüm yolları izleyen anam M3

123 M1, Beni añubani aġlayan anam M3//Furqatum elinden inleyen anam M3

124 M1

125 M1

126 M1

127 M1

128 Ger şorar : Ger baba şorar M3//Diyessin kim ġoşçedür: Diyessin kim ġoşçdur diyü M2, Deyessin ġoşçdur deyü M3

- 129 Bir yigit şarlu digil aldı şatun
Dir ki anı ilete idine hatun
- 130 Zinhar iy buba şorarsa ol saña
Niçe ton geydürdi dirse ol saña
- 131 Ebrişüm geydürdi diyasin tonı
Tâ ki ğuşşa ile geçmeye günü
- 132 Digil aña zinhar evden çıkmasun
Kız ‘ayâli yüzine hiç bakmasun
- 133 Nitekim kızlar göre benüm gibi
Tuţuşa hasret odına yüregi

[147a]

- 134 Aralarında beni hem görmeye
Gide ‘aqlın kendisini dirmeye
- 135 Gözi çevre yaña yollara baқа
Derd-i hasret anı odlara yaқа
- 136 Göresi gelüb beni ister ise
Kime şatduñ baña göster dirise
- 137 Zinhar anıñ yüzine peg bakmağıl
Ya bir gözi anıñ yokdur dimegil

129 şarlu: şehirlü M3//Dir ki: Diler M2, M3//ilete idine: evine ide M2, idine vara M3

130 iy buba: ey baba M2, M3//şorarsa ol saña: şorarısa saña M3//Niçe: Nice M2//ton: tonlar M3//geydürdi: geydürdiler M2, M3//dirse ol saña: dirse saña M2, disen aña M3

131 Ebruşem giyürdi cümle tonunu M2, Cümle epvişem geyürdi degil tonı M3//ğuşşa ile: ğuşşayıla M3

132 Digil: Söyle M3//‘ayâli: ‘ayâlleri M2, ‘ayâller M3//yüzine: yüzüne M3

133 benüm: benim M2//Hasret odına tuţuşa yüregi M2, Hasret oduna tuţuşa benüm gibi M3

134 hem: ol M2, M3//‘aqlın: ‘aqlı M2, M3//kendisini: kendüni M2, kendüzini M3//dirmeye: diremeye M2

135 Gözi: Göz M2, M3//çevre yaña: çevüre tâ ki M2, ura ta ki M3

136 şatduñ: şatduñ M2//dirise: derise M3

137 peg bakmağıl: çığırmağıl M2, çağırmağıl M3//Kaқыub sen hem señuben urmağıl M2, Kaқыub suñub anı urmağıl M3

- 138 Anamuñ hâtırına doğunmağıl
Zinhar anı kaçıyuben ben urmağıl
- 139 Atalarıñ sevdügi oğlandurur
Kız ‘ayâlleri analar cānidur
- 140 Anasından ayrılıcağ kızılar
Anaları miler anı üzeler
- 141 Gör bu dünya içre sen neler olur
Kuzusından ayrılan miler olur
- 142 Kuzıdañ ayrıldı o da mileye
Çevre yaña gözleyüben dileye
- 143 Emanet olsun buba canınçüñ
Hâtırın yıqma anıñ benimçün
- 144 Dağdum adum işde ben qaravaşe
Bilmezem ki ne geliser bu kara başa
- 145 Ayruluğ düşdi yabaçun eyleye
Nice melhemler ola bu yaraya
- 146 Bir dağı yüziñüzi görmem mi ben
Yâ ğarîbliğde varup ölem mi ben

138 M1

139 Atalarıñ: Atalaruñ M3/sevdügi: sevdigi M2/oğlandurur: oğlanıdur M2, M3//‘ayâlleri: ‘ayâller M2, M3/analar: analarıñ M2, analaruñ M3

140 ayrılıcağ: ayrılıub çün M2, ayrılıcağ M3//miler: meler M2

141 M1, bu dünya içre sen: eği şu dünyada M3//miler: meler olur M3

142 M1, Kuzıdañ: Kuzudan M3/o da: oñsuz M3//gözleyüben: gözedüben M3

143 M1, buba: baba M3/canınçüñ: cānu niçüñ M3

144 M1, Adımı dağdım ben üş qaravaş M3//geliser bu: gele dağı M3

145 M1, Ayruluğ: Çün ayrılık /yabaçun eyleye: ata araya M3//melhemler: melhem M3/ola: buña M3

146 yüziñüzi: yüziñizi M2, yüzüñüz M3/görmem mi: görem mi M2, M3//varup: varub M2, M3

147 Ğaribligde ata ana özleyem
Görmeyem dört yaña yollar gözleyem

148 Bu yañadan yıllar ese sesleyem
Ata ana ousını isteyem

[147b]

149 Yıl götüre meger ouñuz baña
İmdi buba elvida^ç olsun saña

150 Ben niçe kim adlu candan ayrılım
Var kıyas eyle ki hâl niçe ölem

151 Öyle didi bubasına ol nigâr
Ağladı niçe zaman ol zârı zâr

152 Atasın esenleyüb durdı uru
Hocasınıñ yanına nite geldi giru

153 Hoca ile ünkü kız girdi yola
aldı anda atası saal yola

154 Gözini yumdu udağın tepserü
^çAvratınıñ yanına geldi girü

147 ata ana özleyem: anam atam üzleyemM2, atam anam üzleyem M3//Görmeyem: Görmeyüb M3

148 M1, Bu yakadan yıl esdüge şöleyem M3//isteyem: yeyleyem M3

149 meger ouñuz baña: ouñuz meger baña M2, M3//buba: baba M2, M3/elvida^ç: elveda^ç M2, M3

150 Ben: Ten M2, M3//niçe kim adlu: nice kim adlu M2, M3/ayrılım: ayrılır M2, ayrıla M3//eyle ki: it gör ki M2, M3//niçe ölem: nice olur M2, nice ola M3

151 didi bubasına: didi atasına M2, dedi babasına M3//Nice zaman ağladılar zârü zâr M2, Nice zaman ağladı ol zârı zâr M3

152 durdı: ırdı M2, M3//Hocasınıñ: Hocasınıñ M3//yanına nite: atına M2, M3

153 Hoca ile: Hocasıla M2, Hocayile M3//anda: ana M3

154 Gözini yumdu udağın tepserü: Gözi yaşlu hem udağı tebserü M2, Gözi yaşlu utağı debserür M3//^çAvratınıñ: Hâtunınıñ M3//yanına: atına M2, M3/girü: girür M3

- 155 Ꞥodı ‘ avrat öñine ol altunı
 Çünkü ‘ avrat baꞤuban gördi anı
- 156 Altunı gördi kızını görmedi
 Uşşı gitdi ‘ aꞤlını diremedi
- 157 Çüñ yanında görmedi ‘ avrat işin
 Nāgehān eyledi bir āhı enīn
- 158 Dutdı bilin zārı Ꞥıldı iñledi
 İy diriġa mūnisim Ꞥanı didi
- 159 Kanda bulam iy gözüm nūrı seni
 Kendü elimle nice zāy itdüm seni
- 160 Yā nigārım ger görünmezse göze
 AꞤça digil bu Ꞥara gündür bize
- 161 İy adın Ꞥaravaşa daꞤan Ꞥuzı
 Kendüzini ġurbete atan Ꞥuzı
- 162 Naşihatlar hem bize iden Ꞥuzı
 Kendü özin ihtiyar iden Ꞥuzı
- 163 Kendüsini ile yar iden Ꞥuzı
 Esen Ꞥaluñ deyi söyleyen Ꞥuzı

155 ‘ avrat öñine ol: ‘ avratı önünde M2, M3//‘ avrat: ġātūn M3/baꞤuban: baꞤıban M3/gördi: gördü M3

156 ‘ aꞤlını diremedi: düşdi ‘ aꞤlını dirmedi M2, ‘ aꞤlını dirmedi M3

157 M1

158 Dutdı: Tutdı M2, M3/zārı: vardı M2//İy: Ey M2, M3/didi: dedi M3

159 iy: ey M2, M3//Kendü elimle nice zāy itdüm seni: Kendi elim ile zār itdüm beni M2, Kendi anu milerde itdüm ben seni M3

160 Yā: Tā M2, Ey M3/görünmezse: görünmeseñ M2, görünmezseñ M3//digil: degil M2, M3

161 İy: Ey M2, M3/adın: adını M2/Ꞥaravaşa daꞤan: Ꞥaravaş didüren M2, Ꞥaraveşe dedüren M3//Kendüzini ġurbete atan Ꞥuzı: Dīn bahāsın bize yidüren Ꞥuzı M2, Bahasın bize yidüren Ꞥuzı M3

162 M1

163 M1

[148a]

- 164 Bahasıla bizi  oylayan  uzı
Kendüsini ğurbete şalan  uzı
- 165 Şehri içinde seni şöyle yedeler
 araveşdür deyüben ğükm iderler
- 166 Ana digil saña düşmân olmışam
Cigerümi derdile ğön  ılmışam
- 167 Od olsun baña bu altun gümüş
Ana mı olur  ayâl şatub yemiş
- 168 Eyledir  ağlı gider nidem saña
Ol eri miskîn nazâr eyle aña
- 169  Avratımı öyle gördi  ıldı âh
Didi İyvâh işimüz oldu tebâh
- 170  ızum elden gitdi  avratum bile
İy dırığa işimü virdim yile
- 171 Didi kim İy şâni u şems-i  amer
 ullaruñ cümle bilürsin ğayr-ı şer

164 M1

165 M1; Şehri: Şehrü M3/yedeler: yidiler M3// araveşdür:  aravaşdur M3, deyüben: bu deyü M3, ğükm: ğüküm M3

166 digil: degil M2, M3/olmışam: olmişem M2, olmuşam M3// asretiñden şöyle bîcân olmişem M2; Cigerümi: Cigerimi M3/ğön:  an M3

167 Od: Odlar M2, Od göz M3/bu: ol M2/gümüş: gümüş M2, M3//olur: olmuş M2, var M3/ ayâl şatub yemiş:  ayâl şatmış yemiş M2,  ayâlin şatdurmuş M3

168 Eyledir: Öyledir M2, M3/nidem: ne edem M3//Ol eri: Ol adı M2/eyle: eyler M2, ider M3

169 âh: zâr M2, itdi M3//Didi: Dedi M3/İyvâh: vâh M2, eyvâh M3/işimüz: kim işimiz M2, kim işüm M3/tebâh: destebâh M3

170 M1;  avratum bile:  avratımile M3//İy: Ey M3/işimü: işüm M3/virdim: virdüm M3

171 M1; Didi: Dedi M3/İy: ey M3/şâni u: şâfi  M3// ullaruñ:  ullarınuñ M3/cümle:  atırın M3/bilürsin: bilen hem M3/ğayr-ı şer: ğayru şer M3

- 172 Hāzıru ve nāzırsın āhır bu işe
Bir meded ir gör baña qadir işe
- 173 Dilerem ben düşmişi qaldurasın
Aḥmed'e bu sırrı sen bildüresin
- 174 Arpa etmegine qarın toymayan
‘Ali’yi yollara hem gözci qoyan
- 175 Kīn cihānı getdüye zindān iden
Ṭamuya gitmesün deyü efgān iden
- 176 Yanmağa gidenleri girüsine dönderüb
Gözlerini giryañ iden götürüb
- 177 Hāḳḳ’a tazarr‘ular ider suçların
‘Afv itdürüb ihsāñ iden günāhların
- 178 Elin alub ‘āḳıbet ümmetinüñ
Şefa‘atler idiser biz ‘āşinüñ
Yeri cennet yoldaşın rızvān iden*

[148b]

- 179 Muştafā ‘aşḳına şatıldı kızum
‘Avratuma daḫi göynür bu özüm

172 Hāzıru ve nāzırsın: Didi qādırsın M2//baña qadir işe: bu miskīn qalmışa M2, biz ‘aciz qalmışe M3

173 Aḥmed’e bu sırrı sen: Bu işi Muḥammed’e M2, Muḥammed’e bu işi M3

174 M1

175 M1

176 M1

177 M1

178 M1

* M1

179 M1; kızum: kızım M3//‘Avratuma: ‘Avratımdan M3/göynür bu özüm: çekindi kendözüm M3

- 180 Kız atası Hâzrete dutdı yüzin
İşit imdi kız ile hoca sözün
- 181 Aldı ol kızını götürdi hocası
Şatun aldı hâlin idem niçesi
- 182 Kudretile çün hoca irdi eve
Kapuyı açar idi ive ive
- 183 Bir hoca ki komşucağı varıdı
Ol yigidi gey katı sever idi
- 184 Yigidiñ katına geldi irişdi
Anunile kocuşuben görüşdi
- 185 Hoca yigidi evine kığırdı
Ol dahî sözünü şımayub vardı
- 186 Ol gece vardığı yerde ol yigit
Yatur anda bu sözümü gey işit
- 187 Ol giçe kızuñ katına varmadı
Ol hûrinuñ şöhetine irmedi

180 dutdı: tıtdı M2, döndi M3//İşit: İşid M2/kız ile hoca: hocayile kız M3/sözün: sözün M2

181 Aldı: Dedi M3/hocası: hocayı M3//idem niçesi: idem nicesi M2, eydem nicesi M3

182 Kudretile: Kurtula M3

183 Bir hoca ki: Ol yigidiñ M2, Bu hocanın M3

184 Yigidiñ: Yigidüñ M3/geldi: gelüb M2, M3/irişdi: irişüb M2// kocuşuben: koca koca M2/görüşdi: görüşüb M2

185 Hoca: Ol giçe M2/evine: eve M2/kığırdı: çağırub M2, kığırur M3//sözünü şımayub vardı: sözün şıyamaz buyurub M2, sözün şıyamayub varur M3

186 gece: gece M2/ vardığı yerde ol: vardığı evde ol M2, bil vardığı bizde M3//sözümü: sözi M2, M3/gey işit: sen gey işid M2, sen ger işit M3

187 giçe: gece M2, gece M3/ kızuñ: kızuñ M3

- 188 Yigit anda yaşduğa çün baş kodı
Uyquya vardı ‘aceb bir düş gördi
- 189 Kim görür düşinde Muḥammed gelür
İki cihān serveri Aḥmed gelür
- 190 Geldi ol giçe aña faḥrī cihāñ
Kim anuñçün oldı bu kevn-i mekāñ
- 191 Yanına geldi anıñ ol Muṣṭafā
Müctebā vü Mürtezā vü yā Safā
- 192 Cemalin gördi çün bedr-i aya beñzer
Ol siyāh ebrūları yaya beñzer
- 193 Görgülü yüzinde düter bedir tamām
‘Āşıkıdur cümle anuñ ḥāş ü ‘ām

[149a]

- 194 Yüzi nūrından ḥacīl şems ü kamer
Lezzeti luṭfindan olmışdur şeker
- 195 Ebu Bekir ve ‘Ömer ‘Oşman ‘Alī
Aḥmed ile bile dörți yārenleri

188 Yigit: Yigid M2/kodı: urur M2, M3//vardı: varur M2, varub M3/‘aceb bir: ‘acāyib M2, bir ‘aceb M3/gördi: görür M2, M3

189 Kim görür: Gördi düşünde M2, M3/Muḥammed: Resulullāh M2, M3//serveri: güneşi M2/Aḥmed: ol māh M2, M3

190 M1; giçe: gece M3//oldı bu kevn-i mekāñ: olubdur günimeña M3

191 Yanına: Ɔatına M2, M3/ol: çün M3//yā Şafā: esfiyā M2

192 M1; Cemalin gördi çün: Gördi anıñ yüzi M3//Ol siyāh ebrūları: Alnında kara kaşlar M3

193 M1

194 M1; olmışdur: almışdur M3

195 Ebu Bekir ve: Ol Ebu Bekri M2, Ebu Bekir M3//Aḥmed ile: Muṣṭafā ile M2, Muṣṭafā’yıla M3/bile dörți yārenleri: bile yārenleri M2, M3

- 196 Çün irişdi ol yigidüñ katına
Muştafa baqdı anuñ şüretine
- 197 Ol yigitde bildi bunları tamām
Şefkatile Muştafa virdi selām
- 198 İki ‘ālem fahrini gördi yigit
Zehi cāndur kim aña irdi yigit
- 199 Muştafa eydür ki bildüñ mi beni
Yigid eydür niçe bilmeyam seni
- 200 Sensin āhir ol Muḥammed bī-gümān
Dostılıǵıña yaradıldı bu cihān
- 201 Didi peyḳamberim şoluḳ sa‘ at aña
Yā yigit bir ḥācetüm vardur sana
- 202 Alduñ idi qaravaş kim şatun
Yā baña baǵışla ya vir gel şatuñ
- 203 Cennet içre saña ḥūrīler viram
Azad eyle ol kıızı saña direm
- 204 Ümmetimdür bu şatılan qaravāş
Yoluna terki idübdür cān u bāş

196 yigidüñ: yigidiñ M3//anuñ şüretine: anıñ şuratına M2, M3

197 yigitde: yigid M2, yigit M3/bunları: buları hep M2, M3//Şefkatile: Şef atile M3

198 M1; ‘ālem: cihān M2//Zehi cāndur kim: Zī ganīmet ki M2

199 M1; niçe bilmeyam: nite bilmeyem M2

200 M1; Dostılıǵıña: Dosdılıǵıña M2/bu: dü M2

201 M1

202 M1; Alduñ idi qaravaş kim şatun: Ol qaravaş ki aldın dün M2//Yā baña baǵışla ya vir gel şatuñ:
Baña baǵışla yaḥud virgil şatuñ M2

203 M1; Cennet içre saña ḥūrīler virem: Cennet icre bulasın ḥūrī kuşur M2//Azad eyle ol kıızı saña direm:
Ol kıızı āzād idüb terkin ur M2

204 M1; bu şatılan: ol degildür M2//Yoluna terki idübdür cān u bāş: Dīn yoluna ḳodılar cānile bāş M2

- 205 Cānına kıydı dinine kıymadı
Dostı koyub düşmana ol uymadı
- 206 Dostı için cāna kıyanlar şāz olur
Kulñan dost ʿ aşkına āzād olur
- 207 Saña dilek ide geldüm ben anı
Din yolında ol qaravāş olanı
- 208 Dilerim ki anı baña viresin
Ne dilerseñ maqşudña iresin

[149b]

- 209 Çünkü sen dilek ide geldiñ baña
Ben qaravāş nola virmeyem saña
- 210 Yigit eydür iy nebiler begi
Ben zaʿ ifũñ var saña bir dilegi
- 211 Yā Resūlallah eger halka yarın
Dir isem gördüm nebiler serverin

205 M1; Dostı: Dosdı M2/düşmana ol: düşmanına M2

206 M1

207 M1; M2: Dīni yolunda qaravāş olanı

Saña dilek itmege geldim ben anı

208 M1; M2: Tā ki sen de maqşudña iresin

Dilerim ki anı baña viresin

209 M2: Bir qaravāş ne ola virmeyem saña

Çünkü dilek ide geldiñ sen baña

M3: Çünkü sen itdũñ anı dilek baña

Yā Resūl bağışlaram anı saña

210 M1; Yigit: Yigid M2/iy nebiler begi: nebilerin biñreñi M2//zaʿ ifũñ var saña: zaʿ ifiñ saña var M2

211 eger halka yarın: işitgil şimdi sen M3//Dir isem gördüm nebiler serverin: İki cihān faħrini gördüm desem M3

- 212 Ben bilürem Һalkı inanmazlar baña
Nola bir nişan viresin sen baña
- 213 Ol yigidüñ bir gözi köridi
Niçe yıllar şöyle kim yek nür idi
- 214 Mübarek elin digürdi Muştafa
Rüşen oldı gözleri buldı şafa
- 215 Nāgehān açıldı ol körçe gözi
Toldı ol dem toprağa sürdi yüzi
- 216 Eydür imdi yā Resūlallah kıızı
Kıldum āzād varsın imdi kendüzi
- 217 ‘Aşkıla daħi fidā kılam anı
Saña Һurbān eyleyem cānu teni
- 218 İy ‘aşiler derdine dermān iden
Oğlını ümmetine Һurbān iden
- 219 İy vücūdı raħmeten li’l-ālemīn
İy Çalabuñ cümle gencine emīn

212 Ben bilürem: Bilürem ben M2; M3: İtmeyeler bu Һalk şaye aña

Yā Resūl sen bir nişan virgil baña

213 M1; yigidüñ: yigidiñ M2/gözi köridi: gözi hem köridi M2//Niçe: Nice M2/kim yek nür idi: körce yürüdi M2

214 digürdi: degürdi M2//Rüşen oldı: Oldı rüşen M2/buldı şafa: virdi ziyā M2

M3: Mübarek ağrı yarın ol dem aldı

Hemen yigidiñ gözüne çaldı

215 körçe: körce M2//Toldı: Tırdı M2; M3: Bayağıdan rüşen oldı gözleri

Hađ Resūlsin demek oldı sözleri

216 M1; M2

217 M1; ‘Aşkıla: Sana M3/anı: canum anı M3

218 M1

219 M1

- 220 Söyleriken Resulullah revān
Uyğudan uyanı geldi ol zamān
- 221 Çün uyandı uyğudan ol kendüzi
Bağdı gördi görmiş ol körce gözi
- 222 Şāz oluben şöyle sevindi canı
Mu' cize kıldı gör ol sulṭanı
- 223 Durdı ol dem abdesti alub oturur
İrteye degin şalavāt götürür

[150a]

- 224 İrte oldı yigit durdı uru
İve ive ol kıza geldi giru
- 225 Gördigi vaqtin gönül virmişidi
An iñ için çok bahā virmişidi
- 226 Biñ kızıl şaymışıdı aña bahā
Çün gönül virmişidi hem ol şahā
- 227 Geldi gördi yine anıñ yüzini
Diñle imdi yigidiñ sen sözini
- 228 Didi ' aşkıdan cigeri kebab olan yār
Muḥammed dīnine doğrı duran yār

220 Söyleriken: Dağı söylerken M2/Resulullah: ol Resul oldı M3/revān: ' ayān M2, M3

221 uyğudan ol: uyğusından M2//körce: kör M3

222 Şāzoluben şöyle sevindi canı: Yine mu' cize kıldı cihān sulṭanı M2//Mu' cize kıldı gör ol sulṭanı: Şād oluben şöyle sevindi şöyle canı M2, Gör ne mu' cizāt kıldı cihān sulṭanı M3

223 M1; Durdı ol dem: Turı geldi M3/alub: aldı M3//götürür: getirür M3

224 yigit: ol yigid M2/durdı: turdı M2, M3//girü: gerü M3

225 M1; Gördigi: Gördügi M3

226 M1; Çün: Can M3

227 anıñ yüzini: ol anıñ yüzün M2, M3// sen sözini: aña sözün M2, M3

228 M1; M3: Ey ' ışkından ciger kebab olan yār

Gözüm görmesine sebep olan yār

- 229 Din yolında başı terkin uran yār
Benüm görmez gözimi gördüren yār
- 230 Beni faḥri cihana irgören yāz
Atasıla anasın zār iden yār
- 231 Şatılıb ḳurbet iline düşen yār
Baña adın karavaş didüren yār
- 232 Didügime peşimān yıduran yār
Bağrını furḳat odıla dolduran yār
- 233 Kimin ağladub kimini güldüren yār
Kendüzin ğurbet eline atan yār
- 234 Sīnesin ḥasret odına düten yār
Ḳul olub şatılıb boynun buran yār
- 235 Kimsin āḥir seninçün Muştafā
Geldi baña ol Resūli yā şafā
- 236 Düşde gördüm ben cemālini anuñ
Ne kişisin nedür aḥvalüñ seniñ

229 M1

230 M1; M3: Atayıla anayıla rāz iden yār
Şatılıben ğurbetliğe giden yār

231 M1; M3: Baña adın ḳaravaş didüren yār
Didügüme peşimān yidüren yār

232 M1

233 M1

234 M1; M1 nüshası 150a'da sayfanın kenarında kırmızı mürekkeple "Benüm dertlü bağrıma pare öden yār" yazılıdır.

235 Kimsin āḥir: Ne kişisin ki M2, Kimsin eḫi M3//Resūli yā: Resūl bin M2, Resūlü yār M3

236 M21; anuñ: anıñ M3// aḥvalüñ: adıñ M3

- 237 Faḥri âlem bu gice geldi baña
Gözimi açub dilek itdi baña
- 238 Hûri misin yâ ferîşte iy yâr
Ne kişisin vir baña doğrı ḥaber

[150b]

- 239 Billah iy yüzi kamer bağı güli
Bir baña ḥâl eylegil bu müşkili
- 240 Ol kıız aña didi kendü ḥâlini
Ata ile ol cühud aḥvâlini
- 241 Ata ana gey faḫîr olduğını
Cühud anlarıñ halin bildüğini
- 242 Cühud anı kığırub ṭoyladıđun
Dün dininden deyü ben söyledüğün
- 243 Dün dininden gel bu dine didüğin
Ḳızuñı vir malı al didüğin

237 Bu gice geldi cihân faḥri beni M2; Faḥri âlem: ʿ Âlem faḥri M3/gice: gece M3//Gözimi: Gözüm M2, M3/itdi baña: eyledi seni M2, kıldı seni M3

238 yâ ferîşte iy yâr: yâ ferîşte ey nigârM2, yâ ferîşte mi ey yâr M3//vir baña doğrı ḥaber: di baña doğrı ḥaber M2,baña degil sen ḥaber M3

239 Billah iy yüzi kamer bağı güli: Billah ey yüzi bağı irem güli M2, Billahi ay yüzi idem bağı güli M3//Bir baña ḥâl eylegil bu müşkili: M2, Bermenaḥâl ḥâl eylegil bu müşküli M3

240 didi: dedi M3//Ata ile: Atasıla M2, M3

241 M1

242 Cühud anı kığırub ṭoyladıđun: Cühud anıñ çığırub ṭoyladıđun M2, Cühud anı kığırub ṭoyladıđın M3//Dün dininden deyü ben söyledüğün: Gel diniñden dön diyü söylediğinM2, Gel dininden dön deyüb söyledüğün M3

243 M1; Dün dininden gel bu dine didüğin: Dön o dinden bu dine gel diriken M3//Ḳızuñı vir malı al didüğin: Ḳızuñı vir bunca mal al deriken M3

- 244 Anası miskīn bu sözi işidüb
Yere düşüb ‘aqlı başından gidüb
- 245 Didi қо bu faķir odında ben yanam
Dünyâ için Һаша dinimden dönem
- 246 Dīn yolunda canımız olsun fidā
Kim MuҺammed dīnini elden komā
- 247 ‘Āciz oldı çünkü bu bī-çäreler
Derdilerine bulmadı hiç dermāneler
- 248 Karavaşdur deyü ben şatīn beni
Yek bahamı dīn için şaklañ dini
- 249 Kız aña bir bir Һaber virdi iy yār
Gözlerinden Һan aķar sanki buñār
- 250 Öyle didüm atama ve anama
Ol sebebden raħmet olsun cānıma
- 251 Çün yigit işitdi kızın sözini
Ağlamaқdan düşdi yere yüzini

244 M1; bu sözi işidüb: bunı işitdügin M3// Yere: Yire M3/başından: başdan M3/gidüb: gitdügin M3

245 M1

246 M1

247 ‘Āciz oldı çünkü bu bī-çäreler: ‘Āciz olub āħir ol bī-çäreler M2, ‘Āciz oldı çün kim nunı çäreler M3//Derdilerine bulmadı hiç dermāneler: Dertlerine bulmayub çäreler M2, Deritlerine bulmayub hiç çäreler M3

248 M2: Elim alub çün bazara vardılar

Karavaşdur diyü beni şatdılar

M3: Karavaş dīn bazarda şatun beni

Bahamı yin din için şakla dini

249 M1

250 M1

251 Çün yigit işitdi kızın sözini: Çünkü işitdi yigid kızın sözün M2, Çün yigit işitdi kızınun sözini M3// Ağlamaқdan düşdi yere yüzini: Ağlamaқdan düşremedi kendüzin M2, Ağlamaқdan devşürmedi özini M3

- 252 Ey nigārım gel helâl eyle baña
Kim karavaş didügimi ben saña
- 253 Hıta kıldum ben işimü bilmedim
Yüz sürüben hizmetüni kılmadım

[151a]

- 254 Kız karındāş ol baña sen iy nigār
Şimdi atañ ve anañ derdiñ ciger
- 255 Şol yüz altun saña şükranlıkdur
İmdi var girü eviñizden yaña
- 256 Tırı gelüb sevinüb öyle gider
Tozına yel yitmeye şöyle gider
- 257 Çünkü geldi eve anası gördi anı
Tañrıya şükri itdi sevindi cānı
- 258 Didi kızum niçe kırtıldıñ ‘aceb
Bu eve geldüñgüne nedür sebep
- 259 Hālını kız anasına söyledi
Yigidiñ düş gördügin şerhi eyledi

252 Ey nigārım gel: İmdi ey nigār M2, Ey nigārım sen M3//didügimi: didim idi M2, didim idi M3

253 M1

254 iy: ey M2, M3//Şimdi atañ ve anañ derdiñ ciger: Şimdi atañ anañ derdiñe yanar M2, Şimdi atañu anañ derdiñ çeker M3

255 Şol yüz altun saña şükranlıkdur: Şol altun şükranlık olsun saña M2, Şol yüz altun şükrandur al sañaM3//İmdi var girü eviñizden yaña: İmdi vargıl git eviñizden yañaM2, İmdi vargıl gerü eviñizden yaña M3

256 Tırı gelüb sevinüb öyle gider: Tırdı ol yüz altunı aldı ele M2, M3//Tozına yel yitmeye şöyle gider: Tapu kıldı yigide girdi yola M2, M3

257 şükri itdi: şükri itdi M2, şükür itdi M3

258 Didi: Dedi M3/ kızum: kızım M2/niçe: nice M2, nite M3// Bu eve geldüñgüne nedür sebep: Bu araya geldiñ ne sebep M2

259 şerhi eyledi: didi M2, şerih eyledi M3

- 260 Resuli gördi düşünde ol nihād
Beni azād eyleyüben kıldı şād
- 261 Üç yüz altuñ daħı bağışladı
Hak Ta‘ālā bize gey luḫı işledi
- 262 Atası da geldi gördi kızını
Şükri idüb toprağa sürdi yüzini
- 263 Ne kim iy kalmışlara meded iden
Kullarınuñ gönli murādın vireñ
- 264 Hasetümi baña gösterdiñ şükür
Gönlümüñ gayguların şavdıñ şükür
- 265 Ol nigāri çünki evde gördiler
Ol ikisi çok şükürler kıldılar
- 266 Cāñ virüben dīnini alğıl şatun
Ger ir gel ol ger dişi ol ger hatun
- 267 Gör ne mu‘cize gösterdi peygamber
Ol yüzi gül saçı hem misk-i ‘anber

260 Resuli gördi düşünde ol nihād: Düşde gördi Seyyidi ol hoş nihānM2, Düşde gördi Seyyidi ol hoş nehān M3//eyleyüben kıldı şād: eyleyüb ol M2, eyleyüb M3

261 M1

262 Atası da: Atayı da M3// Şükri idüb: Şükr idüben M2, Şükür idüb M3/ toprağa: pīre M2, yire M3

263 Ne kim iy kalmışlara meded iden: Dedi eyi kalmışlara meded viren M3//Kullarınuñ gönli murādın vireñ: Kullarınuñ küllü dileğin vireñ M3

264 M1, M3

265 Ol ikisi çok şükürler kıldılar: Üçi daħı heb murāda irdiler M2, Ol murāda ikisi sevindiler M3

266 M2: Ger yigidsin ger kocasin ger hatun

Cāñı virüb ‘aşkile alğıl şatun

M3: Cāñ virüb ‘ıskıla dīn alğıl şatun

Ger yigitsin ger kocasin ger hatun

267 M1

268 Ol ḥabībūñ rūḥına yüz biñ selām
Vir şalāvāt cānına her şubḥ-ı şām

[151b]

269 Tā kıyāmet ḥaşri olunça bu kelām/ol kula
Biñ kıyāmet olsa bu olmaz tamām

270 Ger dilersin bulasın ondan necāt
‘Aşk ile şevk ile idiñ eş-şalāt

271 Kātibine eylerse her kim du‘ ā
İde maḥşerde şefā‘ āt Muştafā

272 Yā Rabbi sen ḳabûl eyle du‘ amuz Rabbenā
Bize dā ‘im nuşret ḳıl vağfirlenā

273 Okuyanı diñleyeni yazanı
Raḥmetiñle yarlıgāğıl yā Ğanī

Fā ‘ik’e şalāvāt*

268 M2: Fāilātün Fāilātün Fāilāt
Muştafānın rūḥına vir şalāvāt
M3: Tamam oldu bunda bu söz ey bera
Vir şalāvāt ışkıla Peyğambere

269 M1

270 M1

271 M1

272 M1

273 M3: Yā ilāhi yazanı okuyanı dinleyeni
Raḥmetiñle yarlıgāğıl yā Ğanī

* M1

SONUÇ

Türkler'in, müslüman olduktan sonra, çok çeşitli ve zengin dini-edebi eserler ortaya koydukları görülür. Özellikle Anadolu sahasında oluşmaya başlayan Türk edebiyatında, mevzu bakımından ilk sırayı Yüce Yaratıcı, hemen ardından da, onun aşkına âlemleri yarattığı sevgili kulu, Hz. Muhammed alır.

14. ve 15. yüzyıllarda, halka dinî duygular aşlamak, dinî bilgiler vermek, ahlakî ilkeleri benimsetmek, erdemli olmayı öğretmek amacıyla oluşturulmuş pekçok manzum eserle karşılaşmaktayız. Bu eserlerin büyük çoğunluğunun mesnevî nazım şekliyle yazıldığını görmekteyiz. Bu nedenle de, sözkonusu yüzyıllarda muazzam bir mesnevî edebiyatı oluşmuştur.

Bu mesnevîlerin konuları çok çeşitli olmakla birlikte, içlerinde Hz. Muhammed'i konu alanlar sayıca fazladır. Hz. Muhammed'in doğumundan başlayarak, vefâtına kadar, hayatının her safhası mesnevîlere konu olmuştur. Bu mesnevîlerin giderek artması, türlerin oluşmasını sağlamıştır. İşte Mu'cizât-ı Nebî türü de, Hz. Muhammed'in mu'cizelerinden bahseden eserlere verilen addır.

Bu türün örneklerinden biri, bizim çalışmamızın konusu olan Fâ'ik adına kayıtlı Mu'cizâtü'n-Nebî adlı eserdir. Burada, yaptığımız çalışma neticesinde ulaştığımız sonuçları, şöyle sıralayabiliriz:

Türkler'in, müslüman olduktan sonra, Anadolu'da oluşturmaya başladığı dinî edebiyat ürünlerinin pekçoğu manzum olarak vücuda getirilmiştir. Çünkü manzum eserlerin musikî yönünün bulunması, bu tür eserleri çabuk ezberleme ve meclislerde okuma kolaylığı sağlamıştır. Elimizdeki eser de, buna güzel bir örnektir.

Kütüphanede Fâ'ik olarak kayıtlı müellif isminin, yaptığımız araştırmalar neticesinde kayıtlara yanlış geçirildiği görüldü. Çünkü, eserin nüshalarından birinin

sonunda yazan “Fâ’ik’e şalâvât” () ifadesi, müellif gibi algılanmış ve öyle de kayda geçirilmiştir. Halbuki bu ifade, Hz. Peygamber’i medh için söylenmiş bir sözden ibârettir.

Fâ’ik isminin kayıtlara müellif ismi olarak geçirilmesi yanlışının bir diğer izahı da şöyledir: Salavât; Hz. Peygamber için okuduğumuz, Allah'ın rahmet ve selâmının O'nun üzerine olması arzumuzu dile getiren bir duadır. M1 nüshasının sonunda yer alan “Fâ’ik’e şalâvât” ifadesiyle de Hz. Peygamber’e salavât dileğinde bulunmaktadır. Dolayısıyla Fâ’ik ismiyle kastedilen müellif değil, Hz. Peygamber’dir.

Yazma nüshaların üçünde de, Hz. Peygamber’in bir mu‘cizesinin anlatılacağı belirtilmektedir. Buradan yola çıkılarak, eser adı da kayıtlara Mu‘cizâtü’n-Nebî şeklinde geçmiştir. Halbuki; eser baştan sona okunduğunda, eserin bilinen ve çok sayıda nüshası bulunan Hikâyet-i Kız ve Cühûd adlı mesnevî olduğu görülür. Eser, bu isimden başka, Destân-ı Kız, Hikâye-i Kız Maa Cühûd, Kız Mevlidi, Hikâye-i Kız vb. gibi adlarla da anılmaktadır.

Bu eser; 14. yüzyıl mesnevî edebiyatı içerisinde çok bilindik olmakla birlikte, sayılamayacak kadar çok da nüshaya sahiptir. Çünkü, mesnevî edebiyatımız içinde, bu tür eserlerin 13. yüzyılda oluşmaya başladığı, 14. ve 15. yüzyıllarda ise, bu eserlerin giderek hem sayılarının arttığı hem de çokça istinsah edildikleri görülür.

Bu yüzyıllarda, halka, kıraat meclislerinde dinî hikâyeler anlatan, onlara İslâmî bilgi ve şuru kazandırmaya çalışan meddah tipleri bulunur. Bunlardan biri de Yûsuf-ı Meddâh’tır ve elimizdeki eserin gerçek sahibidir.

Elimizdeki yazmanın dili, sade ve tasannudan uzaktır. Çünkü eser, halk tipi mesnevî özelliği taşımaktadır. Halk tipi mesnevîlerin en büyük özelliği, adından da anlaşılacağı üzere, halk için yazılmış olmaları ve yalın bir dil kullanmalarındadır. Çünkü bu eserler, meclislerde şifâhî olarak okunduklarından doğrudan anlatıma başvururlar.

14. Yüzyılda, dinî muhtevalı mesnevîlerin yazımı giderek artmıştır. Bu mesnevîlerin, bazen müellif kaydıyla bazen de isimsiz olarak fazlaca çoğaltılmaları, daha sonraki yüzyıllarda, müelliflerin şüpheyile karşılanmalarına neden olmuştur. Çalışma konumuzu oluşturan eserin, bugün, farklı isimler adı altında (Hikâyet-i Kız ve

Cühûd, Hikâye-i Kız Maa Cühûd, Kız Mevlidi, Destân-ı Kız vb.) sayılmayacak kadar çok nüshası bulunması buna güzel bir örnektir.

Sonuç olarak elimizdeki eserin, Yûsuf-ı Meddâh'ın *Hikâyet-i Kız ve Cühûd* mesnevîsi olduğu, Yûsuf-ı Meddâh'a ait olduğu kesin olarak bilinen *Varaka ve Gülşah* adlı mesnevîsiyle karşılaştırması yapılarak ortaya konulmuştur. Eserin, konusu itibariyle Mu'cizât-ı Nebî türüne örnek olup, halk tipi mesnevî özelliği göstermektedir. Hayatı hakkında yok denecek kadar az bilgi sabihi olduğumuz Yûsuf-ı Meddâh'ın bu eserinin, döneminde, halk arasında itibar gördüğü düşüncesindeyiz. Başta Hz. Peygamber sevgisiyle yazılmış olması, ardından sade, rahat bir söyleyişe sahip oluşu, çok sayıda nüshasının bulunması bizi böyle düşünmeye sevketti.

Bütün bilgiler neticesinde denilebilir ki, Yûsuf-ı Meddâh 14. yüzyılda yaşamış çok büyük, tanınmış bir şair değildir; fakat eserinden, samimî bir üslubunun ve halka yakın bir dilinin olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- AK, Coşkun, *Muhibbî Divanı İzahlı Metin Kanûnî Sultan Süleyman*, c. I, 2.bs., Trabzon Valiliği Y., Trabzon, 2006.
- AKALIN, Mehmet, *Ahmedî, Cemşîd ü Hurşîd İnceleme-Metin*, AÜ Y, Ankara, 1975.
- AKAR, Metin, *Su Kasidesi Şerhi*, 2.bs., TDV Y, Ankara, 2000.
-, Metin, “Yûsuf-ı Meddâh’ın Dâstân-ı İblîs’inin Kaynağı”, *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi (Tebliğler- II. Türk Edebiyatı)*, c. I, İstanbul, 1985, ss. 1-7.
- AKKUŞ, Metin, *Nef’î Divanı*, Akçağ Y., Ankara, 1993.
- AKSOY, Hasan, “Eski Türk Edebiyatında Mevlidler”, *TALİD Eski Türk Edebiyatı Tarihi I*, c. 5, S. 9, İstanbul, 2007, ss. 323-332.
- AKÜN, Ömer Faruk, “Divan Edebiyatı”, *DİA*, c. IX, İstanbul, 1994, ss. 389-427.
- AKYÜZ, Kenan-Beken, Süheyl-Yüksel, Sedit-Cunbur, Müjgan, *Fuzûlî Divanı*, Akçağ Y., Ankara, 1990.
- ARSLAN, Mehmet, *Bursalı İffet Divanı*, Kitabevi Y., İstanbul, 2005.
- ARTUN, Erman, *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı*, Kitabevi Y., İstanbul, 2006.
- ASLAN, Namık, “Manzum Dinî Hikâyeler ve Kirdeci Ali’ye Ait Olduğu Söylenen İki Hikâye Metni (Güvercin ve Geyik Destânları)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 20/1, Kayseri 2006, ss. 189-207.
- AVCI, Casim, *Son Peygamber Hz. Muhammed (Hayatı, Şahsiyeti, İslâm Dinî ve Kültüründeki Yeri)*, İSAM Y., İstanbul, 2007.

- BAĞDATLI İsmail Paşa, *Îzâhu'l-Meknûn fî'z-Zeyl alâ Keşfi'z-Zünûn*, c. II, 2.bs., Milli Eğitim B., İstanbul, 1972.
- BANARLI, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c. I, Millî Eğitim B., İstanbul, 1983.
- BEYÂNÎ, Mustafa b. Cârullah, *Tezkiretü's-Şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk, 1.bs., TTK Y., Ankara, 1997.
- BEYZÂDEOĞLU, Süreyya Ali, *Sünbülzâde Vehbî Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Divanından Seçmeler*, İklim Y., İstanbul, 1993.
- BORATAV, Pertev Naili, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, TVYY, İstanbul, 2002.
- el-BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmî, İstanbul, 1979, Kitâbu'l-Menâkıb, 25.
- BULUT, Halil İbrahim, "Mu'cize", *DİA*, c. XXX, İstanbul, 2005, ss. 350-352.
-, Halil İbrahim, *Kur'ân Işığında Mu'cize ve Peygamber*, Rağbet Y., İstanbul, Aralık 2002.
- BURSALI Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c. II, haz. İsmail Özen, Meral Y., İstanbul, 1975.
- CÂMÎ, Mevlânâ Abdurrahmân, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, ter. Mahmûd bin Osmân Lâmiî Çelebî, 3.bs., Hakikat K., İstanbul, 1999.
- CEYLAN, Ömür-Yılmaz, Ozan, *Keçecizâde İzzet Molla, Divân-ı Bahâr-ı Efkâr: Hazâna Sürgün Bahâr*, Kitap Sarayı, İstanbul, 2005.
- ÇALIŞKAN, Adem, *Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şerhi*, DİB Y, Ankara, 1992.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, "XIII- XV (İlk yarısı). Yüzyıl Mesnevîlerinde Mevlânâ Tesiri", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Y., İstanbul, 1999, ss. 29-53.
-, Âmil, *Türk Mesnevî Edebiyatı-XV. Yüzyıla Kadar-(Sultan II. Murad Devri)*, Kitabevi Y., İstanbul, 1999.
-, Âmil, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Y., İstanbul, 1999, ss. 348-365.
- ÇETİN, M. Nihad, "Aruz", *DİA*, c. III, Ankara, 1991, ss. 424-437.

- DARÎR, Mustafa, *Siyer-i Nebî (Peygamberimizin Hayatı)*, c. I, haz. Selman Yılmaz, Kutup Yıldızı Y., İstanbul, 2004.
- DERVEZE, M. İzzet, *et-Tefsîru'l-Hadîs, Nüzûl Sırasına Göre Kur'ân Tefsiri*, çev. Ahmet Çelen, Mehmet Çelen, c. I, 2.bs., Ekin Y., İstanbul, 1998.
- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 7.bs., TDK Y, Ankara, 2004.
- EAGLETON, Terry, *Edebiyat Kuramı (Literary Theory: An Introduction)*, ter. Esen Tarım, 1.bs., Ayrıntı Y., İstanbul, 1990.
- ERGİN, Muharrem, *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Bayrak Basım-Yayım-Tanıtım, İstanbul, 2000.
- ERGUN, Saadettin Nüzhet, *Hatayî Divanı, Şah İsmail-i Safevî Hayatı, Eserleri ve Nefesleri*, Anadolu Matbaası, İstanbul, ts.
- ERSOYLU, Halil, *Kız Destanı (Hazâ Hikâyet-i Kız Ma'a Cühûd)*, TDK Y., Ankara, 1996.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet, "Yûsufî-i Meddâh Yeni İki Varaka ve Gülşâh Nüshası- Hâmuş-nâme, Dâsitân-ı İblîs-i Aleyhi'l-la'ne ve Maktel-i Hüseyin", *İÜEF TDED*, c. I, S. 2, İstanbul, 1946, ss.105-121.
-, İsmail Hikmet, *Türk Edebiyatı Örnekleri I- Varaka ve Gülşâh*, İÜ Y., İstanbul, 1945.
- ERZİ, Adnan Sadık, "İsmail Hikmet Ertaylan: Yûsufî-i Meddâh Yeni İki Varaka ve Gülşâh Nüshası- Hâmuş-nâme, Dâsitân-ı İblîs-i Aleyhi'l-la'ne ve Maktel-i Hüseyin", *Belleten*, c. XIII, S. 49, 1949, ss.188-194.
- GÜZEL, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, 3.bs., Akçağ Y., Ankara, 2006.
- HAMAMÎ, Erdal, *Râmî Dîvânı*, KB Y., 1.bs., Ankara, 2001.
- HAVVA, Said, *er-Resûl Hz. Muhammed (s.a.v.)*, ter. Harun Ünal, Petek Y., İstanbul, 1987.
- İMAM ŞİBLÎ, *Peygamberimizin Ruhani Hayatı ve Mu'cizeleri*, çev: Ahmet Karataş, Timaş Y., İstanbul, 2006.

- İNAL, İbnü'l-emin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî'ş-Şuarâ)*, c. I, 3.bs., Dergâh Y., İstanbul, 1998.
- İNCE, Adnan, *Cem Sultan, Cemşîd ü Hurşîd*, TDK Y., Ankara, 2000.
- İSEN, Mustafa, *Sehî Bey Tezkiresi, Heşt-Behişt*, 1.bs., Akçağ Y., Ankara, 1998.
-, Mustafa, *Latîfî Tezkiresi*, 1.bs., Akçağ Y., Ankara, 1999.
-, Mustafa, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Genişletilmiş 3.bs., Grafiker Y., Ankara, 2005.
-, Mustafa, *Usûlî Divanı*, Akçağ Y., Ankara, 1990.
- İSPİR, Meheddin, "Divan Şiiri Karşısında Şairin Durumu", *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları Tunca Kortantamer Özel Sayısı-I*, Volume 2/3, Summer 2007, ss. 313-321.
- İZ, Fahir-Kut, Günay, "XIII ve XIV.Yüzyıllarda Nazım ve Nesre Toplu Bakış", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, c. I, Ötüken N., İstanbul, 1985.
- KARTAL, Ahmet, "Eski Türk Edebiyatında Mesnevî", *TALİD Eski Türk Edebiyatı Tarihi II*, c. 5, S. 10, İstanbul, 2007, ss. 353-432.
- KÂTİP ÇELEBİ, *Keşf el-Zünûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, c. II, 2.bs., Milli Eğitim B., İstanbul, 1972.
- KAVRUK, Hasan, *Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler*, MEB Y., İstanbul, 1998.
- KINALİZÂDE Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, c. II, haz. İbrahim Kutluk, TTK Y., Ankara, 1989.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Y., Ankara, 1964.
- KÖKTEKİN, Kazım, *Yûsuf-ı Meddâh Varka ve Gülşâh (İnceleme-Metin-Dizin)*, TDK Y., Ankara, 2007.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, "Arûz", *İA*, c. I, Milli Eğitim B., İstanbul, 1965, ss. 634-653.
-, Mehmet Fuad, "Türkler'de Halk Hikâyeciliğine Ait Maddeler Meddahlar", *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Y., 3.bs. Ankara, 1999, ss. 361-412.

-, Mehmet Fuad, “V.-XVI. Asırlarda Türk Şâirleri”, *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Y., 3.bs. Ankara, 1999, ss. 157-164.
-, Mehmet Fuad, “Türk Edebiyatının Menşe’i”, *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Y., 3.bs. Ankara, 1999, ss. 49-130.
- KUZUBAŞ, Muhammet, Manzum Bir Destân Kitabı (Destân-ı Veysel Karânî, Vefât-ı Hz. Fatıma, Vefât-ı Hz. İbrâhîm, Hikâyet-i Gügercin, Hikâyet-i Geyik), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume 1/2, Winter 2008, ss. 304-340.
- LEVEND, Âgah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. I, 3.bs., TTK Y., Ankara, 1988.
-, Âgah Sırrı, *Divan Edebiyatı -Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar-*,4. bs., Enderun K., İstanbul, 1984.
-, Âgah Sırrı, *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı*, DİB Y., Ankara, 1962.
- MENGİ, Mine, “Divan Şiiri ve Bıkr-i Mana”, *Divan Şiiri Yazıları*, 1.bs., Akçağ Y., Ankara, 2000.
-, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, 11.bs., Akçağ Y., Ankara, 2005.
- MERÇİL, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, 2.bs., TTK Y., Ankara, 1993.
- MEVDÛDÎ, Seyyid Ebu'l-Alâ, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, ter. Ahmed Asrar, c. I, 3.bs., Pınar Y., İstanbul, 1992.
- MEVLÂNÂ ŞİBLÎ, *Asr-ı Saadet*, ter. Ömer Rıza Doğrul, c. II, Eser K., İstanbul, 1974.
- MUALLİM NACİ, *Istilahât-ı Edebiyye*, haz. Yekta Saraç, Risale Basın-Yayın, İstanbul, 1996.
- el-MÜSLİM, Ebû Hüseyin b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî, *Sahîh*, (thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî), I-V, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1955, Kitâbu'l-Fedâil, 4, 5, 6, 7.

- en- NEBHÂNÎ, Yûsuf b. İsmail, *Fezâil-i Muhammediyye (Hz. Muhammed'in Faziletleri)*, Tahkîk ve Tertîb: Mahmut Fahîrî, Türkçesi: Fethi Güngör, 1.bs., İnsan Y., İstanbul, Ekim, 1996.
- ONAY, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemal Kurnaz, 4.bs., Akçağ Y., Ankara, 2000.
- ÖZÇELİK, Kenan, *Yûsuf-ı Meddâh ve Maktel-i Hüseyin (İnceleme-Metin-Sözlük)*, AÜ SBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008.
- ÖZTÜRK, Zehra, "Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları", *TALİD Eski Türk Edebiyatı Tarihi I*, c. 5, S. 9, İstanbul, 2007, ss. 401-445.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 14.bs., Kapı Y., İstanbul, 2005.
-, İskender, *Divan Edebiyatı*, 9.bs., Kapı Y., İstanbul, 2006, s. 3-12.
- PEKOLCAY, Necla, *İslami Türk Edebiyatı Tarihi*, 1.bs., Dergah Y., İstanbul, 1981.
-, Necla, *Süleyman Çelebi, Vesiletü'n-Necât*, 1.bs., TDV Y, Ankara, 1993.
-, Neclâ-Eraydın, Selçuk, *İslâmî Türk Edebiyatı*, 3.bs., İrfan Y., İstanbul, 1976.
- SAMÎ, Şemseddin, *Kâmus-ı Türkî*, II, 3.bs., Çağrı Y., İstanbul, 1989.
- SMITH, Grace Martin, *Yûsuf-ı Meddâh, Varqa ve Gülşâh A Fourteenth Century Anatolian Turkish Mesnevî, (Translation, Glossary and Introduction)*, E. J. Brill, Leiden, 1976.
- SÜREYYA, Mehmed, *Sicill-i Osmanî ve Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, c. II, haz. Nuri Akbayar, TVY Y., İstanbul, 1996.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ-Kartal, Ahmet, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, 1.bs., Dergâh Y., İstanbul, 2007.
- TARLAN, Ali Nihad, *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken N., İstanbul, 1981.
-, Ali Nihad, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, 4.bs., Akçağ Y., Ankara, 2005.
- TATÇI, Mustafa, *Yûnus Emre Divanı*, 2.bs., Akçağ Y., Ankara, 1998.

- et-TEHÂNEVÎ, Muhammed Ali b. Ali, *Keşşâfu Istulâhâti'l-Fünûn*, c. II, Kahraman Y., İstanbul, 1984, (Kalküta 1872'den ofset).
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*, 2.bs., İÜEF Y., İstanbul, 1981.
-, Faruk Kadri, *Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i (İnceleme-Metin)*, Edebiyat Fakültesi B., İÜ Y, İstanbul, 1980.
-, Faruk Kadri, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, 2.bs., Boğaziçi Y., İstanbul, 1990.
-, Faruk Kadri, "Türkiye Türkçesinin Ana Hatları", *Makaleler (Dil ve Edebiyat İncelemeleri)*, haz. Mustafa Özkan, Ankara, 1997, ss.242-263.
- TÖKEL, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar (Şahıslar Mitolojisi)*, 1.bs., Akçağ Y., Ankara, 2000.
- TUMAN, Nail, *Tuhfe-i Nâilî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, c. II, haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, Bizim Büro Y., Ankara, 2001.
- ULUDAĞ, Süleyman, *İslam'da İnanç Konuları ve İtikadî Mezhepler*, 4.bs., Marifet Y., İstanbul, 1998.
- ÜNVER, İsmail, "Mesnevî", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417, Ankara, 1986, ss. 438-443.
- VASSAF, Hüseyin, *Mevlid, Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-Necât'ı*, haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, 1.bs., Akçağ Y., Ankara, 1999.
- YAVUZ, Kemal, *Şeyhoğlu Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ (İnceleme-Metin-İndeks)*, AKM Y., Ankara, 1991.
- YENİTERZİ, Emine, *Divan Şiirinde Na't*, 1.bs., TDV Y, Ankara, 1993.
- "Yûsuf-ı Meddâh", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. VIII, Dergah Y., İstanbul, 1998, ss. 617-618.
- YÜCEL, İrfan, *İslam'ın Doğuşu, Yüce Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Hayatı*, 2.bs., DİB Y, Ankara, 1984.

EKLER

Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu Nr.: 3538/5 M1 nüshası vr.: 142b-143a

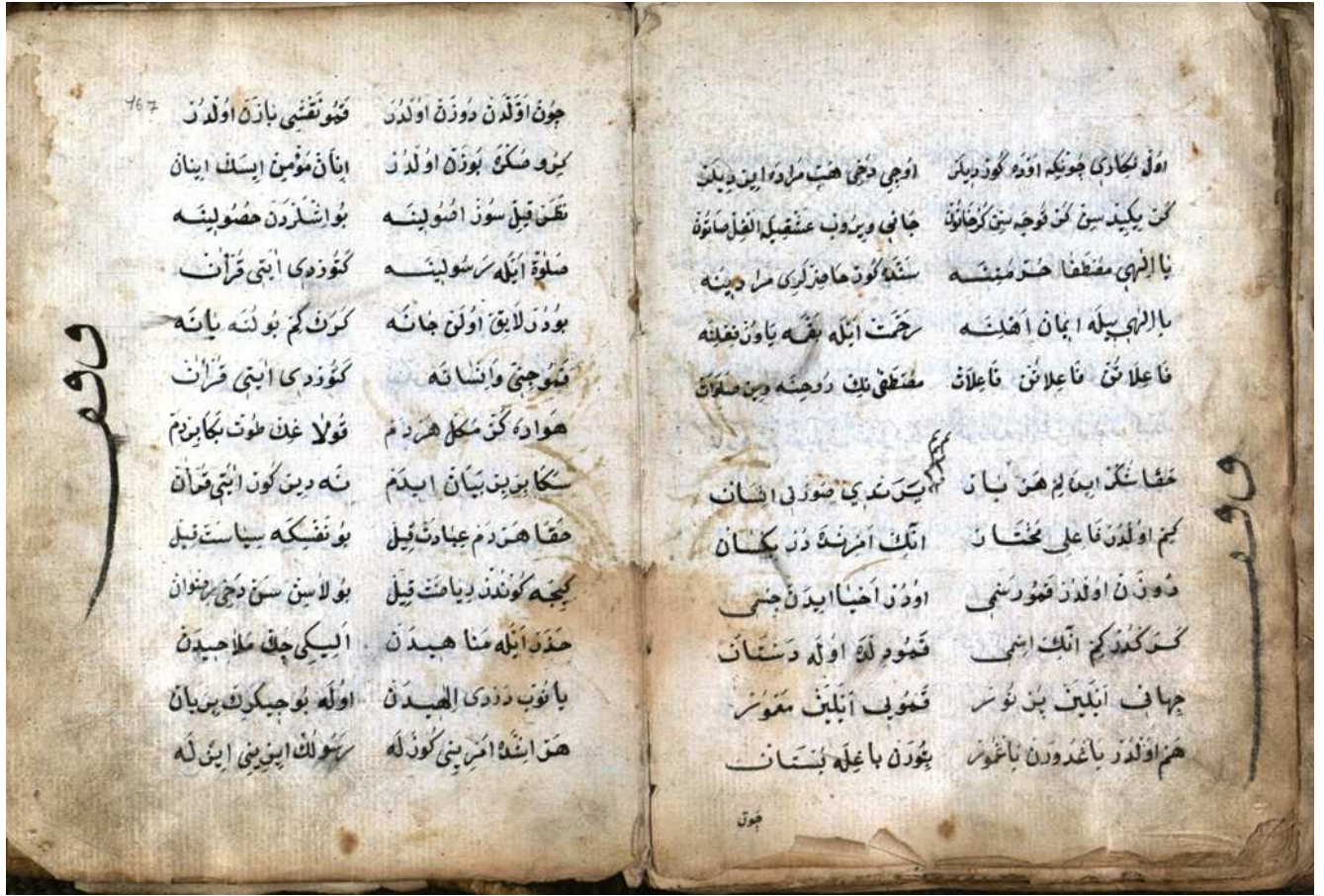
Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu Nr.: 3538/5 M1 nüshası vr.: 150b-151a

Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu Nr.: 3538/5 M1 nüshası vr.: 151b-152a

Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu Nr.: 4309/3 M2 nüshası vr.: 157b-158a

Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu Nr.: 4309/3 M2 nüshası vr.: 172b-173a

Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu Nr.: 4546/10 M3 nüshası vr.: 39b-40a

Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu Nr.: 4546/10 M3 nüshası vr.: 47b-48a

يا الله يا زفي اوفويي وكريني
 تكري رحمت اليمون اول جانايون
 قوللندن مراض اولون معيني
 رحمة الله عليه اجمعين

باب تعديل ارکان امام يوسف و امام شافعي و
 امام مالك و امام احمد رحمهم الله قتلنده و صندره
 و امام اعظم و امام محمد رحمهم الله قتلنده و
 جبهه تعديل ارکانك اولكي ركوي وارد قنده
 سبحان الله ديجك قدر طودوق اياجي ركوند
 قالده قده سبحان الله ديجك قدر طودوق اياق
 اوزك كوردن كوردن ادم قيامده طوف ظن
 ايدو او جيني با شين سجديه فودونه سبحان
 الله ديجك قدر طودوق ايدو ايدو ايدو سبحان
 دن قالده قده سبحان الله ديجك قدر طودوق

ايكي

ايكي سجده ادا سيند حيايت او نور كي سبحان الله و
 جك قده او نور من بشي با اين تكرار سجديه قو
 دنده سبحان الله ديجك قدر او توموق بوشش
 محله ذكر اولنان تعديل ارکان ترك ايدن اد
 مه او نور من راي وارود و كوي كلي خدا ايدني و
 رحمه الله تعديل القلوب ايسمي ايله مستر رساله
 سندو ذكر اتمشده اولك فقير او لغوسب اولور اياي
 ايت علماسي انكر بعض اتمه سب اولور او جيني عشا
 دن دن و نشر در ايدو ادم پرا ادمي تعديل نماز قار
 كن كوريب و انكارين قاده اولوب انكار اتمسه اول
 ادمك كنا هينه سب اولور بشي اظهار موصيت اتمش
 اولور الشي قلدري نمازك تكرار اعلاي لازم و واجب
 اولور يدني صوك نفسده ايمان سنز كتمه سب اولور

Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu Nr.: 4546/10 M3 nüshası vr.: 48b-49a

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı : Bursa, 1983

Öğr.Gördüğü Kurumlar	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	1998	2000	Bursa Anadolu İmam Hatip Lisesi
Lisans	2002	2006	U.Ü.İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2008	2010	U.Ü.İ. F. Türk İslâm Edebiyatı Bölümü
Doktora	-	-	

Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi : İngilizce

Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama ve Ayrılma Tarihleri	Çalışılan Kurumun Adı
1:	2008-2009	Bursa-Engürücük İ.O.
2:	2009-...	Zonguldak-Cumhurbaşkanı S.D.İ.O.

Yurtdışı Görevleri :

Kullandığı Burslar :

Aldığı Ödüller :

Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar :

Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri :

Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler :

Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar:

Yayımlanan Çalışmalar :

Diğer :

Zeynep Esra BİLGİN

Tarih-İmza
Adı Soyadı